

**ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)**

ȘTIINȚE JURIDICE
TOM LXV/I, 2019

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

COLEGIUL REDACȚIONAL:

Prof.dr. **TUDOREL TOADER** (redactor-șef)

Prof.dr. **CARMEN TAMARA UNGUREANU** (director științific)

CONSILIUL EDITORIAL:

Conf.dr. **SEPTIMIU VASILE PANAINTE**

Conf.dr. **MARIUS NICOLAE BALAN**

Conf.dr. **IOANA MARIA COSTEA**

Dezvoltare pagină WEB: CIPRIAN ICHIM

TEHNOREDACTOR:

FLORENTINA CRUCERESCU

ISSN: 1221-8464

ISSN-L: 1221-8464

Adresa redacției:

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Facultatea de Drept

Bd. Carol I, nr. 11

Iași, România, 700506

Volumul de față reprezintă un număr având la bază lucrările Conferinței *Traducerile juridice – perspective interdisciplinare*, care s-a desfășurat în perioada 9-10 mai 2019 la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Organizarea Conferinței a fost coordonată de Lector dr. Iulia-Elena Zup și Lector dr. Carmen-Ecaterina Ciobâcă.

Volumul îngrijit de Lector dr. Iulia-Elena Zup și Lector dr. Carmen-Ecaterina Ciobâcă.

Table of contents

Foreword	11
Interpretative Canons in the American <i>Common Law</i> , via Llewellyn & <i>The Ordinary Meaning Doctrine</i> . Echos as the European Courts of Law in Luxembourg Valerius M. Ciucă	15
Interdisciplinarity in a Lawyer Linguist’s Work at the Court of Justice of the European Union Veronica Ioana Durbacă	27
The Usefulness of Translating Register Office Documents in French Classes – Language For Specific Purposes. A Didactic Approach Adina Cornea	37
Europe’s ‘Multicentric Language Policy’ and Legal Translations Iulia-Elena Zup	45
Translating Common Law Contracts: How Language Follows Law Carmen-Ecaterina Ciobâcă	55
Considerations on the Interpretation of International Treaties Authenticated in Two or More Languages Carmen Moldovan	71
Translating the Terminology of International Public Procurement Law. Some Considerations Ina Zaporojan	79
Interpreting Spanish Civil Law in the Process of Translation Camelia Mihăilă	85
Phraseologies with Reference to Legal Language in Romanian and German Casia Zaharia	95
Cross-Cultural Aspects of the Translation of the <i>Ohada Uniform Acts</i> in Cameroon Stéphanie Engola, Adrien Bell Mandeng	101
Challenges of a Specialized Translation – <i>Kritik des Interventionismus</i> , by Ludwig von Mises, Translated in English and Romanian Alina Bruckner	119
Intertextuality and Metaphorical Constructions in the Narrative of Intellectual Property Discourse Simona Catrinel Avarvarei, Nicoleta Rodica Dominte	127
Romanian-Norwegian / Norwegian-Romanian Legal Vocabulary Crina Leon	139

Cuprins

Cuvânt înainte.....	7
Canoane interpretative în <i>Common Law</i> -ul american, via <i>Llewellyn & The Ordinary Meaning Doctrine</i> . Ecouri la instanțele europene luxemburgheze Valerius M. Ciucă	15
Interdisciplinaritatea activității de jurist-lingvist în cadrul Curții de Justiție a Uniunii Europene Veronica Ioana Durbacă	27
De l'utilité de la traduction des documents d'état civil dans le cadre du cours de français – langues de spécialité. Une approche didactique Adina Cornea	37
‘Politica lingvistică multicentrică’ europeană și traducerile juridice Iulia-Elena Zup	45
Traduire les contrats de la common law ou comment amener la langue au droit Carmen-Ecaterina Ciobăcă	55
Considerații în legătură cu interpretarea tratatelor internaționale autentificate în mai multe limbi Carmen Moldovan	71
Traduire la terminologie du droit international des marchés publics. Quelques considérations Ina Zaporojan	79
Interpretarea normelor de drept civil spaniol în procesul de traducere Camelia Mihăilă	85
Frazeologisme cu trimitere la limbajul juridic în română și germană Casia Zaharia	95
Le potentiel interculturel de la traduction juridique des <i>actes uniformes de l'ohada</i> au Cameroun Stéphanie Engola, Adrien Bell Mandeng	101
Provocările unei traduceri specializate – <i>Kritik des Interventionismus</i> , de Ludwig von Mises, în traducere în engleză și română Alina Bruckner	119
Intertextualitate și construcții metaforice în limbajul juridic al dreptului proprietății intelectuale Simona Catrinel Avarvarei, Nicoleta Rodica Dominte	127
Vocabular juridic român-norvegian / norvegian-român Crina Leon	139

Cuvânt înainte

Prezentul volum este alcătuit din lucrările prezentate în cadrul celei de-a doua ediții a conferinței *Traducerile juridice – perspective interdisciplinare*, care a fost organizată în perioada 9-10 mai 2019 la Facultatea de Drept a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, cu ocazia aniversării a doisprezece ani de la integrarea României în Uniunea Europeană, a preluării de către România a Președinției Consiliului Uniunii Europene în 2019 și a Zilei Europei, pe data de 9 mai.

Ideea de la care a pornit organizarea conferinței este faptul că traducerea discursului juridic nu este un demers strict funcțional, ci reprezintă și un mijloc de transfer cultural, de standardizare și îmbogățire a limbii, un proces ce presupune suprapunerea de domenii multiple (științe juridice, știința traducerii, lingvistică, stilistică, studii culturale, studii coloniale și post-coloniale), dreptul fiind disciplina care reglementează aspectele vieții și conviețuirii într-o societate și într-o cultură.

Fiind vorba despre un discurs specializat, ce se supune unor norme stricte de redactare, traducerea juridică va presupune o analiză lingvistică și traductologică. Întrebările la care am încercat să răspundem sunt: Care sunt normele lingvistice ce guvernează discursul juridic și, implicit, traducerea sa? Este traducerea juridică un gen aparte, ce presupune constrângeri specifice, intraductibil, metode anumite de traducere? În ce măsură chestiunea fidelității-infidelității este relevantă în traducerea juridică? Poate fi aplicată perspectiva funcționalistă în cazul traducerii juridice? Ce rol joacă standardizarea terminologiei? Putem vorbi despre echivalență funcțională în traducerea juridică?

Dincolo de analiza lingvistică, terminologică și traductologică, abordarea discursului juridic din perspectiva culturii pe care acesta se fundamentează este esențială pentru juriști, traducători, traductologi sau profesori de limbi străine. Textul juridic este pe alocuri hibrid, împrumutând discurs specializat din toate domeniile pe care le normează. Însă, spre deosebire de alte limbaje de specialitate care tind să devină universale, discursul juridic este expresia unei societăți și culturi în permanentă evoluție, de unde inerentele dificultăți de traducere care apar odată cu transpunerea în limba țintă. În acest context, culturile juridice reprezintă una dintre principalele provocări atât pentru traducător, îndeosebi atunci când nu există terminologie standardizată sau dicționare de specialitate, cât și pentru jurist în interpretarea, transpunerea și aplicarea textului tradus. Analiza particularităților culturii juridice sursă constituie un demers esențial, prealabil procesului de traducere.

O noutate în cadrul analizei textului juridic, mai ales în contextul introducerii la Facultatea de Litere a universității noastre a disciplinei de studiu *Specificul traducerii textului juridic*, o reprezintă abordarea traducerii juridice din perspectivă didactică, în cadrul cursurilor de traducere specializată și al cursurilor de

limbă străină adresate studenților, dar și în cadrul cursurilor de formare și perfecționare a juriștilor și traducătorilor, abordare care încearcă să răspundă la întrebările: Care sunt competențele necesare, de ordin lingvistic, terminologic și cultural, și cum pot fi acestea dobândite? Cum este asigurată formarea traducătorului autorizat? Care este statutul acestuia în societatea actuală?

Astfel, analiza discursului juridic în traducere din perspectivă lingvistică, traductologică, didactică, culturală, dar și din perspectiva dreptului comparat, are menirea de a sublinia complexitatea acestuia și dificultățile specifice unui atare demers. Disciplinele din perspectiva cărora a fost analizată problematica propusă sunt:

1. Studii juridice și studii europene: dificultățile de traducere generate de diferențele care există între sistemele juridice, problematica transpunerii și interpretării textului tradus, demersul traducerii acquis-ului comunitar în cadrul structurilor Uniunii Europene, instituții și poziții responsabile pentru traducere, cerințele necesare pentru acestea, probleme legate de multilingvism și barierele lingvistice, tehnologii și proiecte menite a îndepărta neajunsurile;
2. Teoria traducerii: traducerea juridică – dificultăți, limite, metodologie;
3. Lingvistică: rigorile specifice limbajului juridic și evoluția acestuia sub auspiciile integrării României în UE;
4. Studii culturale: traducerea ca mijloc al transferului cultural, influența traducerilor juridice asupra evoluției socio-culturale;
5. Didactică: metode de predare a limbajului de specialitate și a traducerii discursului de specialitate, dificultăți și strategii, competențe lingvistice, terminologice și culturale necesare traducătorului și juristului în devenire.

Astfel, **Valerius Ciucă**, fost judecător la Curtea de Justiție a Uniunii Europene, analizează canoanele interpretative din sistemul juridic anglo-american din perspectiva *Ordinary Meaning Doctrine*, dezvoltată de curentul hermeneutic american cunoscut sub numele de *legal realism*. Atare canoane interpretative au inspirat și instanțele europene.

Veronica Ioana Durbacă, jurist-lingvist în cadrul Curții de Justiție a Uniunii Europene, propune o prezentare a caracterului complex al activității de jurist-lingvist la Curte, trecând în revistă toate domeniile în care un atare profesionist trebuie să aibă competențe: cultură generală, drept, logică, limba română și limbile străine, traductologie, terminologie, informatică, sociolingvistică, lingvistică.

Adina Cornea abordează textul juridic din perspectivă didactică, scoțând în evidență competențele interdisciplinare de care trebuie să dispună sau pe care trebuie să și le însușească traducătorul în formare. În acest sens, este analizată utilitatea traducerii documentelor de stare civilă în cadrul cursurilor de traducere specializată.

Lucrarea **Iuliei Zup** prezintă cadrul juridic și motivația *politicii lingvistice multicentrice* a Uniunii Europene, precum și consecințele acesteia: măsuri de îmbunătățire a abilităților lingvistice ale cetățenilor, traducerile juridice instituționale și dezvoltarea stilului juridic european.

Carmen-Ecaterina Ciobăcă aduce în prim plan traducerea în limbile franceză și română a contractelor redactate în sistemul *common law*, realizând o

analiză terminologică, discursivă și stilistică. Prin intermediul unui studiu de caz – traducerea titlurilor anumitor clauze standard –, autoarea demonstrează că traducerea juridică nu este un simplu exercițiu de echivalență a termenilor, ci un exercițiu stilistic și interpretativ.

Carmen Moldovan abordează tema interpretării tratatelor internaționale autentificate în mai multe limbi, punând accentul pe diferențele semantice care pot apărea în traducere, ceea ce poate genera dispute în legătură cu întinderea obligațiilor internaționale asumate de părți. În acest sens, autoarea prezintă un studiu de caz: speța LaGrand din anul 1999.

Ina Zaporjan analizează traducerea în limbile engleză, franceză și română a termenilor specifici dreptului achizițiilor publice la nivelul Uniunii Europene și al Națiunilor Unite, abordând în acest sens o perspectivă comparativă și contrastivă.

Camelia Mihăilă scrie despre importanța procesului de interpretare pornind de la conceptul de *echitate* în doctrina românească și în cea spaniolă, propunând drept studiu de caz traducerea în limba română a textului spaniol de lege care reglementează acest concept.

Casia Zaharia trece în revistă frazeologisme din limbile română și germană care fac referire la concepte juridice, evidențiind diferențele și similitățile culturii juridice de care trebuie să țină cont traducătorul.

Articolul propus de **Stéphanie Engola și Adrien Bell Mandeng** evaluează inconsistențele terminologice, conceptuale și stilistice identificate în traducerea legislației din Camerun, traducere realizată în baza tratatului *Organizației pentru Armonizarea în Africa a Dreptului Afacerilor* (OHADA).

Articolul **Alinei Bruckner** analizează particularitățile morfo-sintactice ale colecției de eseuri *Kritik des Interventionismus* a economistului austriac Ludwig von Mises, precum și provocările traducerii în limba română a acestei opere, traducere realizată de autoarea articolului, prin comparație cu traducerea în limba engleză.

Limbajul juridic și cel literar se întrepătrund în lucrarea propusă de **Simona Catrinel Avarvarei și Nicoleta Rodica Dominte**, care are în vedere limbajul juridic specific dreptului proprietății intelectuale din perspectiva construcțiilor metaforice și alegorice și a intertextualității diferitelor opere și texte.

Crina Leon ne pune la dispoziție primul scurt dicționar român-norvegian/norvegian-român. Acesta include termeni juridici de bază și reprezintă un instrument util pentru traducătorii și interpreții de norvegiană din România și de română din Norvegia.

Se cuvine a adresa grațitudinea noastră tuturor celor care ne-au sprijinit în organizarea conferinței și publicarea prezentului volum: domnului decan al Facultății de Drept, Septimiu Panainte; domnului prodecan Marius Nicolae Balan; doamnei prodecan Ioana Maria Costea; Centrului Cultural German (dr. Alexander Rubel, dr. Anca Leaută, Mădălina Spinaru); domnului administrator Ciprian Hălângescu, precum și invitaților noștri speciali: keynote speaker – prof. dr. Larisa Schippel de la Centrul de Traductologie al Universității din Viena;

domnului profesor Valerius Ciucă; doamnei Veronica Ioana Durbacă, jurist-lingvist în cadrul Curții de Justiție a Uniunii Europene; doamnei Adina Antone, traducător la Consiliul European; doamnei Sabina Mihaela Tcaciuc, traducător la Parlamentul European.

Iulia-Elena Zup, Carmen-Ecaterina Ciobâcă

Foreword

This volume includes the papers presented at the second edition of the conference *Legal Translation – interdisciplinary perspectives*, organised between May 18th and May 19th 2019 at the Faculty of Law of the *Alexandru Ioan Cuza* University of Iași, in order to celebrate twelve years since Romania joined the European Union, Romania’s presidency of the EU Council in 2019, and Europe Day on the 9th of May.

The premise for the organization of the conference was the idea that translating the legal discourse is not a strictly functional process, but also represents a means of cultural transfer, of language standardization and enrichment, a process involving the overlap of multiple domains (Law, Translation Studies, Linguistics, Stylistics, Cultural Studies, Colonial and Postcolonial Studies), law being the subject matter that regulates life in society and within a culture.

As we are dealing with a specialized discourse, subject to strict wording norms, legal translation requires a linguistic analysis. Thus, we tried to answer the following questions: What are the linguistic norms governing the legal discourse and, implicitly, its translation? Is legal translation a particular genre, untranslatable, implying specific constraints and clearly defined translation methods? To what extent is the question of fidelity-infidelity relevant to legal translation? Can the functionalist perspective be applied to the legal translation? What role does terminology standardization play? Can we speak of functional equivalence with regard to legal translation?

Besides the analysis from the perspective of linguistics, terminology, and translation studies, the approach of legal discourse from a cultural perspective is essential for the legal expert, translator, specialist in translation studies or teacher of foreign languages. The legal text is hybrid, borrowing specialized discourse from the domains that it regulates. But, in comparison to other specialized languages that tend to become universal, the legal discourse is the expression of a permanently evolving society and culture. This generates inherent translation difficulties that occur during the transposition into the target language. In this context, culture-bound legal terms represent one of the main challenges for the legal translator on one hand, especially when there are no standardized terms or specialized dictionaries, and for the legal expert on the other hand, when interpreting, transposing and applying the translated text. The analysis of the idiosyncrasies of the source legal culture represents an essential approach, preceding the translation process.

A novelty in the analysis of legal texts resides in the didactic approach, useful in the case of specialized translation and foreign language courses for students and in the case of training and refresher courses for legal experts and translators. The didactic approach tries to answer questions such as: What are the

required linguistic, terminological and cultural skills and how can they be acquired? How is the training of the certified translator ensured? What is his/her status in society nowadays?

Thus, the analysis of legal discourse from the perspective of linguistics, translation studies, didactics, cultural studies and compared law is meant to underline its complexity and the specific difficulties of a particular approach. The fields of study taken into account in order to analyse the proposed subject are:

1. Legal studies and European studies: translation difficulties generated by the differences between legal systems, the transposition and interpretation of the translated text, the translation of the Community *acquis* within the structures of the European Union, institutions and officials responsible for translation, the requirements needed in order to obtain such positions, problems regarding multilingualism and linguistic barriers, technologies and projects meant to ease the translation process;
2. Translation studies: legal translation – difficulties, limits, methodology;
3. Linguistics: constraints specific to legal language and its evolution within the context of Romania's integration in the European Union;
4. Cultural studies: translation as a means of cultural transfer, the impact of translation on the socio-cultural evolution;
5. Didactics: methods of teaching specialized language and the translation of specialized texts; teaching strategies and specific constraints.
6. Linguistic, terminology and cultural skills required in the case of translators and lawyers.

Thus, **Valerius Ciucă**, former judge at the Court of Justice of the European Union, analyses certain interpretative canons in American *common law* from the perspective of the *ordinary meaning doctrine*, which was developed by the American hermeneutics stream known as *legal realism*. Such interpretative canons also inspired European courts of law.

Veronica Ioana Durbacă, lawyer-linguist at the Court of Justice of the European Union, presents the complex character of her profession at the Court, bringing forth all fields in which such a professional has to be skilled: general knowledge about the world, law, logic, Romanian and foreign languages, translation studies, terminology, computer science, sociolinguistics, linguistics.

Adina Cornea approaches the legal text from a didactic perspective, focusing on the interdisciplinary skills that the translator has to possess or to acquire. In this respect, the usefulness of translating register office documents during French language tutorial for specific purposes is analysed.

Iulia Zup's paper presents the legal frame and the motivation for the *multicentric linguistic policy* of the European Union, as well as its consequences: measures to improve the linguistic abilities of the citizens, institutional legal translations and the development of the European legal style.

Carmen-Ecaterina Ciobăcă focuses on the translation into French and Romanian of common law contracts, adopting a terminological, discursive and stylistic approach. Through a case study (the translation of titles of several

standard clauses), the author demonstrates that legal translation is not a mere exercise of equivalence of terms, but rather a stylistic and interpretative exercise.

Carmen Moldovan addresses the interpretation of international treaties authenticated in two or more languages, focusing on semantic differences that may appear in translation, which may determine disputes regarding the extent of the international obligations assumed by the State parties. In this respect, LaGrand case (1999) is analysed.

Ina Zaporojan analyses the translation into English, French and Romanian of terms specific to international public procurement law at the level of the European Union and of the United Nations, adopting a comparative and contrastive approach.

Camelia Mihăilă writes about the importance of the interpretation process starting from the concept of *equity* as seen by the Romanian and the Spanish doctrine, proposing as a case study the translation into Romanian of the Spanish text which regulates this concept.

Casia Zaharia compares phraseologies referring to legal concepts in Romanian and German, emphasizing the legal cultural peculiarities the translator must take into account.

Stéphanie Engola and **Adrien Bell Mandeng** evaluate the terminological, conceptual and stylistic inconsistencies found in the translation of the Cameroun legislation carried out according to the principles established by the *Organisation for the Harmonization of Business Law in Africa (OHADA)*.

Alina Bruckner analyses the morphological and syntactic particularities of the collection of essays *Kritik des Interventionismus* by the Austrian economist Ludwig von Mises, as well as the challenges of the translation into Romanian, undertaken by the author of the article, comparing them to the challenges of translation into English.

The legal and the literary language combine in the article of **Simona Catrinel Avarvarei** and **Nicoleta Rodica Dominte**, who focus on the intellectual property discourse from the perspective of metaphorical and allegorical constructions and the intertextuality of various works and texts.

Crina Leon provides us the first brief Romanian-Norwegian / Norwegian-Romanian dictionary, which includes basic legal terms and aims to be a useful tool for Romanian translators and interpreters of Norwegian and for Norwegian translators and interpreters of Romanian.

We would like to express our gratitude to all those who have contributed to the organization of the conference and to the publication of this volume: the Dean of the Faculty of Law, Septimiu Panainte; the vice-deans Ioana Maria Costea and Marius Nicolae Balan; the German Cultural Centre (dr. Alexander Rubel, dr. Anca Leaută, Mădălina Spinaru); the administrator Ciprian Hălăngescu; as well as our special guests: prof. dr. Larisa Schippel from the Centre of Translation Studies at the University of Vienna; professor Valerius Ciucă; Veronica Ioana Durbacă, lawyer-linguist at the Court of Justice of the European Union; Adina Antone, translator at the European Council; Sabina Mihaela Tcaciuc, translator at the European Parliament.

Iulia-Elena Zup, Carmen-Ecaterina Ciobăcă

Canoane interpretative în *Common Law*-ul american,
via Llewellyn & *The Ordinary Meaning Doctrine*.
Eouri la instanțele europene luxemburgheze

Interpretative Canons in the American *Common Law*,
via Llewellyn & *The Ordinary Meaning Doctrine*.
Echos as the European Courts of Law in Luxembourg

Valerius M. Ciucă¹

Rezumat: “Should a tomato, designated by botanists as a fruit, nonetheless be considered a vegetable? Speaking of food and meaning, in a contract that makes the term “sandwich” legally decisive, should a burrito be considered a sandwich, or is it something different?” Textul de mai sus reprezintă (pre)textul ce a ocazionat reflecția-mi de față asupra sensului contextual ca metodă de interpretare în *common law*, o metodă ce a inspirat și instanțele europene în opera permanentă de hermeneutică juridică și de transpunere, grație translatorilor, în convingătoare forme juridice, purtătoare de autoritate, dar și de prestigiu, prin sapiență și comprehensivitate. Acest (pre)text face parte dintr-o sumă de *excerptae* pe care le-am utilizat într-un *exordium* vizând așa-numita *Ordinary Meaning Doctrine*, cu un veritabil epitom al ei într-o decizie a Curții Supreme a Statelor Unite, din 1893, în cazul *Nix versus Hedden*², și cu fastidioasele explicații teoretice din recentul *opus*

---

¹ Profesor univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, valerius_m_ciuca@yahoo.com

² *Nix versus Hedden*, 1893, caz în care instanța supremă americană a decis în mod definitiv că înțelesul obișnuit, tradițional al termenului „tomato” este acela de legumă, și nu acela de fruct, cum fusese desemnat de botaniști. Vezi Willi Evans Galloway, “Are Tomatoes Fruits or Vegetables? Actually, They’re Both. This plant has a very interesting history with the law”, in <https://www.goodhousekeeping.com/home/gardening/a20705757/are-tomatoes-legally-a-vegetable> (accesat la 01.05.2019): “The *Concise Oxford Dictionary of Botany* provides two definitions for fruit: *Strictly, [it’s] the ripened ovary of a plant and its contents. More loosely, the term is extended to the ripened ovary and seeds together with any structure with which they are combined.*” In the same sense, see Caitlin Dewey, “The obscure Supreme Court case that decided tomatoes are vegetables”, in *The Washington Post*, October 18, 2017: “When one Manhattan wholesaler – John Nix & Co., owned by John Nix and his four sons – got hit with the tariff on a shipment of Caribbean tomatoes, he disputed the tax on the grounds that tomatoes were not technically vegetables. / The case, filed in 1887, made its way to the Supreme Court in 1893. There, the court disagreed with the Nixes, ruling that people neither prepare nor eat tomatoes like fruits – and that they should be taxed accordingly./“Botanically speaking, tomatoes are the fruit of a vine, just as are cucumbers, squashes, beans, and peas”, wrote Justice

publicat de profesorul Brian G. Slocum de la University of the Pacific, Sacramento, California, în literatura academică din Chicago,³ surse de neo-etică juridică ce ar putea explica un canon interpretativ din *common law*, aculturat și în dreptul european, operă a lui Karl N. Llewellyn (marea somitate ilustrând curentul hermeneutic american dominant, *legal realism*, din secolul trecut de la University of Chicago Law School)⁴, și anume: „Principiu: Cuvintele se interpretează în sensul lor obișnuit, mai puțin termenii tehnici sau termenii de specialitate (*Ordinary Meaning Doctrine*, n.m.). Excepție: Termenii obișnuiți pot primi un înțeles tehnic, iar termenii tehnici pot avea o semnificație obișnuită; ei trebuie interpretați astfel încât să fie în concordanță cu scopul manifest al legii sau astfel încât să asigure efectivitatea legii.”⁵

Horace Gray in his 1893 opinion. “But in the common language of the people, whether sellers or consumers of provisions, all these are vegetables.” https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2017/10/18/the-obscure-supreme-court-case-that-decided-tomatoes-are-vegetables/?noredirect=on&utm_term=.a0ab5f87dfe8, accesat la 01.05.2019.

³ Brian G. Slocum, *Ordinary Meaning. A Theory of the Most Fundamental Principle of Legal Interpretation*, University of Chicago Press, 2015, pp. 1-2: “To take an extremely accessible example, consider a statute providing for tariffs that distinguishes between vegetables and fruit. Should a tomato, designated by botanists as a fruit, nonetheless be considered a vegetable? Speaking of food and meaning, in a contract that makes the term “sandwich” legally decisive, should a burrito be considered a sandwich, or is it something different?/In each of the above examples, the court considered the answer to the interpretive question to be one determined by general principles of language usage that apply equally outside the law. Such cases are not exceptional but rather are illustrative of the judicial commitment to interpreting language in legal texts according to its *ordinary meaning*. For instance, in its (in)famous decision, *District of Columbia v. Heller*, which determined whether the Second Amendment to the United States Constitution confers an individual right to keep and bear arms, the US Supreme Court stated that, “in interpreting this text, we are guided by the principle that “the Constitution was written to be understood by the voters; its words and phrases were used in their normal and ordinary as distinguished from technical meaning.” Normal meaning may of course include an idiomatic meaning, but it excludes secret or technical meanings that would not have been known to ordinary citizens in the founding generation.”

⁴ Karl N. Llewellyn, *Remarci asupra teoriei deciziilor în apel și a regulilor sau canoanelor conform cărora sunt interpretate legile*, fragment în *Vanderbilt Law Review*, vol. 3/1950, pp. 401-406. Mulțumesc pe această cale, și în acest cadru, nu doar în lecțiunile-mi de drept privat comparat, reputatului prof. dr. Valentin Constantin, de la Universitatea de Vest din Timișoara, care, cu amabilitate și prietenie, ne-a permis reproducerea integrală a articolului lui Llewellyn, așa cum a fost tradus și integrat în volumul *Doctrină și jurisprudență internațională*, Ed. Universității de Vest, Timișoara, 2004, pp. 171-177 și reprodus în Valerius M. Ciucă, *Lecții de drept privat comparat*, Vol. 1, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2005, pp. 274-275.

⁵ Valerius M. Ciucă, *Lecții de drept privat comparat*, Vol. 1, Ediția a II-a, în curs de reeditare, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2005, pp. 274-275.

Cuvinte-cheie: hermeneutică juridică, *Ordinary Meaning Doctrine*, American *common law*, termeni de specialitate

Abstract: “Should a tomato, designated by botanists as a fruit, nonetheless be considered a vegetable? Speaking of food and meaning, in a contract that makes the term “sandwich” legally decisive, should a burrito be considered a sandwich, or is it something different?” The text above represents the (pre)text which occasioned the present reflection on the contextual sense as interpretative method in *common law*, a method which inspired also European courts of law in the continuous work of legal hermeneutics and of transposition, thanks to translators, into convincing legal forms, bearers of authority, but also of prestige, through wisdom and comprehension. This (pre)text is part of a sum of *excerptae* which we used in an *exordium* regarding the so-called *Ordinary Meaning Doctrine*, with its genuine epitome in a decision of the Supreme Court of the United States from 1993, in the case *Nix versus Hedden*, and with the tedious theoretical explanations from the recent *opus* published by professor Brian G. Slocum from University of the Pacific, Sacramento, California, in the academic literature of Chicago, sources of legal neoethics which could explain an interpretative canon from *common law*, acculturated also in European law, work of Karl N. Llewellyn (great authority representing the dominant American hermeneutics stream called *legal realism* dating from the last century at University of Chicago Law School), namely: „Principle: Words are to be interpreted in their ordinary meaning, with exception of technical or specialty terms (*Ordinary Meaning Doctrine*, n.m.). Exception: Ordinary terms can get a technical meaning, and technical terms can have an ordinary meaning; they must be interpreted so that they are in accordance with the manifest purpose of law or in order to ensure the effectiveness of law.”

Keywords: legal hermeneutics, *Ordinary Meaning Doctrine*, American *common law*, specialized terms

*Il faut tout d'un coup voir la chose d'un seul regard, et non pas par progrès de raisonnement, au moins jusqu'à un certain degré.*⁶

Doctrina „înțelesului comun” nu reprezintă decât prin maniera de definire și de intitulare ceva nou în arta traducerii și a interpretării juridice. În fapt, „doctrina” înțelesului comun este veche de când lumea, așa cum au fost fabulele și apoftegmele pentru construcțiile normative ulterioare, sau, cum spuneau Zweigert și Kötz, precum au fost *vedele* pentru *smritis*, *smritis* pentru *dharmasutre* și acestea din urmă pentru *dharmasastre* (cea mai cunoscută fiind *Manavadharmasra* sau *Manusmitri*, *Legile lui Manu* din secolul XVIII a.Cr.).⁷

---

⁶ Blaise Pascal, *Pensées*, I (406): „Trebuie să vedem lucrul deodată, dintr-o singură privire, și nu pe măsură ce înaintează raționamentul, cel puțin până la un anumit grad”, *apud* Theofil Simenschy, *Dicționarul înțelepciunii. Cugetări antice și moderne*, Ediția a II-a, augmentată și corijată, Ediție întregită după manuscris și prefață de I. Opreșan, Editura Saeculum Vizual, București, 2017, p. 337.

⁷ Konrad Zweigert, Hein Kötz, *Introduction to Comparative Law*, ediția a II-a revizuită, Clarendon Press, Oxford, 1992, p. 341: “The oldest writings in Hindu literature, any

Chiar dacă, precum afirma răspicat Humboldt⁸, limbile noastre sunt fenomene comunicaționale evolutive, organice, determinate de factori culturali externi și, firește, de procese genetice „interne”, interpretările se fac după tradiție, după uz (*usus*) sau cutumă (*consuetudo*), după „tiranicele” obișnuințe sau obiceiuri, cum le considera a fi, în *Ars poetica*, poetul latin Horatius (*Usus est tyrannus...*). În *common law*-ul anglo-american, tot ce este actual prin tradiție, inclusiv „umorul, comentariile gratuite, jocurile de cuvinte, poezia”⁹, este bine-venit în câmpul hermeneuticii juridice pentru a scoate în evidență semnificatul în sens de *ordinary meaning* din actele noastre juridice (în primul rând, jurisprudența). Prin „contagiune”, lucrurile se prezintă în mod *quasi*-similar la instanțele europene luxemburgheze.

Altfel spus, înțelesurile termenilor uzitați în mod constant și general (*vulgaris opinio*), înțelesuri inveterate, statornicite, după cum reține Justinian în *Digestele* sale, în chiar prima carte, *De legibus*, par a fi fixate prin legi definitive, perpetue, non-abrogabile, precum *leges immortales* de cândva (*exempli gratia, Constitutio*

---

part of which can be described as *law-books*, are the *smritis*, a Sanskrit word denoting the *remembered* wisdom of the old priests and scholars. (...) Next came the so-called *dharmasutras*. These are the first law-books which lay down in detail how members of the different castes should conduct themselves towards the gods, the king, the priests, their forebears, their relatives, their neighbors, and animals (...). The development of law took a further step forward with the *dharmasastras*: these are comprehensive collections of the rules *dharma* in metrical form, ascribed by famous scholars. The best-known of these works is the *Manusmitri*, a collection from the second century BC, attributed to the legendary *Manu*.”

⁸ Wilhem von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității. Prima traducere în limba română*, versiune românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indici de Eugen Munteanu, Ed. Humanitas, București, 2008, p. 74: „Astfel, limbile noastre actuale ar fi dobândit în multe dintre componentele lor o cu totul altă configurație dacă, în locul Antichității clasice, asupra noastră ar fi acționat, cu aceeași persistență și continuitate, influența Antichității indiene.”

⁹ Marie-France Albert, *Le style de la common law*, Ed. Bruylant, Bruxelles, 2005, pp. 87-88 : « **Les éléments divers.** A) *Humour, commentaires gratuits, jeux de mots, poésie.* Les jugements sont des écrits qui sont très importants pour les parties en cause. Aussi les juges ne devraient pas faire de l'humour aux dépens de celles-ci, ce qui n'empêche pas certains d'en faire particulièrement dans des jugements provenant de tribunaux américains et canadiens. B) *Présentation.* (...) D'autres jugements peuvent comprendre une table de matières, des tableaux ou des annexes. Des diagrammes, des photos, des plans peuvent également s'ajouter afin d'aider à la compréhension du jugement. Il va sans dire que ces matériaux supplémentaires ou complémentaires ne sont pas légion car il n'y a pas toujours ou souvent lieu de les utiliser. C) *Langue.* Enfin, il y a lieu de souligner que les jugements, bien qu'ils soient rédigés en anglais, sont à l'occasion parsemés d'expressions et de mots en latin ou encore en français. En effet, les expressions latines sont légion en droit anglais. »

*Valeriana, Lex duodecim Tabularum, Lex Aquilia, etc.): Inveterata consuetudo pro lege non immerito custoditur et hoc est justum quod dicitur moribus constitutum.*¹⁰

În plină feudalitate, călugărului camaldul Grațian, sub apostolica binecuvântare și amicitie (*amicus Papae*)¹¹ a Papei Gregorius XIII, i-a revenit impresionanta misiune de-a compune *Decretum sive Concordantia discordantium canonum*, operă care avea să fie, în semn de omagiu adus autorului ei, denumită simplu, *Decretum Gratiani*.

După cum însuși titlul original ne-o indică, metoda de stabilire a coincidenței semantice între termenii diferiți sau între cuvintele străine care formează textele actelor juridice este una veche și este de ordin „cutumiar”, consuetudinar, fiind fixată pe înțelesul comun și pe obișnuință, cu înlăturarea sensurilor „revoluționare”, „progresiste”, chiar dacă feudalii ar fi vrut să lupte cu

¹⁰ Justinian, *Digesta sive Pandectae*, Liber primus, Titulus quartus, fr. 32, § 1, *De legibus*: „Un obicei este păzit pe drept cuvânt ca o lege și acest lucru este drept, deoarece se consideră statornicit prin datini”, traducere de Virgil Matei, *Dicționar de maxime, reflecții, expresii latine comentate*, Editura Scripta, București, 1998, p. 133.

¹¹ Valerius M. Ciucă, *Euronomosofia. Prolegomene la o operă în eșafodaj*, Vol. I, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2012, pp. 101-107, în curs de reeditare: „Semnificația acestei colecții de 3800 de texte religioase începută în „triada toscană” (Bologna, Florența, Padova) în al cincilea deceniu al secolului XII și finalizată pe colina Sainte Gèneviève a Parisului, sub domnia reginei Blanche de Castilia (fiica lui Henric al II-lea Plantagenetul, mama Sf. Ludovic VIII, protectoarea și ctitorul Colegiului Sorbona – „Casa săracă” a „profesorilor săraci” – prin capelanul Robert de Sorbon, contemporanul Sfântului Toma d’Aquino care, la Universitatea pariziană, a terminat sinteza teologică în cheia aristotelică *Summa theologiae* ce a fost concepută ca o replică la platoniciană și fatalista – *Elogium Providentiae – Civitas Dei*, Sfântul Augustin) este multiplă. În primul rând, culegerea de tradiție latină consacra unificarea ierarhiei ecleziastice europene în jurul moralei creștine conjugată cu dreptul lui Justinian (în curs de interpolare în proaspăt createle universități occidentale). De la dioceze și până la Sfântul Scaun, preoții făceau parte dintr-o rețea „europeană” ale cărei baze ideologice se aflau în opera Sfântului Augustin din Hippona. (...) În al doilea rând, culegerea intitulată *Concordia discordantium canonum* (deoarece, prin *conjunctio oppositorum canonum*, în prima sa parte se face o sinteză după triada metodologică aristotelică, după dialectica: – *pro auctoritas*, teză; *contra auctoritas*, antiteză; *dicta Gratiani* sau sinteză) poartă semnificația unei adevărate renașteri juridico-teologice europene dat fiind că metodele juridice de analiză și de ordonare a soluțiilor la problemele canonice urmăresc un plan teologic și valorifică toate sursele teologice formale consacrate, importante, precum: fragmentele patristice, canoanele apocrife ale apostolilor, decretalele (rescriptele papale pentru întrebările de drept canonic, fie autentice, fie fictive), respectiv hotărârile conciliilor înaltului cler în vederea statuării asupra moralei comune, disciplinei preoțești ori dogmei Bisericii. În sfârșit, în al treilea rând, *Decretum Gratiani* poartă și semnificația renașterii universităților (corporațiilor de studii) europene prin tradiția instalată în centrul preocupărilor intelectuale ale celor mai de vază întreprinderi de acest gen ale regilor Evului Mediu, în ipostaza de ctitori de școli înalte și de colegii.”

vechile obișnuințe (*Dura est antiqua cum consuetudine pugna*¹²)... Semantica juridică trebuie să identifice, pentru asigurarea respectării principiului certitudinii (*certo fit*) și al clarității (*in claris*), înțelesurile comune în toate cauzele ce reclamă adaptări ale diferitelor dicționare sau lexicoane juridice. Îmi imaginez aici serviciile nenumărate trăite de translator sau de interpret în această atmosferă de fidelism *quasi*-absolut față de sensurile comune ale cuvintelor (altfel spus, coroborând totul, conjunctură și context, cu tema, emițătorul și receptorul, cu finalitatea, științele comunicării și cu actele de limbaj, pentru a se rafina un lexic, un stil și structuri enunțiative clare astfel încât lingvistica juridică să se integreze perfect în semiotica juridică)¹³. Îmi imaginez trăirile juriștilor-lingviști când ei, poate, pentru elementul semnificat ar putea descoperi multipli semnificanți în, iarăși, multiple semiologii sau semiotici „personale”. Publilius Syrus, probabil, ar confirma tirania sensului comun și obligatoriu (*Gravissimum est imperium consuetudinis*¹⁴), asimilându-l, precum stoicul filosof Seneca, tiraniei viciului pe care ne temem să-l abandonăm...

Opera de „aducere la zi” într-un sens comun, cutumiar, consuetudinar (*consuetudo, mos, mos majorum*), a textelor juridice contradictorii, pentru evitarea discrepanțelor și a conflictelor hermeneutice, era practică și în dreptul roman, dar, într-o formă metodică, sistematică și permanentă, și a fost dezvoltată în sânul Bisericii creștine chiar înainte de pacienta preocupare a călugărului Grațian. Literatura de specialitate îi evocă pe următorii¹⁵:

- Sf. Yves de Chartres (aprox. 1040-1115), autor al *Panormiei*, reputat erudit și coleg cu teologul și filosoful Anselm de Canterbury;

- Bernoldus monachus S. Blasii (Bernold din Konstanz, aprox. 1050-1100, monah la Schaffhausen)¹⁶;

- Alger din Liège (Alger de Cluny, 1060-1132) preot benedictin și expert în drept canonic (profesor sau *ecolatra*), inspirator pentru însuși Grațian în scrierea *Tratatului legilor* din al său *Decret*.

¹² Medieval: „Dură este lupta cu o veche obișnuință”, *apud* Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *Aeterna Latinitas. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p. 76.

¹³ Pentru detalii și pentru o bună schematizare a raporturilor dintre lingvistica juridică și semiotica juridică, a se vedea Adriana Stoichițoiu Ichim, *Semiotica discursului juridic*, Ediția a II-a, Editura Universității din București, 2006, pp. 32-33: „De pe aceste poziții, considerăm că relația dintre semiotica juridică și lingvistica juridică este una de incluziune.”

¹⁴ Publilius Syrus, „Cea mai greu de suportat este puterea obișnuinței”, *apud* Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *op. cit.*, p. 104.

¹⁵ Gratian, *The Treatise on Laws (decretum DD. 1-20)*, tradus de Augustine Thompson, O.P., cu *The Ordinary Gloss*, tradus de James Gordley, cu o introducere de Katherine Christensen, Catholic University of America Press, Washington D.C., 1993, p. XVI.

¹⁶ Florian Hartmann, „Bernold of St. Blasien”, in *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, ed. de Graeme Dunphy, Cristian Bratu, publicat pentru prima dată online în 2016: http://static.ribo.brill.semcs.net/entries/encyclopedia-of-the-medieval-chronicle/bernold-of-st-blasien-SIM_00312, accesat la 10.04.2019.

În *Decretum Gratiani*, mai mult decât în *Panormia* Sfântului Yves din Chartres, decât în *De excommunicatis vitandis* a lui Bernoldus S. Blasii și decât în *De misericordia et justitia* a lui Alger din Liège, este evidentă preocuparea pentru metoda „înțelesului comun”. Câteva glose prezente în *Tratatul privind legile* din *Decret* au, *inter alia*, și acest obiect.¹⁷

Iată, deci, că sensul cotidian, obișnuit, standard, altfel spus, consuetudinea păstrătoare a unui astfel de sens și cheia care deschide „starea sufletelor”¹⁸ dintr-o țară, dintr-o cultură dată, i-a preocupat pe gânditori în semantica juridică sau în cea canonică. Practic, forța obișnuinței pătrunde și în hermeneutica juridică, uneori transformând profund ceea ce părea natural la origine. Și Shakespeare (cu mult timp înaintea lui Paul Valéry)¹⁹ a intuit această forță a obișnuinței, concurentă cu forța înnoirilor: „Use almost can change the stamp of nature...”²⁰; sau, cine știe, ar fi putut descoperi la Cicero ideea că obișnuința, comunul, ordinarul, sensul comun (*communi consensu*, din *Tusculanae disputationis* ale aceluiași Cicero), ei bine, toate acestea oglindesc viața însăși care este o mare „comedie”, o reprezentare, o piesă de teatru neconvențională, una ce sugerează adevărul vieții precum o oglindă fidelă a acesteia: „Comoedia est imitatio vitae, speculum consuetudinis, imago veritatis.”²¹

Într-un articol al lui Karl N. Llewellyn („Remarci asupra teoriei deciziilor în apel și a regulilor sau canoanelor conform cărora sunt interpretate legile”, fragment în *Vanderbilt Law Review*, vol. 3/1950, pp. 401-406), sunt inventariate principiile și excepțiile aferente în materie de hermeneutică juridică americană pe seama textelor cu caracter normativ.

O parte dintre regulile de interpretare din *common law*-ul american, parte ce se regăsește și în uzanțele interpretative al instanțelor europene, credem că poate fi asimilată doctrinei *ordinary meaning*, sens în care vom opera o selecție între cele 28 de reguli (cu excepțiile lor) prezentate de Llewellyn și reproduse de noi, *via* Valentin Constantin, într-un text anterior.²²

¹⁷ *Decretum Gratiani, op. cit. supra*: “D.8: That custom yields to truth and reason; D.9: When imperial ordinances should be tempered; and that the canons do not contain falsehoods, although certain passages in the writings of theologians need to be corrected; D.10: That royal tribunals are subject to the sacerdotal power, and that pontiffs and kings need to be corrected; D.11: That custom should conform to ordinance and reason, and that custom should be observed”, pp. 24-42.

¹⁸ Pierre Manent, *Metamorfozele cetății. Eseu despre dinamica Occidentului*, traducere din franceză de Mona Antohi, Ed. Humanitas, București, 2012, p. 237: „Instrumentul cel mai fin pentru a descrie și analiza starea sufletelor într-o țară (...) a fost, în mod tradițional, literatura.”

¹⁹ Paul Valéry : « La tradition et le progrès sont deux grands ennemis du genre humain. »

²⁰ Shakespeare, *Hamlet*, 3, 4, *apud* T. Simenschy, *op. cit.*, p. 550.

²¹ Cicero: „Comedia este o imitație a vieții, o oglindă a obișnuinței, o imagine a adevărului”, *apud* Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *Aeterna Latinitas. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p. 44.

²² Valerius M. Ciucă, *Lección de drept privat comparat*, Vol. 1, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2005, pp. 274-275.

Excerptae

LOVITURĂ (principiu, n. m., VMC)

1. O lege nu poate fi interpretată dincolo de textul ei (cum ar fi, de exemplu, interpretând prin înăsprire pedepsele statuate de o lege penală : *Interpretatione legum poenae molliendae sunt non asperandae*, n. m., VMC).²³

RIPOSTĂ PROMPTĂ (excepție, n. m., VMC)

1. Pentru a-și atinge scopul, o lege poate fi extinsă și dincolo de textul ei (metoda teleologică, n. m., VMC). (...)

4. Atunci când este adoptată o lege străină care posedă deja o anumită interpretare, concomitent trebuie adoptată această interpretare.

4. Această interpretare ar putea fi inacceptabilă atunci când contravine sensului evident al legii, sau atunci când deciziile judiciare străine nu sunt satisfăcătoare din punct de vedere al motivării lor sau atunci când interpretarea străină nu este în concordanță cu spiritul sau politica juridică a statului de adopție. (...)

8. Legile cu un scop bine definit nu lasă loc de interpretare (*In claris, interpretatio cessat*; când lucrurile sunt clare, interpretarea încetează; metaforic, putem adăuga apoftegma lui Publilius Syrus, *In tranquillo esse quisque gubernator posset*²⁴ ..., n. m., VMC).

8. Tribunalele au competența de a se pronunța asupra scopului real (sensul ocult, ascuns, n.m., VMC) al unei legi, atunci când acesta este distinct de cel aparent. (...)

11. Titlurile nu influențează sensul textului; preambulul nu extinde scopul; titlurile de secțiuni nu trebuie să utilizeze alți termeni decât cei utilizați în text (sau, cum ar traduce hermeneuții islamici, „cuvântul nu este instrumentul sensului” sau, cum ar fi spus Marcus Manilius în *Astronomica*, sensul textului sau al mesajului poate deriva din chiar convingerea interpretului..., n. m., VMC)²⁵;

11. Titlul poate servi drept ghid atunci când planează dubii sau există obscuritate în text; preambulul poate fi consultat pentru a determina scopul, și, cu ajutorul lui, semnificația exactă a termenilor; titlurile de secțiuni pot fi considerate părți ale legii însăși.

---

²³ *Interpretatione legum poenae molliendae sunt non asperandae* („În interpretarea legilor, pedepsele trebuie să fie slăbite, nu înăsprite”), principiu de drept, *apud* Virgil Matei, *Dicționar de maxime, reflecții, expresii latine comentate*, Editura Scripta, București, 1998, p. 132.

²⁴ Publilius Syrus, *Sententiae*, 364, „Când marea e liniștită, oricine poate fi cârmaci”, *apud* Virgil Matei, *op. cit.*, p. 132.

²⁵ Marcus Manilius, *Astronomica*, Liber I, 2: „*Sed ne circuitu longo manifesta probentur, Ipsa fides operi faciet pondusque fidesque* – Dar printr-un lung ocol și să nu dovedim că e lesne/Însăși convingerea ta lucrării-i va da greutate”, *apud* Ioan Inocențiu Micu-Klein, *Carte de înțelepciune latină. Illustrium poetarum flores. Florile poezilor iluștri, op. cit.*, pp. 460-461.

12. Dacă textul este clar și fără ambiguități, legea trebuie să producă efecte.

12. Nu însă și atunci când interpretarea literală ar conduce la consecințe absurde sau prejudiciabile sau ar contraveni scopului manifest.

13. Cuvintele și sintagmele care înainte de adoptarea legii posedă o interpretare juridică consacrată **vor păstra sensul stabilit conform acelei interpretări** (vedem aici, cum ar spune Ovidius, forța tradiției: *Nil consuetudine majus...*, n.m. VMC).²⁶

13. Nu însă și atunci când legea pretinde în mod clar ca ele să posede un înțeles diferit.

14. După adoptarea legii, interpretarea termenilor și a frazelor se face prin deciziile tribunalelor.

14. Interpretarea care rezultă din practica administrativă constituie o dovadă solidă a sensului corect.

15. Cuvintele se interpretează în sensul lor obișnuit, mai puțin termenii tehnici sau termenii de specialitate (*Ordinary Meaning Doctrine*; a se evita și neologismele care pot conduce la situații inadecvate, calamburistice, de *lapsus calami*²⁷, ridicol... n.m., VMC).

15. Termenii obișnuiți pot primi un înțeles tehnic, iar termenii tehnici pot avea o semnificație obișnuită; ei trebuie interpretați astfel încât să fie în concordanță cu scopul manifest al legii sau astfel încât să asigure efectivitatea legii.

16. Fiecare cuvânt și fiecare propoziție trebuie interpretate în sensul în care ar produce efect.

16. Atunci când sunt inserate greșit sau când contravin textului legii, cuvintele și propozițiile pot fi ignorate (această regulă și excepția-i aferentă ne amintesc de viziunea poetului clasic Horatius care asemănă evoluția cuvintelor și a înțelesurilor lor volatilității anotimpurilor și a vegetației... *Verba variantur in dies, ut arborum folio* – „Vorbele se schimbă pe zi ce trece, ca frunzele copacilor” ..., n. m., VMC).²⁸

---

²⁶ Publius Ovidius Naso, *Ars amatoria (Ars amandi)*, 345, „Nimic nu este mai presus decât obișnuința”, *apud* E. Munteanu *et al.*, *op. cit.*, p. 173.

²⁷ *** *Latine dicta. Citate și expresii latinești*, Ediție îngrijită, indici și bibliografie de Gh. Alexandrescu, Editura Albatros, București, 1992, p. 113: „*Lapsus linguae* (neatenție de vorbire). Defecțiune momentană a mecanismului gândirii, de obicei o substituție de cuvinte asemănătoare. În *Vulgata*, expresia apare cu un sens puțin diferit: *Lapsus falsae linguae quasi qui in pavimento cadens* (Sirach, 20, 20); *Beatus qui lingua sua non est lapsus* (Ibidem, 25, 11). *Vorbele nesocotite te pot costa viața*. Prin extindere, avem: *lapsus calami*, *lapsus memoriae* etc., formate în timpuri moderne./Confuzie între paronime: *Prospect*. În loc de aspect, cuvântul întrebuițat cu o simplitate beoțiană de unii scriitori (...) Acest *lapsus calami* îmi aduce aminte de un *lapsus linguae* al unui amator de neologisme care confunda totdeauna adjectivele *respectiv* și *respectabil* (Vasile Alecsandri, *Dicționar grotesc*).”

²⁸ Quintus Horatius Flaccus, *Ars poetica*, 60-63: „*Ut sylvae foliis pronos mutantur in annos;/Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas;/Et juvenum ritu florent modo nata vigentque*. – După cum codrii în anul spre capăt își schimbă frunzișul,/Tot așa vine și rândul cuvintelor vechi să dispară/Iar cele noi înfloresc și cu tinerii capătă vlagă.”

17. Același limbaj repetat în același context se prezumă că are același înțeles în tot cuprinsul legii.

17. Această prezumție nu poate produce efecte atunci când, din rațiuni de coerență a textului, este necesar să se confere un înțeles diferit aceluiași termen.

18. Cuvintele se interpretează conform valorii gramaticale pe care o posedă conform poziționării lor în text.

18. Interpretarea se îndepărtează de la regulile gramaticale, acolo unde o aplicare strictă a acestora ar contraveni scopului legii.”

Caracterul metaforic al limbajului (care este, orice s-ar spune, universal prin definiție, motiv pentru care un gânditor contemporan, specialist în semiotică juridică, se întreba, oarecum retoric, ce oare înseamnă verbul „a însemna” – “But what does the word *meaning* mean?”...) ²⁹ ne apare cu cea mai clară evidență în textele juridice sacre din acele familii de drept ce le venerază, neasimilându-le doar surselor formale de drept, după cum, cât se poate de firesc, procedează comparații. ³⁰

Appendix ³¹

apud Ioan Inocențiu Micu-Klein, *Carte de înțelepciune latină. Illustrium poetarum flores. Florile poeților iluștri*, Ediție de Florea Firan și Bogdan Hâncu, Studiu introductiv de Florea Firan, traduceri, note și aparat critic de Bogdan Hâncu, Editura Științifică, București, 1992, pp. 492-493.

²⁹ Jacob Israël De Haan, *Legal Significs and Its Application in the Concepts “Liable”, “Responsible” and Accountable*, în Jan M. Broekman, Larry Catá Backer (editori), *Signs in Law – A Book Source, The Semiotics of Law in Legal Education III*, Ed. Springer, New York, Geneva, 2015, p. 73: “Prof. Dr. G. Heymans formulates one of the most important requirements for a successful scientific investigation in a well-known article in *De Gids: to use in scientific language no precisely determined terminology (Excesses of Criminal Psychology, 1950, I, p. 50)*. But what does the word “meaning” mean? Mauthner said: *That each word means something is correct if one considers first, what “to mean” means*. The question “what meaning has this word” is often posed. This is a metaphor. It is true: *our language is metaphorical in character and essence*.” (Albert Verwey, in *De Beweging*, 1910, p. 99).

³⁰ A se vedea, în acest sens, Petru Bejan, „Hermeneutica între cenzura metodologică și 'desfrâul' speculativ”, în *Rev. Hermeneia*, nr. 4, 2003-2004, Iași, p. 31.

³¹ Karl N. Llewellyn, „Remarci asupra teoriei deciziilor în apel și a regulilor sau canoanelor conform cărora sunt interpretate legile”, fragment în *Vanderbilt Law Review*, vol. 3/1950, pp. 401-406: **Reguli de interpretare în common law-ul American**, „Interpretarea textelor legislative folosește încă un limbaj diplomatic. Aici se află o parte a cadrului tehnic de manevră./**LOVITURĂ** (principiu, n.m., VMC): 1. O lege nu poate fi interpretată dincolo de textul ei./**RIPOSTĂ PROMPTĂ** (excepție, n.m. VMC): 1. Pentru a-și atinge scopul, o lege poate fi extinsă și dincolo de textul ei (metoda teleologică, n.m., VMC)/2. Legile care derogă de la *common law* nu vor putea fi extinse prin interpretare./2. Astfel de acte vor putea fi interpretate extensiv (liberal) dacă sunt prin natura lor acte reparatorii./3. Legile trebuie interpretate în limitele *common law*-ului, iar o lege care confirmă o normă de *common law* va fi interpretată în concordanță cu acesta./3. Atunci când o lege este în conflict cu normele de *common law*, primează

legea, iar în situația în care o lege urmărește să modifice un set întreg de norme aplicabile unui anumit subiect, legea prevalează de asemenea în raport cu *common law*./4. Atunci când este adoptată o lege străină care posedă deja o anumită interpretare, concomitent trebuie adoptată această interpretare./4. Această interpretare ar putea fi inacceptabilă atunci când contravine sensului evident al legii sau atunci când deciziile judiciare străine nu sunt satisfăcătoare din punct de vedere al motivării lor sau atunci când interpretarea străină nu este în concordanță cu spiritul sau politica juridică a statului de adopție./5. Atunci când o lege a fost adoptată de către mai multe state, va fi urmată interpretarea adoptată în statul în care a fost elaborată legea./5. Dacă interpretările celorlalte state sunt în dezacord cu acea interpretare, nu mai operează această regulă./6. Legile *in pari materia* trebuie interpretate concordant./6. O lege nu este considerată lege *in pari materia* dacă scopul și obiectul ei sunt diferite sau dacă este evidentă voința legislativă de a se depărta de la scopul general inițial sau de la politica legislativă anterioară./7. O lege care prevede o nouă pedeapsă sau penalitate sau o nouă obligație sau incapacitate sau creează un nou drept la acțiune nu va putea fi interpretată ca având efect retroactiv./7. Legile cu caracter reparator vor fi interpretate liberal (extensiv), iar atunci când o interpretare retroactivă ar promova scopurile justiției, ar trebui adoptată o astfel de interpretare./8. Legile cu un scop bine definit nu lasă loc de interpretare./8. Tribunalele au competența de a se pronunța asupra scopului real (sensul ocult, ascuns, n.n.) al unei legi, atunci când acesta este distinct de cel aparent./9. Definițiile și regulile de interpretare cuprinse într-o clauză de interpretare au valoare normativă și sunt obligatorii./9. Definițiile și regulile de interpretare cuprinse într-o lege nu vor fi extinse dincolo de consecințele necesare și nici nu vor anihila intențiile de manifestare./10. O prevedere legală care impune o interpretare liberală nu implică posibilitatea de a eluda imperativul care pretinde ca legea să fie univocă./10. Atunci când o regulă de interpretare este prevăzută în textul legii, ea trebuie aplicată./11. Titlurile nu influențează sensul textului; preambulul nu extinde scopul; titlurile de secțiuni nu trebuie să utilizeze alți termeni decât cei utilizați în text./11. Titlul poate servi drept ghid atunci când planează dubii sau există obscuritate în text; preambulul poate fi consultat pentru a determina scopul, și, cu ajutorul lui, semnificația exactă a termenilor; titlurile de secțiuni pot fi considerate părți ale legii însăși./12. Dacă textul este clar și fără ambiguități, legea trebuie să producă efecte./12. Nu însă și atunci când interpretarea literală ar conduce la consecințe absurde sau prejudiciabile sau ar contraveni scopului manifest./13. Cuvintele și sintagmele care, înainte de adoptarea legii, posedă o interpretare juridică consacrată vor păstra sensul stabilit conform acelei interpretări./13. Nu însă și atunci când legea pretinde în mod clar ca ele să posedă un înțeles diferit./14. După adoptarea legii, interpretarea termenilor și a frazelor se face prin deciziile tribunalelor./14. Interpretarea care rezultă din practica administrativă constituie o dovadă solidă a sensului corect./15. Cuvintele se interpretează în sensul lor obișnuit, mai puțin termenii tehnici sau termenii de specialitate (*Ordinary Meaning Doctrine*, n.m.)/15. Termenii obișnuiți pot primi un înțeles tehnic, iar termenii tehnici pot avea o semnificație obișnuită; ei trebuie interpretați astfel încât să fie în concordanță cu scopul manifest al legii sau astfel încât să asigure efectivitatea legii./16. Fiecare cuvânt și fiecare propoziție trebuie interpretate în sensul în care ar produce efect./16. Atunci când sunt inserate greșit sau când contravin textului legii, cuvintele și propozițiile pot fi ignorate./17. Același limbaj repetat în același context se prezumă că are același înțeles în tot cuprinsul legii./17. Această prezumție nu poate produce efecte atunci când, din rațiuni de coerență a

---

textului, este necesar să se confere un înțeles diferit aceluiași termen. /18. Cuvintele se interpretează conform valorii gramaticale pe care o posedă conform poziționării lor în text. /18. Interpretarea se îndepărtează de la regulile gramaticale, acolo unde o aplicare strictă a acestora ar contraveni scopului legii. /19. Excepțiile care nu sunt enunțate nu pot fi subînțelese. /19. Litera legii este doar un „strigăt”. În lege trebuie să subînțelegem tot ceea ce este cuprins în rațiunea legii. /20. Formularea explicită a unei ipoteze le exclude pe celelalte. /20. Textul poate implica mai multe ipoteze, din care numai unele sunt menționate expres cu titlu de exemplu. /21. Termenii generali trebuie să primească o interpretare generală. /21. Aceștia pot fi limitați prin termenii specifici cu care sunt asociați sau de scopul și de obiectul legii. /22. O regulă generală de interpretare este aceea că, acolo unde termenii generali urmează după o enumerare, acești termeni se aplică doar persoanelor și lucrurilor aparținând aceleiași clase sau categorii specificate (*ejusdem generis*). /22. Termenii generali trebuie să poată fi aplicați în situații concrete. *Ejusdem generis* este doar un suport pentru înțelegerea sensului și nu justifică restrângerea ariei de aplicare a legii între limite mai înguste decât s-a intenționat. /23. Cuvintele sau sintagmele care califică sau limitează se raportează la antecedentul imediat. /23. Nu însă și atunci când sensul sau înțelesul evident pretind o interpretare diferită. /24. Semnele de punctuație vor fi determinante atunci când legea permite două interpretări. /24. Semnele de punctuație nu vor influența sensul și înțelesul obișnuit și evident al limbajului. /25. Trebuie să presupunem că regulile gramaticale au fost avute în vedere atunci când a fost stabilit textul și că termenii nu sunt interșanjabili în baza unei simple supoziții. /25. „Și” și „sau” vor putea fi considerați interșanjabili ori de câte ori acest lucru este necesar pentru a da sens și efect legii. /26. Termenii dispozitivi trebuie diferențiați în mod clar de cei imperativi. /26. Termenii care implică în mod direct o permisiune pot fi interpretați ca fiind imperativi, iar termenii care indică în mod direct un imperativ pot fi interpretați ca fiind permisivi, atunci când o astfel de interpretare este impusă de voința manifestă a legislatorului. /27. Condiția califică prevederea care o precede în mod nemijlocit. /27. Poate să rezulte în mod clar că a fost intenția legislatorului ca acea prevedere să aibă o arie de aplicare mai largă. /28. Atunci când norma care precede condiția care o califică este formulată în termeni generali, condiția trebuie interpretată în mod strict. /28. Nu însă și atunci când, din rațiuni de echitate, este necesar să se extindă condiția la persoane sau la situații, altele decât cele la care ar conduce o interpretare strictă a condiției.”

Interdisciplinaritatea activității de jurist-lingvist în cadrul Curții de Justiție a Uniunii Europene

Interdisciplinarity in a Lawyer Linguist's Work at the Court of Justice of the European Union

Veronica Ioana Durbacă¹

Rezumat: Domeniul de activitate al juriștilor-lingviști este prin el însuși interdisciplinar, dat fiind că include dreptul și traducerea. Lucrarea de față privește dincolo de această interdisciplinaritate inerentă activității amintite pentru a pune în lumină alte aspecte ale muncii juriștilor-lingviști; astfel, terminologia, logica, argumentarea juridică, traductologia, dreptul comparat, informatica, analiza critică a discursului, lingvistica și sociolingvistica sunt analizate din această perspectivă.

Cuvinte-cheie: interdisciplinaritate, jurist lingvist, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, traducere juridică

Abstract: Lawyer linguists' field of expertise is interdisciplinary *per se*, given that it includes both law and translation. This paper is looking beyond this expected interdisciplinarity in order to show which other fields can be part of a lawyer linguist's work; thus, terminology, logic, legal argumentation, traductology, comparative law, computer science, critical discourse analysis, linguistics and sociolinguistics are analyzed in this respect.

Keywords: interdisciplinarity, lawyer linguist, Court of Justice of the European Union, legal translation

*Timeo hominem unius libri.
(Mă tem de omul unei singure cărți.)
(Toma de Aquino)*

Introducere

Vom analiza în cele ce urmează activitatea juriștilor-lingviști din cadrul Curții de Justiție sub aspectul unei inter- și multidisciplinarități văzute în sens larg, incluzând în principal interdisciplinaritatea inerentă traducerii juridice, ce acoperă specializarea de pornire în drept național și cunoștințele de drept al Uniunii, limbi străine și, în principiu, limbă maternă. Li se pot adăuga specializări în alte câteva domenii (drept comparat, traducere, terminologie, informatică). Pe lângă acestea, vom include în prezentare ca elemente ce compun această interdisciplinaritate o cultură generală umanistă contemporană, mergând de la

---

¹ Jurist-lingvist, Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE).

principii de lingvistică generală la sociolingvistică și analiza critică a discursului, precum și cunoștințe generale din diferite domenii în care intervine Uniunea.

1. Cultura generală

1.1. Cultura umanistă în general și noțiuni tehnice

Cultura generală umanistă permite plasarea dreptului printre științele umaniste și înțelegerea normei în context social, economic, filosofic, istoric etc. Concluziile avocaților generali pot cuprinde trimiteri la literatură, filosofie, istorie etc., exemplu în acest sens fiind concluziile regretatului avocat general Dámaso Ruiz Jarabo Colomer (1949-2009), în care găsim trimiteri și citate de la Don Quijote de M. de Cervantes Saavedra² la Dostoievski³ și Shakespeare⁴. Înțelegerea situației de fapt din cauze presupune cunoștințe din numeroase domenii conexe dreptului, unele de o complexitate sporită, de exemplu cele din domeniul economic – valorile mobiliare, fraudele fiscale.

De asemenea, intervin în cauze situații de fapt și noțiuni care presupun o înțelegere de bază a numeroase domenii, de la cele tradiționale, precum agricultura și protecția mediului, transporturile, energia, la modelele economice noi (Uber⁵, Airbnb⁶) sau la aspecte sociale care pun noi probleme de drept (drepturile mamei beneficiare și cele ale mamei-surogat în sistemele de drept care admit maternitatea de substituție⁷, probarea orientării sexuale în contextul cererilor de azil⁸).

Când persistă chestiuni problematice, necesare devin curiozitatea științifică și obișnuința de a cerceta și verifica aspectele neclare, precum și prudența în chestiunile în care nu suntem specialiști, adică înțelegerea în fiecare domeniu a principiilor domeniului respectiv. În cazul nostru, al juriștilor, aceasta se aplică sub forma imperativului de a nu aplica principiile juridice în domenii nejuridice (spre exemplu, în lingvistică nu-și găsește aplicarea un principiu al legalității sau al supremației normei, *mutatis mutandis*, pentru că acolo uzul creează norma, nu invers; spre exemplu, principiul subsidiarității din dreptul Uniunii nu se poate aplica oricăror structuri arborescente, spre exemplu rețelelor de calculatoare, în acel domeniu o astfel de abordare fiind contraintuitivă).

1.2. Cultura europeană

Aici un punct de pornire cu privire la aspectele juridice este articolul 3 TUE, care reglementează competențele exclusive ale Uniunii.

---

² Concluziile în cauza C-440/97, CIE Groupe Concorde și alții, fraza introductivă a concluziilor și nota de subsol 1, Concluziile în cauza C-265/08, Federutility și alții, nota de subsol 5, Concluziile în cauza C-338/04, nota de subsol 58.

³ Concluziile în cauza C-338/04, notele de subsol 60 și 61.

⁴ Concluziile în cauza C-326/07, nota de subsol 2.

⁵ C-434/15, Asociación Profesional Élite Taxi.

⁶ Concluziile în cauza C-390/18.

⁷ C-167/12, C.D.

⁸ C-473/16, F.

Cultura, istoria, tradițiile și mentalitatea persoanelor din statele membre ale Uniunii stau deseori la baza reglementărilor naționale și explică, de exemplu, de ce Țările de Jos, percepute ca unul dintre cele mai liberale state membre, interzic jocurile de noroc online, sau de ce Franța și Grecia nu recunosc minorități naționale și lingvistice.

2. Dreptul

Cerința ca juriștii-lingviști să aibă o diplomă de licență în drept eliberată în țara în care limba-țintă este limbă oficială acoperă în cea mai mare parte nevoia de specializare. Aceasta asigură înțelegerea conținutului documentelor și a implicațiilor juridice ale cauzei și ale posibilelor traduceri⁹, cunoașterea terminologiei și a frazeologiei.

Situații speciale apar atunci când o limbă acoperă mai multe sisteme de drept (engleza, franceza, germana, neerlandeza) sau când un sistem de drept este exprimat în mai multe limbi oficiale ale Uniunii (cel belgian, cel maltez în anumite condiții). În statele membre ale Uniunii Europene nu apare situația mai multor sisteme de drept exprimate fiecare în limba sa, situație existentă în Canada și care generează problemele de maximă complexitate sub aspectul dreptului comparat și al traducerii și terminologiei juridice. Anumite aspecte care țin de

---

⁹ În condițiile stabilite de jurisprudența Curții în decizii precum Hotărârea CILFIT (283/81, ECLI:EU:C:1982:335):

„18 Il faut d’abord tenir compte que les textes de droit communautaire sont rédigés en plusieurs langues et que les diverses versions linguistiques font également foi ; une interprétation d’une disposition de droit communautaire implique ainsi une comparaison des versions linguistiques.

19 Il faut noter ensuite, même en cas de concordance exacte des versions linguistiques, que le droit communautaire utilise une terminologie qui lui est propre. Par ailleurs, il convient de souligner que les notions juridiques n’ont pas nécessairement le même contenu en droit communautaire et dans les différents droits nationaux.

20 Enfin, chaque disposition de droit communautaire doit être replacée dans son contexte et interprétée à la lumière de l’ensemble des dispositions de ce droit, de ses finalités, et de l’état de son évolution à la date à laquelle l’application de la disposition en cause doit être faite.”

„18 În primul rând, trebuie să se țină seama de faptul că textele de drept comunitar sunt redactate în mai multe limbi și că diversele versiuni lingvistice sunt deopotrivă autentice; astfel, o interpretare a unei prevederi de drept comunitar implică o comparare a versiunilor lingvistice.

19 De asemenea, trebuie să se observe că dreptul comunitar utilizează o terminologie proprie, chiar și atunci când există o concordanță deplină a versiunilor lingvistice. De altfel, trebuie subliniat că noțiunile juridice nu au în mod necesar același conținut în dreptul comunitar și în dreptul național al diferitelor state membre.

20 În sfârșit, fiecare prevedere de drept comunitar trebuie plasată în contextul său și interpretată în lumina ansamblului dispozițiilor acestui drept, a finalităților și a stadiului evoluției acestuia la data la care respectiva prevedere trebuie să fie aplicată.”

dreptul național al altor state membre sunt analizate mai ales în cadrul cercetărilor terminologice.

3. Logica formală și logica juridică

Formele logice de *noțiune* și *definiție* se regăsesc în aproape fiecare act de drept derivat sau decizie a Curții. Merită subliniată însă suprapunerea imperfectă dintre aceste concepte în logică, în terminologie și în drept.

În logică, noțiunile care au gen proxim și diferență specifică se definesc prin acestea, pe când în terminologie, definiția nu are în mod necesar structura definiției din logică și nu i se aplică întocmai regulile acesteia, ci trebuie în primul rând să evidențieze locul epistemic al noțiunii care corespunde termenului în cadrul sistemului din care face parte^{10 11}; din această perspectivă, hiperonimul este reflectarea genului proxim, variația survenind mai ales în formularea echivalentului diferenței specifice.

În al treilea rând, în drept, noțiunea definită într-un act normativ nu respectă neapărat astfel de condiții de formă și se circumscrie deseori actului care o cuprinde ori instituției juridice sau ramurii de drept din care face parte. Spre exemplu, potrivit articolului 1 alineatul (2) litera (f) din Regulamentul de procedură al Tribunalului,

„În sensul prezentului regulament, [...]

(f) termenii „instituție” și „instituții” desemnează instituțiile Uniunii prevăzute la articolul 13 alineatul (1) TUE, precum și organele, oficiile sau agențiile înființate prin tratate sau printr-un act adoptat pentru punerea în aplicare a acestora și care pot fi părți în fața Tribunalului”.

Această definiție legală este o enumerare limitativă, lipsită de elementele specifice definiției din logică, și care, juridic și epistemologic, stabilește o extindere a sferei noțiunii „instituție” în raport cu definiția obișnuită a termenului, respectiv enumerarea limitativă a celor șapte instituții ale Uniunii Europene de la articolul 13 alineatul (1) TUE sus-menționat.

Cea de a treia formă logică, *silogismul*, este preluat de însăși structura deciziei instanței. După cum spunea Eugeniu Speranția,

„Silogismul judiciar este acea inferență care are rolul să încadreze o stare de fapt într-un text de lege. Într-un atare silogism, premisa majoră e constituită de un comandament sau de o normă juridică cu caracter general. Premisa minoră este

---

¹⁰ „Definition: statement which describes a concept and permits its differentiation from other concepts within a system of concepts.” (https://iate.europa.eu/assets/IATE_Handbook_public.pdf, p. 20, accesat la 15.09.2019).

¹¹ „Définition : explication du sens du terme dans le domaine de spécialité. ... la définition est le témoin d'une structure terminologique et doit donc refléter le plus fidèlement possible les relations entre termes.” (Marie-Claude L'Homme, *La terminologie : principes et techniques*, Les Presses de l'Université de Montréal, 2004, p. 41.)

întotdeauna un fapt social cu caracter particular. Concluzia constituie esențialul sentinței sau verdictului.”¹²

4. Argumentația juridică

Apropiate de sfera logicii și a filosofiei juridice și de interpretarea juridică tradițională, retorica și argumentația juridică adaugă perspectiva interpretării strategice a dreptului¹³, și tehnici de argumentație precum sporirea clarității sau a obscurității textului normei (cea din urmă, între altele, prin analogii)¹⁴, ridiculizarea și ironia.

Revine în atenție astfel stăpânirea deplină a limbii materne.

5. Limbile străine

Cunoașterea limbilor-sursă nu este cuantificată foarte precis, dar sondaje efectuate în rândul traducătorilor profesioniști arată că aproximativ un sfert din traducători apreciază că se exprimă la nivel nativ în limba-sursă, peste 55%, la nivel avansat¹⁵, iar aproape 60% nu au tradus niciodată din sau într-o limbă pe care nu o stăpânesc¹⁶.

Curtea oferă cursuri de limbi străine și există posibilitatea de a urma astfel de cursuri, posibilitate care poate deveni, în funcție de nevoile serviciului, o obligație. În vederea traducerii, o limbă este studiată timp de câțiva ani, cu posibilitatea de a urma și cursuri în țara în care acea limbă este oficială. Se acordă prioritate învățării limbii franceze pentru cei puțini care nu o cunosc deja, a limbilor pivot (engleza, germana, italiana, spaniola și, din 2019, și polona) și a neerlandezei (dat fiind numărul mare de cereri de decizie preliminară în această limbă).

Jurisprudența Curții potrivit căreia versiunile lingvistice trebuie interpretate unele prin altele¹⁷ poate fi citită și în sensul în care traducătorii, inclusiv juriștii-lingviști care traduc, au, în măsura posibilului, obligația de a traduce direct din limba sursă și cât mai independent unii de alții (cu alte cuvinte, aceștia au obligația de a nu prelua sensul dat de o altă versiune lingvistică) pentru a da Curții posibilitatea de a avea la dispoziție cât mai multe reflectări originale ale textului sursă în limbile Uniunii, evitând astfel ipoteza unei erori comune.

---

¹² *Silogismul judiciar și silogismul legislativ*, în: Drăgan Stoianovici, *Logica și dreptul: culegere de traduceri*, București, Editura Paideia, 2015, pp. 291-292.

¹³ Stefan Goltzberg, *L'argumentation juridique*, Dalloz, 2013.

¹⁴ „Tout usage analogique ou métaphorique d'une notion l'obscurcit.” (Chaim Perelman, *Traité de l'argumentation*, Bruxelles, Editions de l'Université de Bruxelles, 2008, p. 184).

¹⁵ https://www.proz.com/polls/16718?action=results&poll_id=16718&sp=polls, accesat la 15.09.2019.

¹⁶ Idem.

¹⁷ „... diferitele versiuni lingvistice ale unui text al Uniunii Europene trebuie să fie interpretate în mod uniform și, prin urmare, în caz de divergențe între aceste versiuni, dispoziția în cauză trebuie să fie interpretată în raport cu economia generală și finalitatea reglementării din care face parte.” (Hotărârea din 29 aprilie 2010, M și alții (C-340/08, ECLI:EU:C:2010:232, punctul 44).

6. Limba română

La fel ca pentru toate limbile oficiale, în cauzele în care limba română este limbă de procedură, singura versiune autentică a deciziei Curții este cea în limba română, ceea ce sporește răspunderea pentru exactitatea traducerii și pentru corectitudinea redării în română.

Redactarea în limba română presupune stăpânirea frazeologiei registrului juridico-administrativ, frazeologia fiind un indiciu mai subtil, dar mai cert al lipsei culturii de specialitate în orice tip de traducere specializată. Această lipsă poate fi suplinită prin căutări în context fie pe site-uri precum <http://eur-lex.europa.eu>, www.linguee.com, fie folosind funcția de concordanță din programele de traducere asistată de calculator, fie folosind concordanțele utilizate în lingvistica corpusului, precum AntConc.

Ar fi interesantă o analiză comparativă pe această bază a frazeologiei juridice din texte originale în română și a celei din traduceri realizate în cadrul instituțiilor Uniunii, astfel cum a realizat pentru limba polonă Łucja Biel în lucrarea de lingvistică computațională *Lost in the Eurofog*¹⁸, în care autoarea subliniază apariția unei variante a limbii polone, rezultată din traduceri și având trăsături specifice, care la rândul său influențează redactarea juridică națională.

7. Traducerea

Deși este centrală în activitatea juriștilor-lingviști din cadrul Curții de Justiție, spre deosebire de activitatea celor din cadrul altor instituții ale Uniunii Europene, componenta de traducere face în mod tradițional obiectul unei abordări aproape exclusiv practice. Formarea în acest domeniu se realizează la fel.

Un prim aspect necontestat în practică, precum și în teorie este

„Que la connaissance des langues doit être acquise avant que ne commence l'enseignement de la traduction devient ainsi une évidence.”¹⁹

În pofida caracterului preponderent practic, prin faptul că traducerea este subsumată unei logici unice, cea a textului juridic, prin utilizarea de ghiduri de bune practici și prin revizuire constantă, practica internă este unitară, eficientă, coerentă și de natură să mențină complexitatea originalului.

Vom încerca totuși și o abordare teoretică a procesului de traducere la Curtea de Justiție, cu referire exclusiv la traducerea în limba română din perspectiva teoriei traducerii juridice.

Regula este traducerea fidelă, integrală și exactă oriunde sensul, frazeologia și terminologia o fac posibilă. Fidelitatea se referă la apropierea maximă de textul-sursă în toate elementele lui (lexic, gramatică, sintaxă, topică, stil). Aici putem analiza implicațiile traducerii între limbi din aceeași subfamilie lingvistică, pre-

---

¹⁸ Łucja Biel, *Lost in the Eurofog: The Textual Fit of Translated Law*, Frankfurt, Peter Lang Edition, 2017.

¹⁹ Danica Seleskovitch, Marianne Lederer, *Interpréter pour traduire*, Didier Erudition, 2001, p. 128.

cum și pe cele ale traducerii între diferite familii și subfamilii de limbi. La traducerea din franceză în română, unde, pe lângă redarea sensului, este posibilă în mare parte și preluarea lexicului, a terminologiei, a frazeologiei, a gramaticii și a topicii, se apreciază că această cerință a fidelității impune apropierea maximă de original pe care sensul o permite. Situația este diferită în cazul traducerilor din limbi aparținând unor subfamilii diferite (limbile germanice sau slave) și cu atât mai mult limbilor care nu sunt indo-europene (estona, finlandeza, maghiara, malteza), unde nu este posibilă această apropiere maximă de forma originalului.

Integralitatea se referă atât la a nu omite elemente de sens, cât și la a nu adăuga în traducere elemente care nu se regăsesc în textul original, iar exactitatea se referă la a nu crește sau a nu diminua gradul de generalitate sau de ambiguitate (deseori deliberată) a textului-sursă.

Din această perspectivă, deși regula pe care am exprimat-o reunește trimiteri la principiul tradițional al fidelității traducerii și la traducerea literală, dar nu și la traducerea idiomatică sau la așa-numitul nou principiu al fidelității (Šarčević²⁰), această regulă se apropie totuși și de acestea, fără a se încadra complet în sfera lor:

„it can be said that the translator’s first consideration is no longer fidelity to the source text but rather fidelity to the uniform intent of the single instrument”²¹

O reevaluare a conceptului de traducere literală, nu în sensul unei traduceri servile, în care preluarea formei ar da sensului o valoare secundă, ci în sensul fidelității față de forma originalului este realizată de Jeanne Dancette:

„Certains types de textes ou segments de texte ne peuvent se traduire littéralement; par contre, d’autres types de textes ou segments doivent être traduits littéralement (sous réserve, bien entendu, des contraintes linguistiques).”²²

8. Terminologia juridică

Echivalarea terminologiei de drept al Uniunii este o sarcină semnificativ mai ușoară decât echivalarea terminologiei din sisteme de drept naționale între ele tocmai ca urmare a faptului că, în cazul dreptului Uniunii, echivalarea se face inițial în cadrul unui unic sistem de drept. În consecință, în mod excepțional, aici se poate vorbi despre echivalență perfectă a termenilor și, în plus, este disponibil contextul lor, acești termeni găsindu-se deseori în texte paralele. În acest caz, lipsește așadar nevoia de a recurge la metode de terminologie juridică, interpretare a dreptului și de drept comparat.

Numai în cazul traducerii cererilor de decizie preliminară, traducere care nu face obiectul unei publicări în Jurnalul Oficial (cu excepția întrebărilor), apare

---

²⁰ Susan Šarčević, *New Approach to Legal Translation*, Haga, Kluwer Law International, 1997.

²¹ *Idem*, p. 112.

²² Jeanne Dancette, „L’enseignement de la traduction : peut-on dépasser l’empirisme ?”, în *TTR : traduction, terminologie, rédaction*, 5, (1), p. 166.

necesitatea echivalării unor concepte de drept național cu cele din dreptul român. Deși vizibilitatea redusă a acestor documente și lanțul lingvistic complex care se formează la traducerea documentelor unei cauze diminuează importanța practică a echivalării acestui tip de termeni, ea rămâne cea mai complexă și mai interesantă activitate de terminologie și drept comparat pe care suntem chemați să o desfășurăm. În acest context se pune problema acceptării metodelor de echivalare a terminologiei juridice; între acestea, metoda echivalenței funcționale propusă în anul 1982 de judecătorul Louis-Philippe Pigeon²³ de la Supreme Court of Canada face obiectul celor mai numeroase discuții. Acesta a propus, pornind de la soluționarea unei cauze care reunea aspecte de drept continental și aspecte de drept anglo-saxon, așadar, într-un context de drept comparat, utilizarea cu prioritate a criteriului funcției instituției juridice.

La intersecția terminologiei orientate spre traducere cu informatica găsim bazele de date terminologice, fie sub forma bazelor de date relaționale generale (Access, SQL, MySQL etc.), fie sub forma bazelor de date dedicate terminologiei, în format standard (.tbx) sau Multiterm (.sdlb), ultimele aducând avantajul de a putea fi create de fiecare jurist lingvist individual, în timp scurt.

9. Informatica

Ne vom referi în această secțiune numai la aplicațiile disponibile public. Aplicațiile informatice de interes reflectă componentele activității de traducere. Pe lângă aplicațiile pentru simpla *procesare a textului* (Office), se poate dovedi foarte utilă cunoașterea unor programe de *prelucrare avansată a textului*, de la macroui Visual Basic for Applications (VBA), la *regex* și programare în Python. Mai sunt utile *programele de traducere asistată de calculator* (în prezent folosim SDL Trados Studio).

Pentru gestiunea *bazelor de date terminologice*, pe lângă aplicațiile dedicate (MultiTerm), cunoașterea la nivel general a principiilor arhitecturii bazelor de date relaționale ajută la structurarea taxonomiilor terminologice și la înțelegerea bazelor de date existente, precum IATE, recent lansat în versiunea a doua²⁴.

Prezența online a Curții prin site-ul acesteia, care cuprinde între altele jurisprudență și comunicate de presă, și pe rețele sociale (Facebook și Twitter), unde se comunică în engleză soluții propuse de avocații generali sau dispozitive ale deciziilor Tribunalului și Curții, se caracterizează printr-un discurs sobru, tradițional.

10. Sociolingvistica și analiza critică a discursului

Pentru a înțelege observațiile și remarcile care se aduc discursului Uniunii Europene și celui al Curții, în special în unele state membre, și pentru a le așeza în context, este util ca limbajul să fie privit și sub aspectul său social, ceea stă la baza

---

²³ Louis-Philippe Pigeon, *La traduction juridique – L'équivalence fonctionnelle*, în: Jean-Claude Gémard, *Langage du droit et traduction – Essais de jurilinguistique*, Montréal, Conseil de la langue française, 1982.

²⁴ <https://iate.europa.eu>, accesat la 15.09.2019.

analizei critice a discursului. Ne referim în special la noțiunile bourdieusiene de *cultură legitimă* și *competență legitimă*, *putere simbolică*²⁵ și *violență simbolică*²⁶, echivalente în cheie critică ale culturii generale, ale competenței lingvistice și ale aparenței dreptului (*fumus boni iuris*), dublate de discursul de putere.

11. Lingvistica

Unele noțiuni de lingvistică generală, precum familiile și subfamiliile de limbi, sunt utile pentru facilitarea învățării limbilor străine, pentru înțelegerea raționamentelor care au stat la baza stabilirii combinațiilor limbă sursă-limbă pivot, pentru anticiparea efectelor și pentru prevenirea neajunsurilor care rezultă din anumite combinații.

Noțiunile de fonetică sunt utile pentru înțelegerea și pentru facilitarea învățării limbilor străine, spre exemplu a transformărilor fonetice din limbile slave, a sunetelor care nu există în română. Aceste cunoștințe sunt relevante mai ales în contextul în care învățarea limbilor este aproape întotdeauna mediată printr-o a treia limbă, de regulă franceza sau engleza, iar profesorul este vorbitor nativ al limbii pe care o predă, și nu are neapărat reprezentarea complexității fonetice a acesteia față de limbile cursanților.

12. Concluzie

Inter- și multidisciplinaritatea activității juriștilor-lingviști poate fi privită în mod util și din perspectivă teoretică, iar extinderea înțelegerii sale și sub noi aspecte (de exemplu prin comparație cu interpretarea simultană sau consecutivă) poate face posibile noi abordări practice.

Deschiderea profesiei de jurist-lingvist spre viitor va trebui să răspundă unor tendințe precum retrecerea de la semn la lucrul reprezentat, de la cultura cărții la o cultură a vizualului, astfel cum este văzută în lucrări precum *Civilizația analfabetismului* de Mihai Nadin²⁷ (unde termenul *analfabetism* nu este folosit depreciativ) sau judecătorul electronic sau judecătorul-robot (sau avocatul, notarul) funcționând pe bază de inteligență artificială (cum vor exista în curând în Estonia și în Franța), care va da o semnificație sporită noțiunii de *act clar* și va muta centrul de greutate al activității instanțelor cu judecători oameni de la aplicarea normei juridice la interpretarea acesteia.

---

²⁵ Pierre Bourdieu, *Langage et pouvoir symbolique*, Éditions Fayard, 2001.

²⁶ Pierre Bourdieu, *Dominația masculină*, în traducerea lui Bogdan Ghiu, Editura ART, 2017.

²⁷ Mihai Nadin, *Civilizația analfabetismului*, Editura Spandugino, 2016.

De l'utilité de la traduction des documents d'état civil
dans le cadre du cours de français – langues de spécialité.
Une approche didactique

The Usefulness of Translating Register Office Documents
in French Classes – Language For Specific Purposes.
A Didactic Approach

Adina Cornea¹

Résumé: La traduction du discours juridique est un processus complexe qui englobe des connaissances relevant de plusieurs domaines (juridique, théorie de la traduction, linguistique, stylistique etc.) et qui comporte des contraintes spécifiques. C'est la raison pour laquelle cette tâche s'avère particulièrement intéressante et provocatrice tant pour les traducteurs ou juristes que pour les enseignants de Français – langues de spécialité. Nous traiterons ce sujet dans la perspective didactique du formateur de futurs traducteurs agréés en Roumanie, qui enseigne des cours au sein du Département des Langues Étrangères Appliquées de l'université de Cluj-Napoca. Par ce travail, nous espérons pouvoir répondre surtout aux questions liées à l'utilité de la traduction des documents d'état civil bilingues ou trilingues, aux compétences nécessaires pour devenir traducteur agréé ou au statut que ce dernier détient à présent.

Mots-clés: traduction, langues de spécialité, documents d'état civil, didactique, formateur

Abstract: Translation of the legal speech is a complex process requiring knowledge from different fields (law, translation theory, linguistics, stylistics, etc.) and involving specific rules. That is why this task is extremely interesting and challenging both for translators and legal advisers and for professors teaching French for specific purposes. This topic will be tackled from the didactic perspective of the trainer of future sworn translators in Romania within the Department of Applied Modern Languages of Cluj-Napoca University. Thus, we aim to discuss the utility of translating bilingual or trilingual register office documents, the competencies needed in order to become a sworn translator and the current status of such translators.

Keywords: translation, language for specific purposes, register office documents, didactics, trainer

---

¹ Maître de conférences, Département LEA, Faculté des Lettres, Université « Babeș-Bolyai » de Cluj Napoca, adina.cornea@yahoo.com.

1. La traduction du discours juridique. Généralités

La traduction du discours juridique doit être abordée tant du point de vue théorique (la théorie de la traduction) que du point de vue pratique (dans notre étude, par la discussion sur l'utilité de la traduction en français de quelques documents d'état civil bilingues ou trilingues issus par les autorités roumaines).

La motivation du choix de ce sujet vient du fait que nous enseignons des cours de Français – langues de spécialité aux étudiants du Département des Langues Étrangères Appliquées de la Faculté des Lettres de l'Université Babeş-Bolyai de Cluj-Napoca dans le cadre desquels nous employons ce type de matériels. En outre, nous sommes traductrice agréée auprès du Ministère de la Justice de Roumanie, un métier qui, implicitement, suppose le travail avec des documents appartenant au domaine juridique-administratif.

Ce domaine étant spécialisé, la traduction de tout type de texte qui en résulte comporte des règles à respecter et des consignes à suivre pour donner un produit final compréhensible, conforme et déontologique. Un rôle crucial dans ce tableau est joué par la terminologie, qui « peut être définie, brièvement, comme le rapport entre les concepts/idées, d'une part, et les mots, d'autre part, processus qui peut s'avérer difficile »².

À part la terminologie, le discours juridique est aussi important. Traduire un texte juridique signifie passer d'un système de droit à un autre (du droit romain au Common Law, par exemple). Heureusement, dans le cas de notre débat, les systèmes juridiques roumain et français sont fondés tous les deux sur le droit romain, donc il n'y aura pas de grandes différences dans leur organisation et de difficultés importantes pour le traducteur dans son essai de trouver un équivalent pour les termes spécialisés.

Au département LEA de Cluj-Napoca, nous formons les étudiants à la traduction professionnelle, processus qui se caractérise par la prise en compte « de la situation professionnelle (travail commandité, (...) respect des contraintes imposées par le client, respect de délais généralement très courts, etc.), mais aussi par un type de textes qui n'est pas habituellement présent en cours de traduction »³, notamment le texte juridique-administratif. Cette étape fait partie du cursus du cours de langues de spécialité que nous présenterons dans le chapitre suivant.

La traduction spécialisée a gagné plus de poids en Roumanie surtout dans le contexte de l'adhésion du pays à l'Union européenne en 2007. Maria Ţenchea et Georgiana Lungu-Badea sont d'avis que la recherche dans le domaine de la traductologie se propose de donner une définition à la traduction spécialisée « en

---

² Carmen-Ecaterina Ciobăcă, « Traduction du droit communautaire. Quelques commentaires traductologiques », in *Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza” Iaşi*, Tomul LXIII, Ştiinţe juridice, 2017, Suppliment, p. 66.

³ Élisabeth Lavault-Olléon, « Former des étudiants LEA à la traduction technique et scientifique : un défi didactique ? » in *Actes de l'atelier Langue de spécialité du 33e congrès de la SAES*, ASp, la revue du GERAS, no.3/1994, p.2.

partant de l'analyse des particularités du discours spécialisé et des caractères spécifiques des différents types de textes »⁴.

Dans ce nouveau contexte, les documents issus par les autorités roumaines sont, la plupart des fois, bilingues ou trilingues (roumain, anglais et/ou français) et les traducteurs roumains commencent à se poser des questions sur l'utilité de leur traduction vers ces langues cible. C'est une bonne occasion d'en discuter avec les étudiants en cours et de débattre sur les différentes approches qu'ils pourraient adopter.

2. Les défis du cours de Français – langues de spécialité

Le parcours universitaire accorde une importance accrue à la formation des traducteurs spécialisés. Celle-ci débute par l'acquisition des compétences de traduction dans des domaines généraux, tel que celui de la presse, de la politique, du climat ou des relations internationales, et continue par des domaines spécialisés, bien définis, tel que le domaine financier-bancaire, juridique, administratif, technique ou médical.

Dans ce but, le formateur doit choisir attentivement les méthodes employées en cours et ses matériels didactiques. Il faut toujours combiner la théorie avec la pratique. Des notions de traductologie sont introduites aux étudiants dès la première année au niveau licence et elles deviennent toujours plus complexes dans les deux années à suivre. S'ils décident de continuer leurs études au niveau master, la théorie de la traduction ne sera plus un secret pour eux. Le côté pratique du cours de Français – langues de spécialité de la 2e année d'étude au niveau licence comprend des exercices de traduction que nous proposons aux étudiants, avec des textes courts et plutôt généraux au début, pour s'occuper ensuite de textes plus longs et spécialisés.

La formation des futurs traducteurs dans le domaine administratif-juridique doit être solide et rigoureuse. Elle commence pendant les années passées à l'université, mais continue à s'achever durant l'activité que le traducteur déroule au fil du temps. Pour réussir dans la vie professionnelle, il faut lier la compétence linguistique aux autres compétences des étudiants, telles que les compétences cognitives et communicationnelles.

À part les problèmes de langue susceptibles de surgir durant le processus de traduction en français de différents documents d'état civil que nous proposons en cours, les étudiants se confrontent aussi au défi du degré de spécialisation des textes choisis. À ce point intervient l'emploi des ressources imprimées et des ressources en ligne et la collaboration avec leurs camarades. Ils doivent savoir choisir entre une multitude de ressources qui sont à leur disposition, soit

---

⁴ Maria Țenchea, Georgiana Lungu-Badea, « Perspectives roumaines sur la traductologie », in Michel Ballard (éd.), *Qu'est-ce que la traductologie ?*, Arras, Artois Presses Université, 2006, p.76. Notre traduction.

individuellement, soit par le travail d'équipe, car traduire est avant tout « une activité de résolution de problèmes menant à des prises de décision »⁵.

Les étudiants et les futurs traducteurs sont obligés de faire des choix dont ils assument la responsabilité et qu'ils doivent pouvoir justifier par la suite. En général, au début de la formation, les stratégies de travail de nos étudiants sont très variables, avec des performances très inégales. Leur réflexe initial est de traduire mot à mot ou phrase par phrase, au détriment de l'analyse du texte dans son ensemble et du contexte de traduction, fait confirmé par nos propres observations au long des années.

Pourtant, à l'ère de la surinformation, où presque tout est accessible en ligne, l'analyse d'un texte à traduire à l'aide des ressources se fait difficilement. Pourquoi ? Les étudiants s'y perdent facilement et tendent à abuser de Google ou de Wikipédia, qui s'avèrent une solution facile, mais peu spécifique et pas toujours fiable. Ainsi, des erreurs apparaissent et la recherche reste limitée. C'est ici qu'intervient encore une fois le formateur, qui doit savoir guider ses étudiants dans cette démarche et leur faire comprendre la nécessité de consulter des ressources de tout type et d'en extraire des informations correctes et complètes.

3. La traduction des documents d'état civil. Statut et compétences du traducteur agréé roumain

Quand on fait référence au statut du traducteur agréé en Roumanie, il faut dire qu'après avoir parcouru toutes les étapes pour obtenir son autorisation, celui-ci commence à traduire tout type de texte en général, sans spécialisation particulière. Pourtant, au fil du temps, en fonction de son activité quotidienne, de la fréquence avec laquelle se succèdent ses traductions et de la demande qui existe sur le marché, il arrive à préférer ou à favoriser un certain domaine, tel que le domaine juridique-administratif. Ce domaine comporte aussi la traduction de documents d'état civil, tels que les certificats de naissance ou de mariage, les cartes d'identité ou les passeports, qui représenteront les exemples choisis par nous en ce qui suit.

Indépendamment du domaine, la traduction assermentée doit respecter certaines règles de contenu et de mise en page. Le traducteur ne peut pas se permettre de faire des changements ou des adaptations du texte source. Il existe des éléments spécifiques qu'il faut prendre en considération. Parmi ces éléments on retrouve les photos, les signatures et les cachets qu'il faut toujours mentionner à côté des informations proprement-dites que le document transmet.

Le traducteur agréé est tenu aussi de commencer par un en-tête qui montre la langue source : « Traduit du roumain » ou « Traducere din limba franceză ».

---

⁵ Sylvie Vandaele, Mariana Raffo, Sylvie Boudreau, « Les défis de la pédagogie de la traduction spécialisée : mise en œuvre d'un site de référence en biomédecine », in *La formation en traduction : pédagogie, docimologie et technologie II*, volume 21, no. 2, Association canadienne de traductologie, 2008, p. 64.

En outre, le verso de toute traduction assermentée comprendra le nom et le numéro de l'autorisation du traducteur, ses langues de travail, son cachet et sa signature, ainsi qu'un texte standard contenant l'article 12 de la Loi no. 36/1995 des notaires publics et de l'activité notariale.

Si l'on pense à la mise en page, la traduction en vue de la légalisation doit respecter autant que possible le format original, mais il faut dire que, souvent, au bout d'un nombre d'années d'expérience, les traducteurs agréés établissent des styles personnels et choisissent des formes qu'ils considèrent les meilleures afin de servir leur intérêt.

Bien sûr, lorsque l'on parle de compétences, le traducteur agréé doit faire preuve premièrement de connaissances linguistiques (syntaxe, vocabulaire, ordre des mots), mais aussi de compétences culturelles (liées à la langue cible), de compétences numériques (emploi des logiciels de traduction), ainsi que de compétences de recherche (des documents imprimés ou en ligne) et, par la suite, de validation des variantes trouvées. La traduction assermentée nécessite aussi de la logique, de la patience, de la passion, du sens de l'organisation et une bonne gestion du temps.

Les connaissances linguistiques sont un élément qui ne peut manquer de la formation du traducteur de tout type. Dans le cas particulier du domaine administratif et juridique, on parle le plus souvent d'expressions figées, empruntées du langage archaïque, juridique ou des pratiques bureaucratiques.

Les compétences culturelles s'ajoutent à celles linguistiques pour compléter le tableau du produit final de l'activité de traduction. Le traducteur joue un rôle primordial dans le processus d'intercompréhension et de communication interculturelle. Il ne suffit pas d'avoir des compétences pour comprendre la langue, mais aussi la culture étrangère.

À présent, il va de soi qu'un traducteur doit savoir utiliser les logiciels de traitement du texte et avoir, donc, des compétences numériques. En plus, il faut surtout ne pas oublier les signes diacritiques des différentes langues (le roumain en a pleinement !) et la ponctuation, éléments sans lesquels la traduction assermentée ne remplit pas les critères de qualité.

La recherche et la validation ne peuvent jamais manquer de l'éventail des compétences du traducteur agréé. Celui-ci va consulter des sources imprimées ou en ligne sous la forme des dictionnaires bilingues ou monolingues, des livres et des textes authentiques. Des fois, surtout dans le cas des dictionnaires roumains, on pourrait débattre sur leur qualité et exactitude. C'est ici qu'intervient le rôle des textes parallèles ou la discussion avec des spécialistes du domaine pour pouvoir valider les termes offerts comme variante de traduction par les sources employées.

Logique, patience, passion, organisation, gestion du temps sont autant de qualités du traducteur agréé. Il doit comprendre le contenu des documents à traduire et ensuite transférer dans la langue cible leur message. Il doit être patient avec ses clients car, de nos jours, travailler avec les gens c'est la plus difficile des choses. La traduction exige de la compréhension et du temps pour la recherche.

Respecter les délais imposés par le client n'est pas toujours évident. C'est pour cela que le traducteur doit savoir organiser son temps de la meilleure manière possible.

Pourtant, toutes compétences acquises, dans le cas de toute traduction on se pose des questions sur son utilité. Qui lira ma traduction ? Qui en bénéficiera ? Quel sera le contexte où ma traduction sera employée ? Voilà quelques questions qui ne cessent de tracasser le traducteur. Pour essayer de répondre, nous analyserons la traduction d'un certificat de naissance et d'une carte d'identité roumaine, documents appartenant au domaine juridique-administratif que nous explorons lors du cours pratique Français – langues de spécialité. Notre discussion se limitera ici à la traduction du roumain vers le français et non vice-versa, la traduction du français vers le roumain pouvant constituer le sujet d'une recherche ultérieure.

À partir de l'année 2000, le format du certificat de naissance roumain a changé et le document a été mis en circulation dans ce nouveau format. Dans notre démarche, nous avons consulté 3 documents datant des années 2002, 2009 et 2011. Nous avons pu remarquer qu'il y a des différences entre les formats source et cela donne naissance à des remarques concernant la qualité de la version française de ces documents.

En 2002 et 2009, le certificat de naissance était déjà trilingue (roumain, français et anglais). Pourtant, par endroits, nous pouvons observer des fautes de langue (accord en genre) et de vocabulaire (mot mal choisi). Un premier exemple est représenté par les rubriques « Date privind copilul » (Données concernant l'enfant) et « Date privind părinții » (Données concernant les parents), où le mot « date » signifie « informations » ; néanmoins, il est rendu en français par « dates » (date du calendrier, date d'une rencontre) au lieu de « données » (informations, renseignements, détails).

Une autre faute se retrouve vers la fin du certificat de naissance, où l'expression roumaine « Eliberat de » est rendue en français par « Délivrée par » (féminin). On observe donc un participe passé féminin, même si le titre du document contient un nom masculin (« certificat »). Dans ce cas, le traducteur choisi par les fonctionnaires de l'état civil pour traduire le certificat de naissance en français n'a pas fait suffisamment attention et, par excès de zèle, a fait l'accord du participe passé au féminin au lieu du masculin.

Par contre, toutes les autres informations sont correctement traduites en français. Nous en citons quelques exemples : le terme roumain « CNP » (« cod numeric personal » = numéro d'identification de chaque personne, contenant sa date de naissance, le sexe, le département et le numéro d'ordre dans le registre de l'état civil – correspondant du « numéro de sécurité sociale ») est rendu en français par « code personnel », une trouvaille plutôt neutre, mais qui souligne de manière précise l'idée qui se trouve derrière les mots.

Pour ce qui est du mot « județ », le traducteur a décidé de le traduire par le terme français « département », une division administrative française située entre

la commune/municipalité et la région. En Roumanie, le terme « județ » décrit en grandes lignes la même réalité.

Il convient d'ajouter une autre remarque à propos de la rubrique « Prenume » (mot roumain ayant la même forme au singulier et au pluriel). La variante choisie par le traducteur est à moitié correcte (« Prénom », au singulier). Néanmoins, une personne peut avoir plusieurs prénoms ; par conséquent, ce substantif doit se retrouver au pluriel dans le texte français (« Prénoms »).

Pour le modèle de 2011, le traducteur a fait preuve de plus d'attention et de rigueur et, par la suite, il a employé correctement le terme « données » au lieu de « dates » et le participe passé masculin « délivré » à la place du féminin « délivrée », à la différence des variantes des années précédentes.

La carte d'identité roumaine n'a pas subi trop de changements les dernières années. Elle est délivrée en trois langues, les mêmes que dans le cas du certificat de naissance (roumain, français et anglais). Par conséquent, nous avons choisi pour notre discussion, au hasard, une variante de 2017. Le débat vise cette fois-ci plusieurs aspects :

1. des rubriques non-traduites ; le traducteur a choisi de ne pas traduire les cases roumaines « Serie » (Série) et « Nr. » (No.), son choix pouvant être expliqué par le fait qu'il n'y a pas suffisamment de place sur le plastique représentant le document et que les deux mots ressemblent aux termes français qu'il aurait pu employer. Le traducteur a probablement jugé inutile d'ajouter ces équivalents français, croyant que les termes roumains seront compris parfaitement par les Français. Les termes roumains « județ » et « municipiu » n'ont pas été traduits en français non plus ; probablement, les variantes possibles auraient été « département » et « municipalité ». L'adresse roumaine du titulaire de la carte d'identité se retrouve telle quelle, aucune variante n'étant fournie en français, pour des raisons bien connues (les réalités des deux pays sont différentes lorsque l'on parle des immeubles, des appartements, des entrées dans les bâtiments, etc.) ;

2. des accents manquent ; souvent, mais de manière impardonnable, les traducteurs omettent les accents. Cela ne devrait plus arriver au 21e siècle dans le monde du numérique, où l'ordinateur corrige toutes les fautes à l'aide des logiciels impeccablement conçus. En voici quelques exemples : « prenom » au lieu de « prénom », « nationalite » au lieu de « nationalité », « delivree » au lieu de « délivrée » ou « validite » au lieu de « validité » ;

3. le nom du pays est remplacé par le code du pays. Le terme « Roumanie » qui désigne le pays émetteur de la carte d'identité est rendu en français par le code du pays, reconnu au niveau international : « ROU », ce que nous jugeons une très bonne solution du traducteur ;

4. l'accord correct du participe passé. Cette fois-ci, à la différence du certificat de naissance, le participe passé « délivré » est employé correctement, tenant compte du nom qui se retrouve dans le titre du document : « carte d'identité ». En outre, le traducteur a bien fait l'accord au féminin (« délivrée »).

4. Conclusions

Si au début de l'article nous avons formulé la question de l'utilité de la traduction des documents d'état civil, nous pouvons conclure maintenant que le travail du traducteur agréé continue d'être nécessaire sur le marché et que, en fait, l'être humain ne pourra jamais être remplacé par la machine même si nous vivons dans l'ère de la technologie de l'information où tout se développe à une vitesse incroyable. Jamais les logiciels de traduction ne pourront rendre l'atmosphère et le contexte du texte source et ils ne surprendront jamais les nuances stylistiques ou les artifices de langue.

Par conséquent, même si les documents roumains d'état civil sont délivrés en variante trilingue à présent, nous avons pu voir que, par endroits, des fautes se sont glissées. Donc, il convient d'avoir une variante officielle traduite et vérifiée par un traducteur agréé avant que les papiers n'arrivent dans le pays qui les exigent.

Étant en apparence des textes ordinaires, voire basiques, le certificat de naissance et la carte d'identité posent les problèmes spécifiques à un texte juridique ou technique : la mise en page, la validation des termes (terminologie propre), la contrainte stylistique (phrases courtes, formules consacrées du domaine), le code de rédaction (en-tête, photos, signature, cachets), le respect d'un modèle standardisé.

La collaboration des institutions de l'État avec des traducteurs agréés doit continuer à exister et à se renforcer car elle apporte la garantie de la qualité de la traduction des documents d'état civil. Les erreurs rencontrées dans les deux types de documents étudiés méritent d'être analysées afin de les éviter ; en outre, elles on peut y recourir comme matériel didactique en cours de langues de spécialité. Il faut décidemment faire de la recherche terminologique et vérifier l'orthographe de tous les mots avant de présenter la traduction au client ou avant de délivrer un document officiel bilingue ou trilingue. Les termes spécialisés doivent être gardés de manière cohérente afin de produire un texte homogène. Aucune idée ne sera laissée de côté et la mise en page sera claire et lisible.

Les étudiants en LEA niveau licence qui suivent le cours de Français – langues de spécialité sont confrontés à une grande diversité de sujets, y compris à la traduction de documents d'état civil, ce qui leur permet de perfectionner leurs méthodes de travail et d'être plus efficaces dans leur future activité sur le marché. Ils témoignent la passion pour les langues, mais ils aiment aussi l'ordre, la discipline et la rigueur. Sous leur masque de chercheurs silencieux et solitaires se cacheront toujours des enthousiastes de la communication.

Europe's 'Multicentric Language Policy' and Legal Translations¹

'Politica lingvistică multicentrică' europeană și traducerea juridică

Iulia-Elena Zup²

Abstract: This paper aims at presenting the legal frame for the multilingualism in Europe, the reasons behind the European Union's policy on multilingualism and the most important measures and acts in this field. The effects of the 'multicentric language policy' include measures to improve citizens' language skills at the level of member states and at central level to ensure the functionality of the EU institutions and bodies by employing translators, interpreters and lawyer-linguists. An indirect effect from a linguistic point of view would be the development of the European legal style, which could be observed also at the level of each individual official language, corresponding to the development of the member states' legal systems under the influence of EU law.

Keywords: multicentric language policy, UE, multilingualism, legal translations

Rezumat: Această lucrare își propune a prezenta cadrul juridic al plurilingvismului European, cele mai importante măsuri și acte ale politicii Uniunii Europene privind plurilingvismul și motivația din spatele acestei politici. Efectele politicii lingvistice multicentrice includ măsuri de îmbunătățire a abilităților lingvistice ale cetățenilor la nivelul statelor membre și la nivel central de a asigura funcționalitatea instituțiilor și organismelor europene prin angajarea de traducători, interpreți și juriști-lingviști. Un efect indirect d.p.d.v. lingvistic este dezvoltarea stilului juridic european, care poate fi remarcată și la nivelul fiecărei limbi oficiale individuale, corespunzând cu dezvoltarea sistemelor juridice ale Statelor Membre sub influența legislației Uniunii Europene.

Cuvinte-cheie: politică lingvistică multicentrică, UE, plurilingvism, traduceri juridice

1. What is multilingualism in Europe?

Linguistic pluralism, or multilingualism, is an old heritage of Europe, which was sustained and promoted by the European Union through its *multicentric*

---

¹ This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS – UEFISCDI, project number PN-III-P-4-ID-PCCF-2016-0131.

² Lector univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, iuliazup@gmail.com.

language policy. The concept of *multicentric language policy* was defined by Craith³ as being an essential component of community development, a process where community members come together to take collective action and generate solutions to common problems, and which goes hand in hand with the European principles of subsidiarity, cross-border mobility and the promotion of peripheral areas. Within the European Union, multilingualism manifests itself in the use of 24 official languages and of over 60 regional or minority languages⁴ spoken across Europe. English is the most spoken language in the EU, being spoken by around 51% of its population. This high proportion is explained by the fact that 38% of EU citizens speak it as a second language. German is the most spoken first language, spoken by more than 18% of the population.⁵ Apart from the official languages, there are the ‘procedural’ languages and ‘working’ languages, traditionally French and English, used at the decision of the EU institutions in their internal workings. The efforts of promoting languages other than English, which rose as *lingua franca* in the context of globalization and the American pop culture, led France and Germany to sign in 2000 a joint ‘language directive’ pledging mutual support in the field of language policy⁶. Nonetheless, the equal, official status of the languages show the intention of having multiple centres, a union where no country or institution represent the centre and the countries the peripheries, but rather the UE institutions represent a *multicentre*.

As stated on other occasions⁷, multi-ethnicity, multilingualism and intensive translation is not a new situation for Europe. Within the Habsburg Empire of Austria, and then of Austria-Hungary, co-existed many nations which were annexed or conquered. In the Empire, the official language was until 1849 German, but after the European revolutions of 1848, on which occasion the nations demanded the recognition of their national language and the preservation of their national identity, all national languages of the Empire gained an equal status as official languages. Thus, the laws had to be translated from German (the language in which they were written) into all national languages usually by K. K.

³ Máiréad Nic Craith, *Europe and the Politics of Language: Citizens, Migrants and Outsiders*, Palgrave Macmillan, Hampshire/New York, 2006.

⁴ https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-languages_en, accessed on 15.09.2019.

⁵ Report *Europeans and their languages*, 2012, commissioned by the European Commission, p. 2. Available at https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf, accessed on 15.09.2019.

⁶ *Idem*.

⁷ Iulia-Elena Zup, *Some considerations on the impact of the translation of EU legal texts on the Romanian legal language and legislation*, in *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Științe juridice*, No. 1(bis)/2017, ed. by Iulia-Elena Zup, Carmen-Ecaterina Ciobăcă, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2017, pp. 75-85, p. 84, and Andreea Huțanu, *Vielsprachigkeit und das Übersetzen von Rechtstexten: heute und früher*, in *Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași. Științe juridice*, No. 1(bis)/2017, ed. by Iulia-Elena Zup, Carmen-Ecaterina Ciobăcă, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2017, pp. 87-98.

Redaktionsbüro des Reichsgesetz- und Regierungsblatt (the Publications Office) and published in *Reichsgesetzblatt* (Official Journal).

This paper will analyse what were the EU's measures to avoid problems of communication in 24 official languages: the *multicentric language policy* and the founding of bodies responsible for translations and interpreting, but also, at a more 'down-to-earth' level, the challenges of legal translation as daily activity in supporting the EU multilingualism.

2. Current state of the research field

Recent studies analyse the phenomenon of multilingualism and translations within the European Union from different perspectives (comparative law, European law, translation studies), all of them being up to some point interdisciplinary: Colin Robertson, *How the European Union functions in 23 languages*, 2013; C. J. W. Baaij, *The Role of Legal Translation in Legal Harmonization*, 2012; Martina Künnecke, *Translation in the EU: Language and Law in the EU's Juridical Labyrinth*, 2013. Studies in European law consider multilingualism to play a strategic and key role in the development of the EU policy: Patrick Leech, *European Policy on Multilingualism: unity in diversity or added value?*, 2017, in: volume 10/2017 of the *Cultus. The Journal of Intercultural Mediation and Communication*, called *Multilingualism, Lingua Franca or What?*; Máiréad Nic Craith, *Europe and the Politics of Language: Citizens, Migrants and Outsiders*, Palgrave Macmillan, Hampshire/New York, 2006; Aneta Podkalicka, *Lost in translation? Language policy, media and community in the EU and Australia: come lessons from the SBS*, dissertation, 2007.

Legal linguistics developed especially in the last decade due to the experience of translations within the European Union: M. Cornu and M. Moreau, *Traduction du Droit et Droit de la Traduction* (Daloz, Paris 2011); S. Glanert, *De la traductibilité de Droit* (Daloz, Paris 2011); S. Pommers, *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung*; P. Sandrini, *Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. L. Biel (*Translation of Multilingual EU Legislation as a Subgenre of Legal Translation*, 2006) goes as far as to consider the translations of the EU legislation as a sub-genre of the legal style, with some particularities deriving from the necessity of legal uniformity and the constant use of the same phrases in all EU acts. There are also studies which offer a perspective on the terms used in the translations of the EU law into different languages and of the national laws into English within the accession process: for Croatian – Janka Doranić, *Linguistic Aspects of Alignment of Croatian Legislation with EU Laws*, 2011, for Bulgarian – Diana Yankova, *Translation of EU legislation: some terminological consideration*, 2003. The volume corresponding to the conference *Legal translations* of 2017, organized at "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, offers an introduction on legal translations, the ethics of

translation and the activity of translators and lawyer-linguists at the EU institutions.⁸

3. Why is EU's 'multicentric language policy' important?

According to the principle of subsidiarity, language provisions are part of the nation states' jurisdiction. However, multilingualism is an important component of EU's policy for two main reasons:

3.1. *Protecting Europe's linguistic and ethnic diversity*

The motto of the EU is "united in diversity". One of the EU's founding principles is multilingualism, which is stated in the preamble of the *Treaty on the European Union* and means the respect for human rights, non-discrimination, cultural and linguistic diversity. On one hand, languages are the base of the European identity and heritage. On the other hand, the European Union needs a multilingualism policy since only 51% of its citizens understand English. Right from the birth of the EU, "Regulation No. 1 determining the languages to be used in the European Economic Community" of 15th of April 1958 laid down that the four principal languages of the six nations that had joined the EEC are to be considered 'official languages' and 'working languages' of the European institutions. The regulation has been amended following subsequent accessions to the EU. The equal status of the official languages is called the principle of *integral multilingualism*. Thus, every citizen of the EU has the right to write to any of the institutions or bodies of the EU in one of the official languages and to receive an answer in the same language (Article 24 TFEU and Article 41 of the *Charter of Fundamental Rights of the EU*, 2002). Meetings of the European Council and the Council of the European Union are interpreted into all official languages. Within the Parliament, all parliamentary documents are translated in all the official languages and every member of the European Parliament has the right to speak in one of these languages. EU law and other legislative texts are published by the Publications Office in all 24 official languages in the *Official Journal of the European Union*. At the end of the treaties, an article providing information about the linguistic versions is inserted. Each of the versions is authentic and constitutes a source of legal interpretation and application.

With so many languages, there is the question of functionality. Promoting multilingualism has at its core the idea of functionality, but does that mean genuine functionality, a 'multilingual functional empire' of the EU or are we dealing, at least under some aspects, with a Babylon of languages and nations? Already in 1993, when there were only 9 official languages, it was objected that it was impossible to avoid discrepancies and ambiguities in so many languages.

---

⁸ *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Științe juridice*, No. 1(bis)/2017, ed. by Iulia-Elena Zup, Carmen-Ecaterina Ciobâcă, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2017.

3.2. Aiming at economic growth

Communication ensures better trade and economic results. Multilingualism is part of a general strategy of economic growth and labour mobility, because it was realized that there is a functional link between language competence and economic growth. Competence in more languages means also better chances of employment and promotion, and better wages. Multilingualism is also important for innovation and being aware of the novelties in the field of expertise, communication with partners across Europe. The wealthiest regions (South Tyrol, Basque Country and Navarre) and states (Switzerland and Luxembourg) of Europe are multilingual. The realization of the importance for economic growth lead to the shift of the responsibility for multilingualism from the portfolio dedicated to "Education, training, culture and multilingualism", in which it was originally officially included in 2004, to the Directorate General for Employment.

EU's multilingualism policy is also put into practice by promoting learning of at least two foreign languages from a very early age, following the adoption of the Barcelona objective on March 2002. This policy is sustained also through two centres for research on languages: *The European Centre for Modern Languages* and *The European Research Centre on Multilingualism and Language Learning*, and programmes such as *Erasmus*, *Lingua*, *Leonardo da Vinci* and *Comenius*.

4. Actions and institutions of the multicentric language policy

The policy on multilingualism was supported constantly by official documents and actions such as founding of institutions and programs, or by commissioning research studies, which have the status of a set of recommendations only and lack legal power.

A Council Decision established in 1996 the 'Multi-annual programme to promote linguistic diversity within the information society' (MLIS), which has as its legal basis a question for industry (Article 157 EC) rather than culture, according to a 1999 ECJ Judgement⁹: "the object of the programme, namely the promotion of linguistic diversity, is seen as an element of an essentially economic nature and incidentally as a vehicle for or element of culture as such"¹⁰. In its Opinion on the same draft programme, the Committee of the Regions regarded the promotion of language competence as a contribution to culture and employment, being a prerequisite for the mobility of citizens within the Union.

The European Parliament Resolution of 13th of April 1998 on the Commission's Communication entitled 'Towards a Europe of knowledge' underlined the need to encourage the acquisition of a good level of knowledge of

---

⁹ ECJ Judgment 23 February 1999. *European Parliament v Council of the European Union*. Council Decision 96/664/EC – Promotion of linguistic diversity of the Community in the information society – Case C-42/97. *European Court reports* 1999 p. I-0869.

¹⁰ European Parliament, *The European Union and Lesser-Used Languages*, Luxembourg, 2002, p. 55.

the Community languages also as a means of preserving the rich diversity of languages in Europe. Other initiative was the Decision on the European Year of Languages 2001.

“A New Framework Strategy for Multilingualism” of 2005 indicated a number of specific actions and aimed at the promotion of multilingualism: the promotion of national strategies, better teacher training, early language learning, content and language integrated learning, the promotion of languages in higher education, the development of the academic discipline of multilingualism, and the setting up of an European Indicator of Language Competence. The framework represented the basis for working groups and policy documents:

a. the High-Level Group on Multilingualism consisting of 11 experts, which was set up in 2006 with the specific objective of providing “support and advice in developing initiatives, as well as fresh impetus and ideas for a comprehensive approach to multilingualism in the European Union”¹¹;

b. the Group of Intellectuals for Intercultural Dialogue, which tried to enhance intercultural dialogue within Europe and to combat the dominance of English as the *lingua franca* of international dialogue, which “would be damaging to the economic and strategic interests of our continent and all our citizens irrespective of their mother tongue”¹²;

c. the Business Forum for Multilingualism, which first met in 2007 and produced a set of recommendations in a published report entitled “Language Means Business”¹³.

EU also commissioned research studies in this respect:

a. The *ELAN Report. The Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise* was published in 2006 and was used by the Business Forum for its recommendations. This developed the view that a significant amount of business was being lost to European enterprises as the result of the lack of the necessary language skills.

b. The *Pimlico Report on Language Management Strategies and Best Practice in European SMEs* was published in April 2011 and began with a quotation from Willy Brandt, the former German chancellor, which sums up the need for foreign language skills in commerce: “If I am selling to you then I speak your language, aber wenn du mir etwas verkaufst, dann mußt du Deutsch sprechen.”¹⁴

c. The *Study on Foreign Language Proficiency and Employability* (2015) which, within the overall policy context of Education and Training 2020, analysed the needs of employers for foreign language abilities across all 28 members of the European Union.

---

¹¹ *Idem.*

¹² *Idem.*

¹³ Patrick Leech, *European Policy on Multilingualism: unity in diversity or added value?*, 2017, in: *Multilingualism, Lingua Franca or What?*, volume 10/2017 of the *Cultus. The Journal of Intercultural Mediation and Communication*, p. 31.

¹⁴ *Ibidem*, p. 33.

d. The reports entitled *Europeans and their languages* from 2005 and 2012, commissioned by the European Commission, Directorate-General for Education and Culture, Directorate-General for Translations and Directorate-General for Interpretation and coordinated by Directorate-General for Communication, presented the results of two surveys regarding the use and learning of the European languages.

There are two direct effects of the policy of multilingualism: promoting language learning in the educational institutions across Europe, even from a very early age, and legal translations at the EU institutions and bodies. The developing of the European dimension in education is aimed particularly through the teaching and dissemination of the languages of the Member States.¹⁵ While it is in our intention also to research and present in a next issue the way EU's policy was put into practice in Romania (at this point we can only observe that there is room for improvement and sadly a regress in the last years in the education system, which lead to cutting down on language classes), we will focus further on the institutional legal translations.

5. Legal translations

As a direct effect on promoting the multilingualism policy, all laws and important documents and meetings have to be translated, respectively interpreted, meaning that all European institutions and bodies have to employ interpreters and translators. Due to concerns regarding the quality of EU translated texts, lawyer-linguists are hired at legislative institutions (the Commission, the Parliament, the Council, the European Central Bank) to verify and revise all language versions before enactment.

5.1. *Institutions responsible for translation and what they translate/interpret*¹⁶

The European Commission: The Directorate-General for Interpretation provides interpretation in meetings and conferences for the Commission, but also for the Council of the EU, the Committee of the Regions, the European Economic and Social Committee, the European Investment Bank and the agencies and offices in the Member States. The Commission employs 530 staff interpreters. The Directorate-General for Translation's declared goal is "to support and strengthen multilingualism in the European Union and to help to bring the Union's policies close to its citizens"¹⁷. The 1600 translators translate websites, proposals,

---

¹⁵ European Parliament 2002, p. 56.

¹⁶ See also <https://cdt.europa.eu/en/documentation/interpreting-and-translating-europe>, accessed on 15.09.2019.

¹⁷ Apud Aneta Podkalicka, *Lost in translation? Language policy, media and community in the EU and Australia: come lessons from the SBS*, dissertation, 2007, p. 31. Available at: https://eprints.qut.edu.au/16696/1/Aneta_Podkalicka_Thesis.pdf, accessed on 15.09.2019.

correspondence with citizens and national authorities, EU legislation (which must be translated and published in all official languages before it becomes enforceable), and politically important documents.

The European Parliament: The Directorate-General for Interpretation and Conferences provides interpretation for meetings of the Parliament, but also for the Court of Auditors, the Committee of the Regions, the European Ombudsman, the European Data Protection Offices, the European Commission in Luxembourg and the Translation Centre. The 660 employed translators handle translation of laws.

The Court of Justice of the European Union: The Court's Interpretation Directorate, part of the Directorate-General for Multilingualism, provides interpreting through the 70 interpreters during public hearings before the Court of Justice and the General Court. French is the language in which the Court deliberates and drafts judgments. The Directorate for Legal Translation, part of the Directorate-General for Multilingualism, translates procedural documents, Opinions of the Advocates General, judgments, orders, all of which are handled by the 600 lawyer-linguists.

The translation service at the General Secretariat of the Council provides both the European Council and the Council of the European Union with 620 translators, who are responsible for documents needed for the proceedings (policy documents or pieces of legislation).

The European Court of Auditors: At the Translation and Language Services Directorate work 140 translators, who translate audit findings and the correspondence with the Member States.

The European Central Bank employs lawyer-linguists to prepare its legal acts, and translators to edit and translate English-language documents (reports, official publications).

The Translation Centre for the Bodies of the European Union provides translation services to other decentralized EU agencies and contributes with its 200 translators to the institutional cooperation between the EU's translation services. The Centre developed IATE (Inter-Active Terminology for Europe), the biggest terminology database in the world today.

The Committee of the Regions and the European Economic and Social Committee: The Directorate for Translation employs 270 translators.

The European Investment Bank: The Secretariat General provides translation services through its 30 translators.

Although it might be considered that in the 'multilingual functional empire', a large number of directorates and translators, interpreters and lawyer-linguists are employed at the institutions and bodies of UE, multilingualism does not cost a lot, being covered by merely one percent of the annual general budget of the EU institutions.¹⁸

---

¹⁸ *Ibidem*, p. 26.

5.2. *The rigors and challenges of legal translations*

The work of these bodies, translators, interpreters and lawyer-linguists in sustaining through their activity no less than the functionality of the EU is no easy task. As a supranational legal system, EU legal texts apply to member states through regulations, which have general applicability, are obligatory in all their elements and are applied directly, do not require the transposition through a national law or through directives, which require the implementation and adaptation of the member states' legislation. EU texts can benefit from the principle of primacy over national legislation when a conflict of laws exists. This is why it is very important for EU texts to be written with great attention to details, implications and legal effects and in a manner in which they can also be understood by unspecialised people. Since every language version is authentic, it is important to ensure that the EU legislation itself remains coherent and consistent, regardless of the linguistic version. For all language versions to have the same legal status, they must have the same legal effects, which means that they must render the same information or message. If there are discrepancies of interpretation of the language versions, there can be different practical results. This is why the European Commission has the task to verify the interpretation provided and the national courts (which are EU courts) address the European Court of Justice in cases of different interpretation.

As part of the accession of new member states to the European Union, translation represents an essential process. The state's legislation must be translated into an existing European language to be verified regarding conformity and adaptation, but also existing EU texts and at least the most important cases of the European Court of Justice must be translated into the new language. If the EU requests are not met, national texts will be written again in accordance with national law methods and based on EU elements adapted to the national context (transposition). After the accession, the official language of the new member state is treated equally with the other languages, and the version of the legislation in the new language is also published in the *Official Journal*. Official translations of EU existing treaties into the new language are annexed to the treaty of accession. These are declared authentic and become the basis for the new linguistic version of the EU legislation. These series of translations represent a difficult task, if we take into account the volume, but also the terminology, because new words and phrases are introduced for EU concepts.

The challenges of translating a legal text and making it accessible also to unspecialised people reside not only in the different languages which are part of different language families (so a linguistic component), but also in the differences between the legal systems (a legal component). In this respect, we can observe that, apart from the two legal families in Europe – *civil law*, originating from Roman law, which is characteristic for continental Europe, and *common law*, or the Anglo-Saxon legal system, originating from English law, brought forth through court cases, which is characteristic for the United Kingdom and its (former) colonies –, the new, hybrid system of international law is rapidly

developing. The limitations reside in the fact that, along with the concepts and terms shared across legal families (*person, ownership, contract, heir, duty, right*), there are also those which are specific to each family, e.g. *delict* in civil law, *tort* in common law.

As principles of legal translations, we can identify: the translator has to translate only into his mother tongue, and not vice versa, he/she has to have good knowledge of both legal systems, because, as stated above, the difficulties reside in differences between the systems or even families of systems, and to observe the legal style. Thus, the translator's competences do not concern only the first phase of the translation, the *semantician*¹⁹ (the phase of understanding what the original text designates), during which the legal comprehension is essential, but also the second one, the *onomasiological phase*, in which the translator has to find in the target language the meaning which will render exactly the designations identified in the original text. The translation of a legal concept will fit into one of the categories:

a. The concept has a nearly identical equivalent in the target language: Romanian *contract* – English *contract*; Rom. *omor* – Engl. *homicide*;

b. The concept has a more difficult identifiable equivalent: Rom. *daune morale* – Engl. *non-pecuniary damages*;

c. The concept has no near equivalent in the target legal system, for example *tort* in the Romanian legal system. Precise legal implications can differ between systems. The solutions are to give new meaning to old terms and to invent new terms, to use neologisms or calques, or offer an explanation – *gloss*.

6. Conclusions

Originally, EU laws were drafted in French, but after the accession of the United Kingdom, English has become a principal drafting language. However, English became 'EU English' or 'international English' with its own style developed as translation language, also because most EU drafters are non-native speakers. On the other hand, target languages are also developing as a result of the constant pressure of "saying almost the same"²⁰ and the *cultural transfer*. Multilingualism means not only preserving Europe's diversity, economic growth, and promoting language learning, it means also a set of techniques developed by translators and lawyer-linguists with the purpose of functionality, which leads as well to the development of the European legal style and the linguistic standardization of EU languages through translation.

---

¹⁹ Eugen Coșeriu, *Relația dintre lingvistica contrastivă și traducere*, in: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Secțiunea Limbi și Literaturi străine*, translated by Casia Cujbă, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 1998, pp. 5-20, p. 9.

²⁰ Umberto Eco, *Saying almost the same thing: Experiences in translation*, University of Toronto Press, Buffalo, 2001.

Traduire les contrats de la common law ou comment amener la langue au droit

Translating Common Law Contracts: How Language Follows Law

Carmen-Ecaterina Ciobăcă¹

Résumé : Le présent article porte sur la traduction en français et en roumain des contrats qui relèvent de la common law. Dans le préambule, nous soulignons que la traduction du droit n'est jamais un simple exercice d'équivalence terminologique, mais requiert au traducteur de transporter les particularités d'un système juridique dans un autre système juridique. Nous proposons une étude des difficultés de traduction des contrats du système anglo-saxon, à commencer avec la terminologie, qui se caractérise par une haute technicité, la polysémie, les culturèmes, pour arriver au niveau discursif et stylistique. Le style des contrats rédigés en anglais comporte deux volets : un niveau micro-textuel (emploi des majuscules, verbes modaux, termes composés, tournures et expressions figées) et un niveau macro-textuel (redondance, tautologies, syntaxe des phrases, tendance à l'exhaustivité). Le travail comporte également une étude de cas : la traduction des titres de quelques clauses standard des contrats anglais. La traduction des contrats de la common law est un exercice à la fois herméneutique et stylistique.

Mots-clés : common law, droit romano-germanique, traduction juridique, contrat, culturèmes, clauses standard

Abstract: This paper focuses on the translation into French and Romanian of common law contracts. In the preamble, we emphasize that legal translation is not a mere exercise of equivalence of terms, but requires the translator to “carry” the features of a legal system into another legal system. We propose an analysis of translation difficulties specific to English contracts, starting with a terminological approach. Some terminological difficulties are represented by the high level of technicality of the text, polysemy, and culture-bound terms. We then adopt a discursive and stylistic approach. The style based on which English contracts are drafted contains two components: the micro-textual level (use of capital letters, modal verbs, compound terms, specific phrases and idioms) and the macro-textual level (redundancy, tautologies, syntax, tendency to be exhaustive). The paper also includes a case study: the translation of titles of several standard clauses specific to English contracts. Translating common law contracts is an interpretative and stylistic exercise.

---

¹ Chargé de cours, Faculté de Droit, Université « Alexandru Ioan Cuza » de Iași, carmen.ciobaca@gmail.com.

Keywords: common law, Romano-Germanic law, legal translation, contract, culture-bound legal terms, standard clauses

Le présent travail se propose de signaler les difficultés spécifiques à la traduction en français et en roumain des contrats rédigés en anglais, conçus en vertu des principes de la common law. Notre but est de montrer qu'une telle traduction implique un changement de système juridique et requiert des compétences linguistiques, interprétatives et culturelles de la part du traducteur. La première partie du travail se constitue comme une discussion générale sur l'importance de la traduction juridique, qui est une traduction spécialisée comportant, à la différence d'autres traductions de cette catégorie, une composante culturelle incontournable. La seconde partie du travail porte sur la traduction du droit anglais des contrats et comprend deux volets : d'un côté, une approche terminologique, qui identifie les difficultés de traduction relevant de la technicité même de la langue juridique et, de l'autre côté, une approche stylistique et discursive, qui présente des difficultés de traduction plus subtiles du texte juridique anglais, telles que les expressions figées, la redondance et les tautologies, la tendance à l'exhaustivité, les énumérations, la longueur des phrases. Pour illustrer le manque de correspondance dans la culture juridique cible, nous proposons une étude de cas représentée par les clauses standard que l'on rencontre dans les contrats de la common law.

1. Préambule : la traduction juridique – une traduction culturelle ?

La traduction juridique occupe une place particulière dans le domaine de la traduction spécialisée. En tant que produit, elle est indispensable aux juridictions pour trancher les affaires transnationales (traduction circulante) ou aux scientifiques intéressés par le droit comparé (traduction non-circulante). En tant que processus, à la différence d'autres langues spécialisées (les mathématiques, l'informatique, l'économie, etc.) qui tendent à utiliser une langue universelle, la traduction juridique suppose une composante culturelle non-négligeable, car le droit objectif, en tant que système de règles, s'appuie sur la culture du territoire sur lequel il s'est formé au fil du temps. En d'autres termes, le droit est un produit social : « [...] le *droit est un phénomène social, le produit d'une culture*, il acquiert dans chaque société un caractère unique. [...] Chaque société organise son droit ou son système juridique selon la conception qu'elle en a et selon la structure qu'elle veut se donner. »²

La traduction juridique est une activité d'une importance capitale dans le monde globalisé actuel et devrait se voir attribuer un statut à part : « [...] la traduction juridique apparait comme une discipline indépendante, à mi-chemin

---

² Jean-Claude Gémard, « La traduction juridique et son enseignement », in *Meta*, vol. 24, no. 1, p. 37. Dans les citations du présent travail les italiques sont de nous.

entre la linguistique et la science du droit qu'elle transpose fidèlement »³. Dans cette perspective, le fait que la traductologie néglige la traduction juridique, prenant en général en tant qu'objet d'analyse le texte littéraire, ne fait que contribuer à la méconnaissance du discours juridique qui, en traduction, dévoile une complexité accablante. À l'exception du Canada, où le bilinguisme et le bijuridisme ont mené à la création d'une traductologie juridique⁴, et des institutions communautaires de l'UE, dans le cadre desquelles l'effort d'uniformisation et de standardisation de la terminologie est remarquable⁵, le discours juridique ne bénéficie pas d'une attention particulière au niveau international. Néanmoins, lorsqu'il s'agit du passage d'une culture juridique à une autre, les difficultés sont multiples pour le traducteur, surtout s'il ne connaît pas très bien la culture juridique source. Une théorisation de la traduction du discours du droit et l'analyse traductologique du texte juridique auraient un impact concret sur l'activité traductive, menant à la concrétisation d'une méthodologie de traduction et à la rédaction de guides stylistiques adressés aux traducteurs⁶, ce qui augmenterait la qualité des traductions.

Pour montrer que la traduction juridique requiert une compétence culturelle, nous analyserons en ce qui suit les difficultés de traduction spécifiques à un sous-domaine du droit : le droit anglais des contrats. Nous mènerons en ce sens une approche comparative : la culture juridique source est la common law et les langues cible sont le français et le roumain, dont les cultures juridiques correspondantes, relevant du droit franco-germanique, s'apparentent. L'exercice implique donc de passer d'une culture juridique régie par la jurisprudence (la common law) à des cultures juridiques (française et, respectivement, roumaine) où la codification systématique est le fondement du système juridique. La common law et le droit franco-germanique sont deux perspectives inversées sur le monde, ce qui a laissé également des traces au niveau du discours.

2. Le droit anglais des contrats en traduction

Nous avons choisi le droit anglais des contrats en tant que référence de notre étude contrastive premièrement parce qu'il est l'un des plus présents sur le marché de la traduction et dans la vie des gens en général et, on pourrait croire,

---

³ Raluca Feneşan, « Aspects sémantiques et pragmatiques de la traduction juridique commerciale », in *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Studia Philologia*, LIII, 3, 2008, p. 200.

⁴ Voir Jean-Claude Gémar, « Difficultés de l'anglais des contrats/Frédéric Houbert, Dictionnaire des difficultés de l'anglais des contrats, Paris, La Maison du Dictionnaire, 2000, 142 pages, ISBN 2-85608-151-7 », in *Revue générale du droit*, 31(2), 2001, p. 406, doi : 10.7202/1027801ar).

⁵ Voir en ce sens le projet IATE : <https://iate.europa.eu/home>.

⁶ Des guides stylistiques adressés aux traducteurs existent au Canada et au niveau de l'Union Européenne. On retrouve de tels guides aussi en cas des langues de circulation internationale (par exemple, pour la traduction de l'anglais au français). Par contre, de tels guides manquent d'habitude si la langue source ou la langue cible est une langue rare (le roumain, par exemple).

l'un des plus familiers aux non-spécialistes. Pour Jean-Claude Gémard, le contrat est « le texte juridique par excellence » :

« Notre vie, nos rapports, la société même sont ponctués, régis par le contrat, collectif ou d'assurance, de transport ou de prêt. Aux yeux des gens il incarne, à tort ou à raison, *le texte juridique par excellence*. [...] Comme dans la vie quotidienne, le contrat représente dans la pratique professionnelle « le pain quotidien ». C'est sans doute l'une des raisons pour laquelle le texte contractuel, de tous les textes juridiques, est le plus malmené. »⁷

Les contrats rédigés dans l'espace anglo-saxon sont profondément marqués par la culture source, ce qui alourdit la tâche du traducteur français/roumain, qui vit dans un autre système juridique. Bine qu'il s'agisse d'un sous-domaine représentatif du droit, traduire des contrats de l'anglais en français/roumain s'avère l'un des exercices les plus difficiles : « La difficulté s'aggrave lors du passage d'une langue à l'autre, pour ne rien dire du changement de système juridique lorsque le traducteur doit rendre un texte de *common law* en français civiliste. »⁸ Traduire les contrats du droit anglais suppose donc, pour le traducteur, un changement de système, car la *common law* s'appuie sur une toute autre culture juridique.

L'existence de la culture juridique se fait remarquer au niveau discursif non seulement par des marques terminologiques, mais aussi par des éléments stylistiques. Lorsqu'il s'agit de la traduction juridique, l'approche strictement traductologique est insuffisante et contribue seulement à résoudre des difficultés ponctuelles, sans aller en profondeur, car au-delà du texte se trouve une entière culture juridique : « Quel est donc le traducteur idéal ? Bien sur, une personne qui a une maîtrise parfaite de la langue et du langage, qui ne se limite pas au texte, mais s'attaque courageusement à 'l'au-delà'. »⁹ Toutefois, toute étude du discours juridique commencera par une analyse de la terminologie et des difficultés qu'elle engendre pour le traducteur.

2.1. Approche terminologique de la traduction des contrats de la *common law*

Le débat sur les difficultés qu'implique la traduction des textes juridiques, bien que négligé dans le domaine de la traductologie générale, est présent au Canada, où la situation de bilinguisme et de bijuridisme a imposé la mise en œuvre d'un important effort de normalisation de la terminologie, en transportant les concepts de la *common law* dans le droit civiliste et inversement : « Les ouvrages traitant des difficultés propres à un domaine précis sont encore chose

---

⁷ Jean-Claude Gémard, « Difficultés de l'anglais des contrats/Frédéric Houbert, Dictionnaire des difficultés de l'anglais des contrats, Paris, La Maison du Dictionnaire, 2000, 142 pages, ISBN 2-85608-151-7 », in *op. cit.*, p. 405.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Raluca Feneșan, « Aspects sémantiques et pragmatiques de la traduction juridique commerciale », in *op. cit.*, p. 204.

rare sur le marché. Pour les raisons que l'on sait – bilinguisme et bijuridisme, d'où forte activité traduisante – le Canada, à lui seul, représente probablement la meilleure part de ce qui a été publié en la matière. »¹⁰ Le mérite des chercheurs canadiens est, donc, celui d'avoir entamé une discussion sur le spécifique de la traduction du droit. Il convient de préciser, par contre, que la démarche de normalisation déroulée au Canada implique une tendance de francisation de la common law dans un contexte du bijuridisme et n'est pas applicable dans une autre culture juridique. En d'autres termes, « pour savoir si une traduction est recevable dans la langue d'arrivée, le traducteur doit tenir compte d'une série d'éléments pragmatiques, à savoir le cadre dans lequel se réalise la traduction, sa fonction, son but et son destinataire »¹¹. Les terminologies peuvent donc varier en fonction de la culture juridique cible.

À une première analyse, c'est le caractère technique du droit qui représente la difficulté de traduction la plus évidente. La langue du droit comporte des « mots qui n'ont de sens qu'au regard du droit »¹², tels que « duress », « enforceable », « assignee », ou des termes qui ont un sens dans la langue générale et un autre sens dans la langue du droit, tel que le mot « assignment » qui signifie « transfert », « cession » dans le droit des contrats. Parmi les difficultés terminologiques du droit anglais des contrats on compte aussi les mots et les expressions provenant du français (« to commence », « in lieu of ») ou du latin (« bonus dolus », « de cujus », « inter partes ») et les termes spécialisés dont le sens est cryptique aux non-spécialistes. Soit l'exemple ci-dessous :

(1) Under the common law, a promise becomes an enforceable contract when there is an offer by one party (offeror) that is accepted by the other party (offeree) with the exchange of legally sufficient *consideration*.¹³

Sans une connaissance de la culture juridique britannique et à défaut d'un travail d'interprétation approprié, le terme « consideration » restera hermétique au traducteur. En outre, le recours à un dictionnaire général de la langue et non à un dictionnaire spécialisé n'éclaircit pas la difficulté de traduction. Suite à un travail de recherche approprié, le traducteur apprendra que le terme source a, dans le droit des contrats, le sens général de « bénéfice contractuel » et le sens plus restreint de « prix ». En outre, le traducteur devra être capable d'opérer une distinction sémantique entre le terme « consideration » ayant le sens de

---

¹⁰ Jean-Claude Gémard, « Difficultés de l'anglais des contrats/Frédéric Houbert, Dictionnaire des difficultés de l'anglais des contrats, Paris, La Maison du Dictionnaire, 2000, 142 pages, ISBN 2-85608-151-7 », in *op. cit.*, p. 406.

¹¹ Raluca Feneşan, « Aspects sémantiques et pragmatiques de la traduction juridique commerciale », in *op. cit.*, p. 201.

¹² Gerard Cornu, *Linguistique juridique*, Paris, Montchrestien, 2000, p. 68.

¹³ Les textes source en anglais sont extraits du manuel *International Legal English*, Amy Krois-Lindner and TransLegal, Cambridge University Press, 2011, unit 5. Contracts: contract formation, pp. 64-77.

« bénéfique contractuel » et d'autres contextes où le même terme apparaît, mais avec un sens différent, tels que l'expression « in consideration of the above ».

Le même mécanisme de décryptage devra être appliqué par le traducteur pour l'expression « to make representations » dans le contexte suivant :

(2) No party shall be deemed to have made any representations or promises not expressly set forth in this Agreement.

F : Aucune partie n'est réputé avoir formulé des revendications ou des promesses qui ne sont pas exprimées expressément dans le présent Contrat.

R : Nu se va considera că vreuna dintre părți a emis revendicări sau a făcut promisiuni care nu sunt stabilite în mod expres în prezentul Contract.

Le terme anglais « representations » n'a pas le sens usuel du dictionnaire général de la langue ; dans le droit des contrats, il sera compris comme « revendication », « plainte », « objection ». La traduction réussie dépend, une fois de plus, de la mise en contexte.

Une autre difficulté de traduction est représentée par la polysémie : les termes juridiques peuvent acquérir des sens différents en passant d'un sous-domaine juridique à un autre. Un exemple en ce sens est représenté par le terme « security » qui, dans la langue courante, signifie « sécurité », dans le droit des contrats signifie « garantie » et dans le droit des sociétés commerciales signifie « titre de participation ». Gérard Cornu considère que la polysémie des termes juridiques est justifiée par un nombre plus important de signifiés par rapport aux signifiants dans la langue juridique : « Dans le langage du droit comme dans le langage courant, mais plus encore sans doute, le nombre de signifiés est incommensurablement plus élevé que celui des signifiants. Les notions juridiques sont beaucoup plus nombreuses que les mots pour les nommer. »¹⁴

On observe donc que la langue du droit, appelée en anglais « legalese », se fait remarquer par une terminologie cryptique, inaccessible aux non-spécialistes. Aux États-Unis d'ailleurs, les adeptes du mouvement appelé « plain language movement » ont milité, dès les années 1970, pour l'utilisation d'un langage juridique clair et simple. Le caractère hermétique de la terminologie juridique constitue en outre une difficulté de traduction non-négligeable. La common law manifeste surtout une tendance conservatrice qui se traduit par la présence de termes apparemment vétustes, qui « appartiennent au langage de la procédure, sont propres au langage du droit et n'apparaissent jamais dans la langue courante. Perçus comme archaïques par les non-juristes, ils sont en réalité des termes techniques qui remplissent une fonction très précise dans la langue du droit »¹⁵.

La traduction de la terminologie juridique des contrats est rarement un simple travail d'équivalence linguistique et requiert au traducteur une mise en contexte et une approche herméneutique. Par exemple, le terme anglais « duress » trouve facilement son équivalent français (« contrainte »,

---

¹⁴ Gerard Cornu, *op. cit.*, p. 108.

¹⁵ Frederic Houbert, *Guide pratique de la traduction juridique (Anglais-Français)*, La maison du dictionnaire, Paris, 2005, p. 22.

« coercion ») et roumain (« constrângere »). Cela n'arrive pas en situation de vide linguistique¹⁶, c'est-à-dire de manque d'équivalent dans la langue et la culture cible. C'est le cas du syntagme anglais « implied contract », défini comme « an agreement manifested by conduct or some combination of conduct and words »¹⁷. La traduction littérale est toujours possible dans les deux langues cible qui nous intéressent (« contrat tacite/implicite »/« contract tacit/implicit »); pourtant, c'est le référent qui manque dans les cultures d'arrivée, car le droit franco-germanique est un droit écrit, qui ne reconnaît pas une valeur contractuelle aux ententes implicites qui sont le résultat d'un certain comportement ou de certaines promesses exprimées oralement. Par conséquent, le traducteur aura la tâche d'explicitier dans une note de bas de page le culturème juridique source qui est, en effet, une marque d'étrangeté¹⁸ de la common law.¹⁹

Par conséquent, la compétence culturelle du traducteur est une condition *sine qua non* d'une traduction réussie. Il s'agit, en effet, d'une double compétence : être familier avec la culture juridique source et maîtriser parfaitement le système juridique cible. Par exemple, le sens de l'expression anglaise « fraud in the inducement » est transparent et, à une première vue, une traduction littérale, du type « incitation frauduleuse » serait suffisante. Néanmoins, un traducteur formé dans le domaine juridique fournira l'équivalent fonctionnel de ce concept, à savoir « dol » (terme identique en français et en roumain).

Les exemples ci-dessous montrent que, même lorsqu'il s'agit de la terminologie, le traducteur est tenu de passer d'un système juridique à un autre système juridique. La traduction sera régie, *a priori*, par des normes et des critères linguistiques, mais fera aussi l'objet de l'exactitude juridique, en conformité avec laquelle, pour paraphraser Schleiermacher, il convient d'amener la langue au droit et non le droit à la langue.²⁰ En d'autres termes, la traduction juridique est fondée sur une équivalence dynamique²¹, dictée par la fonction que le texte

---

¹⁶ La terminologie nous appartient.

¹⁷ *International Legal English*, *op. cit.*, p. 64.

¹⁸ Pour le concept d'étrangeté, voir Antoine Berman, *L'Épreuve de l'Étranger. Culture et traductions dans l'Allemagne romantique*, Gallimard, Paris, 1995.

¹⁹ Le concept de « culturème » est compris en traductologie comme un terme culturellement marqué, spécifique à l'environnement source. Voir aussi Carmen-Ecaterina Ciobăcă, « Culturèmes et implicite dans la langue juridique. Quelques 'points névralgiques' de la traduction français-roumain », in *RIELMA (Revue Internationale d'Études en Langues Modernes Appliquées)*, nr. 9, Risoprint, Cluj-Napoca, 2016, pp. 9-19.

²⁰ Schleiermacher parle de deux façons de traduire : amener le lecteur à l'auteur (traduction sourcière) ou amener l'auteur au lecteur (traduction cibliste). Voir Friedrich Schleiermacher, *Des différentes méthodes du traduire*, traduit par Antoine Berman et Christian Berner, Seuil, Collection « Points-Essais », Paris, 1999.

²¹ Le concept « équivalence dynamique » a été introduit en traductologie par Eugene Nida. Voir Charles R. Taber et Eugene Nida, *La traduction : théorie et méthode*, Alliance biblique universelle, Londres, 1971.

traduit remplira dans la culture cible, et non sur une simple équivalence formelle, linguistique.

2.2. Approche stylistique et discursive de la traduction des contrats de la common law

À part la terminologie qui est la manifestation la plus évidente de la technicité de la langue juridique, l'analyse du discours et du style est essentielle pour une traduction juridique réussie. Le droit des contrats qui relèvent de la common law comporte des règles d'expression et de rédaction assez différentes des normes existant dans le droit français et roumain. Le style juridique des contrats anglais se fait remarquer, au niveau micro-textuel, par des marques spécifiques, telles que l'emploi de majuscules pour désigner certains termes-clés, des verbes modaux, des termes cryptiques composés du type « herein », « hereof », « therein », « therefor », des tournures et des expressions figées. Au niveau macro-textuel, les contrats anglais témoignent une tendance à l'exhaustivité, qui se traduit par l'emploi de structures tautologiques et des énumérations. En outre, la syntaxe et la longueur des phrases d'un contrat anglais constituent souvent des difficultés de traduction importantes. En ce qui suit, nous traiterons séparément les difficultés de traduction engendrées par ces deux composantes du style qui caractérise les contrats rédigés en anglais.

2.2.1. Niveau micro-textuel : majuscules, verbes modaux, termes composés, tournures et expressions figées

Très souvent, la structure des contrats qui relèvent de la common law est différente de la structure des contrats rédigés dans le système franco-germanique. Par exemple, les contrats anglais, surtout ceux qui sont amples, débutent par une liste comportant les termes-clés, écrits en majuscules, et les définitions correspondantes. L'exercice de traduction suppose, dans un tel cas, une approche sourcière ; en d'autres termes, le traducteur est tenu de respecter fidèlement le style du texte source, y compris les majuscules et la mise en page. Les choix opérés au niveau du texte cible seront régis en permanence par la fonction que la traduction remplira dans la culture d'arrivée. S'agissant de contrats, la traduction sera d'habitude utilisée dans un but pragmatique (traduction circulante) et non pas dans un simple but informatif (traduction non-circulante). Raluca Feneșan le souligne d'ailleurs :

« La force juridique différente de ces actes entraîne des conséquences sur le plan de la traduction : *plus le texte est contraignant, plus sa traduction doit être fidèle*, cela à plus forte raison dans le cas d'une traduction certifiée qui sera déposée auprès d'une institution. Le traducteur doit donc reproduire les mêmes éléments stylistiques [...], le même ton et même une mise en page et des soulignements identiques. »²²

---

²² Raluca Feneșan, « Aspects sémantiques et pragmatiques de la traduction juridique commerciale », in *op. cit.*, p. 202.

La fonction du texte traduit dans la culture cible est, par conséquent, celle qui impose l'emploi de tel ou tel choix traductif. Au niveau plus général pourtant, le traducteur doit savoir que le texte juridique, à la différence d'autres textes spécialisés, à une visée performative accentuée. En d'autres termes, « dire » signifie d'habitude « faire » dans la langue juridique, pour paraphraser John Langshaw Austin.²³ Le caractère performatif du discours juridique est très visible en cas du contrat, instrument juridique par excellence qui implique des droits et des obligations pour les parties. Dans les contrats de la common law, le caractère performatif se fait remarquer au niveau textuel par la présence des verbes modaux tels que « shall » :

(3) The seller's liability for damages *shall* in no case exceed the purchase price.

Comme le verbe modal « shall » de l'anglais n'a pas d'équivalent grammatical dans les langues cible, le traducteur trouvera une manière appropriée d'exprimer l'idée d'obligation en français et en roumain, en utilisant le futur qui implique une obligation :

F : La responsabilité en dommages-intérêts du vendeur *ne dépassera* en aucun cas le prix d'achat.

R : Răspunderea vânzătorului pentru daune-interese *nu va depăși* în niciun caz prețul de achiziție.

Une difficulté de traduction importante du discours des contrats anglais est représentée par les termes cryptiques composés du type « herein », « therein », « therefor ». Nous considérons que de tels termes sont des marques stylistiques et ne représentent pas de simples éléments de terminologie parce qu'une traduction réussie est le résultat de l'analyse du contexte. Plus précisément, pour établir le sens de tels termes, le traducteur est tenu de découper la préposition et de la mettre en liaison avec l'antécédent contextuel. Nous fournissons ci-dessous trois exemples :

(4) The parties *hereto* agree as follows.

Parties *hereto* = parties *to* the contract

F : Les parties *aux présentes* conviennent comme suit.

R : Părțile *la prezenta* convin după cum urmează.

(5) The parties agree to make information available to the person entitled *thereto*.

Entitled *thereto* = entitled *to* receive the said information

F : Les parties conviennent de transmettre les informations aux personnes *qui y ont droit*.

R : Părțile convin să transmită informațiile persoanei *îndreptățite/care are dreptul de a primi atare informații*.

(6) In the event of legal proceedings between the parties, the non-prevailing party shall pay the expenses of the prevailing party in connection *therewith*.

In connection *therewith* = in connection *with* the legal proceedings

---

²³ Voir John Langshaw Austin, *Quand dire c'est faire*, Éditions du Seuil, Paris, 1970.

F : En cas de procédure judiciaire entre les parties, la partie qui n'obtient pas gain de cause couvrira les frais engagés à *cet égard* (en relation avec la procédure judiciaire) par la partie gagnante.

R : În cazul unei proceduri judiciare care intervine între părți, partea căreia nu i se dă câștig de cauză va achita cheltuielile angajate *în acest sens* (cu referire la procedura judiciară în cauză) de partea care obține câștig de cauză.

On observe donc que le sens de tels termes est contextuel, étant indiqué par leur antécédent. Selon la théorie interprétative de la traduction, traduire signifie, premièrement, comprendre, ensuite déverbaliser et, finalement, reformuler selon les critères de la langue cible.²⁴ Les exemples ci-dessous le montrent pleinement.

Un autre aspect qui relève du niveau micro-textuel est représenté par les tournures spécifiques au style juridique des contrats de la common law. Sans vouloir dresser une liste exhaustive, nous présentons ci-dessous deux exemples, qui comprennent des structures comportant les termes « said » and « such ». À nouveau, la traduction de telles structures n'est pas une simple transposition terminologique, mais un exercice de style :

(7) If a provision of these terms or the application of *said* provision is considered unenforceable...

F : Si une disposition de ces clauses ou la mise en œuvre de *ladite* disposition est considérée inapplicable...

R : Dacă o prevedere din aceste clauze sau executarea prevederii *respective/în cauză* este considerată inaplicabilă...

(8) In the event that any provision shall be void or unenforceable, then *such* provision shall be stricken and of no force and effect.

F : Si l'une ou l'autre des dispositions des présentes est considérée nulle ou non-exécutoire, alors *telle* disposition sera éliminée du contrat et n'aura ni force ni effet.

R : În cazul în care una dintre prevederile contractuale este nulă sau inaplicabilă, o *atare* prevedere va fi eliminată din contract și nu va mai produce efecte.

Dans les exemples ci-dessus, le traducteur reproduit le style du texte source par l'intermédiaire des équivalents trouvés (« *ladite* », « *telle* » en français et « *în cauză* », « *atare* » en roumain). Le style est reconstruit par l'intermédiaire des choix lexicaux opérés.

Une tournure de la langue juridique des contrats qui représente un vrai casse-tête pour les traducteurs est « *from time to time* ». Le sens de cette expression n'est pas littéral (tel que « de temps en temps », « de temps à autre »), mais le résultat d'un processus d'interprétation. Soit l'exemple suivant :

(9) ...the Purchase Agreement, as amended, supplemented or otherwise modified *from time to time*.

F : ...le Contrat d'achat, tel qu'amendé, augmenté ou modifié, *le cas échéant*.

---

²⁴ Voir Danica Seleskovitch, Marianne Lederer, *Interpréter pour traduire*, Didier Érudition, Paris, 1984.

R : ...Contractul de achiziție, cu amendamentele, adăugirile sau modificările ulterioare, *după caz*.

L'expression « from time to time » n'a pas un sens temporel et en tout cas n'indique pas une périodicité des actions respectives : un contrat n'est pas modifié à des intervalles réguliers, mais selon les besoins. Le traducteur, une fois avoir compris le sens, le déverbalise, pour trouver par la suite une formule équivalente du point de vue sémantique dans la langue cible (« le cas échéant » en français ; « după caz » en roumain). Bien traduire signifie, en premier lieu, interpréter correctement.

2.2.2. Niveau macro-textuel : tendance à l'exhaustivité, syntaxe des phrases

Si la traduction des éléments micro-textuels du style des contrats de la common law implique une interprétation correcte et la préservation du registre de langue, les éléments macro-textuels sont plus subtils, étant déterminés par les principes sur lesquels s'appuient les systèmes juridiques. Or, comme la common law accorde une importance capitale à la jurisprudence, le style discursif employé témoigne une tendance à l'exhaustivité. En d'autres termes, l'auteur du texte juridique a l'ambition de couvrir, dans le discours, le plus grand nombre de situations possibles. Cela explique les structures amples, qui comportent de longues énumérations, considérées par les membres d'une culture juridique qui relève du droit continental comme étant redondantes, voire même tautologiques. Jean-Claude Gémard remarque lui aussi cette redondance du style de la common law : « l'anglais recourt, pour des raisons historiques, à un terme double – par exemple : *terms and conditions* – pour rendre ce qui, en français juridique, peut s'exprimer en un mot : conditions, modalités »²⁵. Cette apparente redondance du discours juridique anglais représente une difficulté de traduction non-négligeable pour le traducteur français ou roumain, qui se voit obligé de trouver des synonymes pour éviter de répéter les mêmes termes dans la langue cible :

(10) Such waiver, consent, *modification* or *change* shall be effective only for the specific purpose given.

F : Une telle renonciation, un tel accord, une telle *modification* ou un tel *changement* est valable seulement aux fins précises établies.

R : O atare renunțare, un atare acord, o atare *modificare* sau *schimbare* vor produce efecte doar în scopul specific stabilit.

(11) There are no *understandings*, *agreements* or representations not specified herein.

F : Aucune *entente*, aucun *accord* et aucune revendication ne se retrouvant dans la présente n'est valable.

R : Nicio *înțelegere*, niciun *acord* și nicio revendicare care nu sunt menționate în prezenta nu sunt valabile.

---

²⁵ Jean-Claude Gémard, « Difficultés de l'anglais des contrats/Frédéric Houbert, Dictionnaire des difficultés de l'anglais des contrats, Paris, La Maison du Dictionnaire, 2000, 142 pages, ISBN 2-85608-151-7 », in *op. cit.*, p. 407.

On observe donc que la traduction réussie, à part l'exercice interprétatif, engage aussi la créativité du traducteur. La créativité n'est pas réservée seulement au traducteur littéraire : parfois, le traducteur de textes spécialisés doit en faire preuve lui aussi pour reproduire le style du texte d'origine. Par contre, à la différence du traducteur littéraire qui dispose d'une plus grande liberté, le traducteur juridique est tenu de respecter la syntaxe ample du texte d'origine, l'ordre des mots, la ponctuation. La longueur des phrases des contrats rédigés en anglais est, pour la plupart des fois, une difficulté pour le traducteur. Nous présentons ci-dessous un exemple :

(12) In the event Operator *defaults* in the performance of any *covenant* or *agreement* made *hereunder*, as to payments of amounts due *hereunder* or otherwise, and *such defaults* are not remedied to the Supplier's satisfaction within ten (10) days after notice of *such defaults*, the Supplier may *thereupon terminate* this agreement and all rights *hereunder* of the Operator, but *such termination shall* not affect the obligations of the Operator to take action or to abstain from taking action after *termination hereof*, in accordance with this agreement.

Pour reproduire le sens dans la langue cible, le traducteur suivra de près la logique de la phrase. En outre, on observe dans l'exemple ci-dessus toute une série de difficultés de traduction qui relèvent de la terminologie (« to default », « default », « to terminate », « termination »), mais aussi du style, au niveau micro-textuel (par l'emploi du mot « such », du verbe modal « shall » ou de termes composés tels que « hereunder », « thereupon », « hereof »), mais aussi macro-textuel (la redondance créée par les termes « covenant » et « agreement » qui sont quasi-synonymes, la syntaxe même de la phrase). La traduction du discours des contrats n'est pas du tout un exercice trivial.

2.3. Étude de cas : la traduction des titres de quelques clauses standard

Pour illustrer le fait que les systèmes juridiques découpent la réalité différemment, ce qui a un impact aussi au niveau linguistique, nous proposons en tant qu'étude de cas le titre de quelques clauses standard que l'on rencontre dans les contrats rédigés dans l'espace anglo-saxon. Puisque la traduction est un exercice interprétatif, il est important de savoir que le titre ne doit pas être dissocié du contenu de la clause standard qu'il désigne. En d'autres termes, pour offrir une traduction fidèle et compréhensive, le traducteur doit lier le titre au message transmis par les clauses en question. Nous présentons en ce qui suit quelques exemples de titres de clauses standard et les difficultés de traduction correspondantes, en précisant qu'il ne s'agit pas d'une liste exhaustive.

a. *Acceleration*. Il s'agit d'une clause typique à la common law, plutôt étrange au droit continental. Cette clause prévoit quelles sont les situations où l'une des parties contractuelles est tenue de remplir ses obligations ou une partie de ses obligations plus tôt que prévu initialement par le contrat. En français, l'équivalent est « clause d'exigibilité » ou « clause d'avancement de l'échéance »,

tandis qu'en roumain la traduction est fondée sur une explicitation : « clauză de devansare contractuală a scadenței ».

b. *Assignment*. Un tel titre peut être trompeur pour le traducteur non-initié. Tel que nous avons précisé dans la section 2.1. du présent travail, l'expression « to assign a contract » signifie en effet « céder un contrat », ce qui implique d'habitude le fait qu'une partie contractuelle cède ses droits et obligations à un tiers. Le titre « Assignment » sera donc traduit par « Cession du contrat »/« Cesiunea contractului ». Dans des situations particulières néanmoins, une partie contractuelle peut céder séparément ses droits (et on parle alors de « assignment of rights » – « cession des droits contractuels »/« cedarea drepturilor contractuale ») et ses obligations (le syntagme utilisé étant, dans ce cas, « delegation of duties » – « délégation des charges contractuelles »/« delegarea obligațiilor contractuale »). Le traducteur devra analyser le contenu de la clause pour voir si le terme « assignment » fait référence à la cession des droits et des obligations contractuelles ou s'il a un sens restreint, impliquant seulement la cession des droits contractuels. De toute manière, la traduction sera réalisée par explicitation.

c. *Confidentiality*. Cette clause, spécifique également au droit franco-germanique, stipule que les parties contractuelles sont tenues de respecter le caractère secret de certaines informations ou de certains documents. Comme la clause ne comporte aucun élément d'étrangeté, la traduction littérale est la plus convenable : « Clause de confidentialité/Clause de discrétion »/« Clauza de confidențialitate ».

d. *Force Majeure*. Le titre de cette clause représente en effet un emprunt du français. Comme nous avons montré, de tels emprunts sont assez fréquents dans la terminologie juridique du système anglo-saxon. Une telle clause prévoit les situations imprévues qui empêchent les parties de remplir leurs obligations contractuelles. Ces événements relèvent de deux catégories : les désastres naturels, appelés en anglais « acts of God », et des événements provoqués par des humains, mais qui ne dépendent pas de la volonté ou du contrôle des parties contractuelles (des grèves, des révolutions, des guerres, etc.). Le titre de la clause sera repris en tant que tel en français (« Force Majeure ») et sera traduit littéralement en roumain (« Forța majoră »).

e. *Liquidated Damages*. Pour comprendre le titre de cette clause, le traducteur français/roumain doit distinguer le nom « damage » (« préjudice ») du nom « damages » (« dédommagements »). Cette clause standard, rédigée en vertu du principe de la prévisibilité (« foreseeability rule »), prévoit les dommages et les intérêts qui seront payés par les parties contractuelles en cas de violation du contrat. Par conséquent, l'équivalent en français est « Dommages et intérêts » et l'équivalent roumain est une traduction littérale du titre français : « Daune-interese compensatorii ».

f. *Entire Agreement*. Cette clause est spécifique à la common law et stipule que toutes les ententes et promesses des parties se retrouvent dans la forme finale du contrat, un accord qui n'est pas prévu dans le contrat n'étant pas valable.

Puisque la culture de la common law se fonde sur la règle du précédent, cette clause ne fait qu'exclure expressément toute négociation antérieure des parties dont le résultat n'est pas inclus dans le contrat. La traduction du titre de la clause est littérale dans les deux langues cible qui font l'objet de notre étude (« Intégralité de l'entente »/« Întregul contract »). C'est le contenu de la clause qui éclaire le titre.

g. *Severability*. Il s'agit, à nouveau, d'une clause plutôt spécifique aux contrats de la common law. Pour la comprendre, le traducteur doit savoir qu'elle a à la base le verbe « to sever » (« séparer »). La clause prévoit, en général, qu'une clause qui est ou qui devient inapplicable ou qui est frappée de nullité doit être séparée du contrat, les autres clauses contractuelles restant valables. La traduction en français est explicative (« Clause de sauvegarde »), tandis que la traduction en roumain est littérale (« Clauza de separabilitate »).

h. *Termination*. Cette clause, spécifique en égale mesure à la common law et au droit continental, présente les situations où les parties peuvent mettre fin au contrat. Le lexème de base est l'expression « to terminate the contract » (« résilier le contrat »). La traduction en français et en roumain sera explicative : « Clause de résiliation du contrat »/ « Rezilierea contractului ».

i. *Governing law/Jurisdiction*. Cette clause se retrouve surtout dans les contrats dont les parties relèvent de cultures juridiques différentes et établit le système de droit applicable et la juridiction compétente pour juger un éventuel litige. La clause est extrêmement importante surtout si l'une des parties relève de la common law et l'autre du droit continental. Le terme anglais « jurisdiction » comporte un double sens en français et en roumain : d'un côté, il désigne le système de règles applicable dans un certain territoire et, de l'autre côté, il indique la cour compétente du point de vue matériel et territorial. L'équivalent français du titre de cette clause est, par conséquent, « Loi/Droit applicable » et l'équivalent roumain est « Legea aplicabilă ».

j. *Language*. Tout comme dans l'exemple précédent, cette clause est très importante si les parties appartiennent à des communautés linguistiques différentes : elles sont tenues de préciser quelle version du contrat qui est considérée la version originale, version qui prévaudra en cas de litige ou si un problème d'interprétation intervient. La traduction comportera une explicitation : « Langue du contrat »/ « Limba contractului ».

k. *Waiver*. Le titre de cette clause a comme lexème de base le verbe « to waive », qui signifie « renoncer ». La clause prévoit les conditions selon lesquelles une partie renonce ou ne renonce pas à ses droits contractuels. Le titre anglais sera donc traduit par « Clause de renonciation »/« Clauză de renunțare ». Dans des cas particuliers pourtant, la clause peut prévoir le fait que, en choisissant de ne pas exercer à un certain moment un droit conféré par le contrat, les parties contractuelles ne renoncent pas définitivement audit droit, mais elles peuvent l'exercer plus tard. La traduction correcte du point de vue sémantique sera alors « Clause de non-renonciation »/« Clauză de nerenunțare ».

l. *Disclaimer*. Par cette clause, l'une des parties contractuelles décline toute responsabilité dans des situations précises. L'expression « to disclaim any liability/responsibility for » signifie « décliner/rejeter toute responsabilité pour ». La traduction du titre en français et en roumain sera explicative : « Clause/Avis de non-responsabilité »/« Clauză de declinare/denegare/exonerare a răspunderii ».

m. *Non-competition*. Cette clause se retrouve également dans le système franco-allemand, surtout dans les contrats de travail : elle impose à l'employé, par exemple, de ne travailler que pour son employeur, en précisant aussi la durée (qui peut dépasser parfois la durée proprement-dite du contrat). À la différence du titre anglais qui est synthétique, les versions en français et en roumain sont plus élaborées : « Clause de non-concurrence/Clause d'exclusivité »/« Clauză de non-concurență ».

n. *Indemnification*. Le titre de cette clause sera corrélé au contenu ; pris séparément, il peut être trompeur, car « indemnification » hors contexte signifie tout simplement « dédommagement ». D'habitude, une telle clause prévoit que l'une des parties contractuelles défendra et dégagera de toute responsabilité l'autre partie contractuelle dans des situations précises, l'expression « to indemnify somebody against something » signifiant « exonérer quelqu'un de responsabilité en cas de... ». La traduction en français et en roumain sera explicative : « Clause exonératoire/limitative de responsabilité »/« Clauză exonatoare de răspundere ». À ne pas confondre cette clause avec « Disclaimer », par laquelle l'une des parties décline toute responsabilité dans des situations précises : par la clause « Indemnification », l'une des parties assume toute responsabilité dans des cas spécifiques et a l'obligation de protéger et de dédommager l'autre partie si la dernière est préjudiciée par les conséquences de tels événements.

Les exemples analysés ci-dessous montrent pleinement que la traduction littérale est rarement employée pour transposer en français et en roumain les titres des clauses standard des contrats relevant de la common law. Les titres en anglais sont très souvent cryptiques et le traducteur doit corrélérer le titre et le contenu des clauses pour trouver une solution acceptable. Très souvent, à cause du manque de correspondance entre les deux systèmes de droit, la traduction dans les deux langues cible est réalisée par l'intermédiaire de l'explicitation.

3. Conclusion. La traduction des contrats de la common law – un exercice herméneutique et stylistique ?

Comme les exemples examinés le témoignent, l'analyse terminologique, stylistique et discursive des contrats anglais implique une approche comparatiste pour le traducteur, qui est tenu de se familiariser avec la culture juridique source et discerner, selon les mots de Jean-Claude Gémard, les servitudes juridiques qu'il faut préserver dans la langue d'arrivée.²⁶ La plupart des fois, il faut amener la

---

²⁶ Voir Jean-Claude Gémard, « La traduction juridique et son enseignement », in *op. cit.*

langue au droit et non le droit à la langue pour rester fidèle au spécifique culturel du texte source. Cela veut dire que la traduction juridique est, en général, une traduction sourcière. Néanmoins, les culturèmes juridiques qui sont inconnus au lecteur cible devront être explicités dans la traduction pour éviter les confusions et l'incompris. En ce sens, la fonction qui sera accomplie par la traduction dans la culture d'arrivée (traduction circulante ou non-circulante) sera prise en considération par le traducteur : en d'autres termes, la traduction sera l'équivalent fonctionnel du texte source dans le milieu cible. La compréhension et la déverbalisation correcte du message source sont des étapes fondamentales d'une traduction réussie ; pour ce qui est de la réexpression, elle comporte un double volet : reverbération du sens, d'un côté, réécriture du style, de l'autre côté. La traduction juridique devient, ainsi, un fin exercice herméneutique et stylistique.

Considerații în legătură cu interpretarea tratatelor internaționale autentificate în mai multe limbi

Considerations on the Interpretation of International Treaties Authenticated in Two or More Languages

Carmen Moldovan¹

Rezumat: Interpretarea tratatelor internaționale prezintă deosebită importanță pentru punerea în aplicare a clauzelor acestora. În cazurile adoptării tratatului în două sau mai multe limbi oficiale, pot apărea deosebiri ale sensului termenilor, ceea ce poate genera dispute în legătură cu întinderea obligațiilor asumate de părți. Prezenta lucrare își propune, pe de o parte, să analizeze regulile Convenției de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor privind interpretarea tratatelor autentificate în mai multe limbi și pe de altă parte, să exemplifice aplicarea în concret a acestora de către Curtea Internațională de Justiție.

Cuvinte-cheie: obligații internaționale, Curtea Internațională de Justiție, Convenția de la Viena.

Abstract: The interpretation of international treaties is of particular importance for the execution of their clauses. In the case of international treaties authenticated in two or more languages, differences between the meaning of the terms may arise, which may determine disputes regarding the extent of the international obligations assumed by the States parties.

This paper aims, on the one hand, to analyze the rules of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties on the interpretation of multilingual treaties and, on the other, to exemplify their actual application by the International Court of Justice.

Keywords: international obligations, International Court of Justice, Vienna Convention.

1. Aspecte introductive

Operațiunea de interpretare² a clauzelor tratatelor internaționale, constând în deslușirea sensului și înțelesului acestora³, are un rol esențial nu doar în domeniul tratatelor internaționale, ci pentru dreptul internațional în ansamblul

---

¹ Lector universitar dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

² R. Bercea, A. Mercescu, *O scurtă introducere în drept*, Editura Humanitas, București, 2019, pp. 87-96.

³ M. Fitzmaurice, *The Practical Working on the Law of Treaties*, în M.D. Evans (ed.), *International Law*, Fourth Edition, Oxford University Press, 2014, p. 178.

său, deoarece produce consecințe în legătură cu aplicarea acestora în cadrul relațiilor dintre state și deci influențează aplicarea dreptului internațional⁴.

Spre deosebire de dreptul intern, unde interpretarea textelor de lege este în principiu unitară și realizată de către autoritățile statelor cu atribuții în această privință, în dreptul internațional, ca o consecință a particularităților acestuia, statele au competențe destul de extinse și chiar discreționare de a interpreta ele însele conținutul și întinderea obligațiilor ce le revin din clauzele unui tratat internațional la care sunt parte, în funcție de propriile interese și de gradul de încredere față de celelalte părți contractante, astfel încât există o descentralizare în privința interpretării tratatelor internaționale ce poate determina interpretări concurente ale aceluiași clauze, din partea unor subiecți diferiți⁵.

În cazul în care între state se conturează orientări divergente cu privire la sensul unor termeni și la conținutul sau întinderea obligațiilor asumate, lămurirea acestor aspecte revine în sarcina instanțelor internaționale. La nivelul Organizației Națiunilor Unite există șase limbi oficiale (engleza, franceza, chineza, rusa, spaniola și araba), astfel încât probabilitatea unor sensuri diferite ale termenilor din tratatele încheiate în cadrul acestei Organizații este foarte ridicată.

Sediul materiei interpretării tratatelor internaționale este reprezentat de *Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor*⁶ care prevede regulile generale⁷, precum și metode complementare de interpretare⁸.

---

⁴ P.-M. Dupuy, Y. Kerbrat, *Droit international public*, 13e édition, Éditions Dalloz, Paris, 2016, p. 347.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor* a fost încheiată la Viena la 22 mai 1969 și a fost deschisă spre semnare la 23 mai 1969. A intrat în vigoare la data de 27 ianuarie 1980. România nu este parte a Convenției. Textul este disponibil la adresa: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

⁷ Articolul 31 din Convenție (cu denumirea „Regulă generală de interpretare”) prevede: „1. Un tratat trebuie să fie interpretat cu bună-credință, potrivit sensului obișnuit ce urmează a fi atribuit termenilor tratatului în contextul lor și în lumina obiectului și scopului său.

2. În vederea interpretării unui tratat, contextul cuprinde, în afară de text, preambul și anexe: a) orice acord în legătură cu tratatul și care a intervenit între toate părțile cu prilejul încheierii tratatului; b) orice instrument stabilit de către una sau mai multe părți cu prilejul încheierii tratatului și acceptat de celelalte părți ca instrument având legătură cu tratatul.

3. Se va ține seama, odată cu contextul: a) de orice acord ulterior intervenit între părți cu privire la interpretarea tratatului sau la aplicarea dispozițiilor sale; b) de orice practică urmată ulterior în aplicarea tratatului prin care este stabilit acordul părților în privința interpretării tratatului; c) de orice regulă pertinentă de drept internațional aplicabilă relațiilor dintre părți.

4. Un termen va fi înțeles într-un sens special dacă este stabilit că aceasta a fost intenția părților.”

⁸ Articolul 32 din Convenție (cu denumirea marginală „Mijloace complementare de interpretare”) prevede:

Având în vedere că termenii unui tratat internațional pot avea înțelesuri diferite în variantele autentice în care a fost adoptat, dispozițiile Convenției conțin, în articolul 33⁹, reguli specifice de interpretare, având ca punct de plecare ideea forței juridice egale a tuturor versiunilor în care a fost autentificat tratatul, prevăzută în paragraful 1 al articolului 33 al Convenției din 1969¹⁰.

Cu privire la înțelesul termenilor din diferitele variante autentice, paragraful 2 al articolului 33 instituie prezumția că acesta este același. Pentru situația în care compararea textelor autentice ar releva o deosebire ce nu poate fi înlăturată prin aplicarea regulilor generale prevăzute de articolul 31 din Convenție și nici prin aplicarea metodelor complementare prevăzute de articolul 32, paragraful 4 al articolului 33 prevede că „se va adopta sensul care, ținându-se seama de obiectul și de scopul tratatului, împacă cel mai bine aceste texte”.

Noțiunea de scop și obiect al tratatului nu este definită nici de Convenția din 1969 și nici de alte instrumente juridice ulterioare, pentru identificarea lor fiind necesar un exercițiu de interpretare, atât a dispozițiilor cu privire la care există opinii divergente, cât și a contextului tratatului internațional, dar se consideră că prin această metodă se asigură flexibilitate și caracter evolutiv regulii generale de interpretare.¹¹

Pentru situația în care o comparare a textelor autentice ar releva deosebiri ce nu pot fi înlăturate prin aplicarea regulilor generale de interpretare a tratatelor internaționale sau a metodelor complementare de interpretare, se poate recurge la

---

„Se poate recurge la mijloace complementare de interpretare, îndeosebi la lucrările pregătitoare și la împrejurările în care a fost încheiat tratatul, fie pentru a se confirma sensul rezultând din aplicarea articolului 31, fie pentru a se determina sensul atunci când interpretarea dată conform articolului 31: a) lasă sensul ambiguu sau obscur; sau b) duce la un rezultat vădit absurd sau nerațional.”

⁹ Articolul 33 din Convenție (cu denumirea marginală „Interpretarea tratatelor autentificate în două sau mai multe limbi”) prevede:

„1. Când un tratat a fost autentificat în două sau mai multe limbi, textul său are aceeași valoare în fiecare din aceste limbi, afară numai dacă tratatul nu dispune sau dacă părțile nu convin ca, în caz de divergență, unul din texte să aibă precădere.

2. O versiune a tratatului în altă limbă decât cele în care textul a fost autentificat nu va fi considerată drept text autentic decât dacă tratatul prevede sau dacă părțile au convenit aceasta.

3. Termenii unui tratat sunt presupuși a avea același înțeles în diversele texte autentice.

4. În afară de cazul în care un text determinat are precădere în conformitate cu paragraful 1, atunci când comparația textelor autentice învederează o deosebire de sens, pe care aplicarea articolelor 31 și 32 nu îngăduie a o elimina, se va adopta sensul care, ținându-se seama de obiectul și de scopul tratatului, împacă cel mai bine aceste texte.”

¹⁰ „Când un tratat a fost autentificat în două sau mai multe limbi, textul său are aceeași valoare în fiecare din aceste limbi, afară numai dacă tratatul nu dispune sau dacă părțile nu convin ca, în caz de divergență, unul din texte să aibă precădere.”

¹¹ Gâlea, *Dreptul tratatelor*, Editura C. H. Beck, București, 2015, p. 189.

adoptarea aceluși sens care împacă cel mai bine textele divergente, ținând cont de obiectul și scopul tratatului internațional. Aceste reguli se aplică în cazul în care nu s-a stabilit în însuși cuprinsul tratatului că un anumit text are precădere.

2. Interpretarea Curții Internaționale de Justiție a efectelor măsurilor provizorii pe care le poate dispune în temeiul articolului 41 din Statutul său

2.1. Situația de fapt din cauza LaGrand

Un exemplu din jurisprudența Curții Internaționale de Justiție în legătură cu aplicarea regulilor de interpretare menționate, în scopul relevării efectelor juridice ale unor dispoziții din Statutul Curții Internaționale de Justiție, este reprezentat de cauza *LaGrand*¹², în care s-a constatat încălcarea de către Statele Unite ale Americii a măsurilor dispuse de către Curte anterior hotărârii cu privire la fondul cauzei. Prin acestea s-a dispus oprirea execuției domnului LaGrand până la soluționarea cauzei și pronunțarea hotărârii pe fondul cauzei.

Posibilitatea pentru Curte de a dispune măsuri cu caracter provizoriu (sau măsuri conservatorii) este prevăzută în mod expres de dispozițiile Statutului său în articolul 41.¹³

Pentru o mai facilă înțelegere a implicațiilor operațiunii de interpretare în acest caz, este utilă o succintă prezentare a situației de fapt și a abordărilor statelor implicate în cursul procedurilor judiciare din fața Curții.

Frații Karl și Walter LaGrand, cetățeni germani, au fost condamnați la moarte în Statele Unite ale Americii, după comiterea unui jaf armat asupra unei bănci și uciderea mai multor persoane. Ulterior executării unuia dintre frații LaGrand la data de 2 martie 1999, Germania a sesizat Curtea Internațională de Justiție și a solicitat să dispună măsuri provizorii prin care Statele Unite să ia toate precauțiile pentru ca cel de-al doilea cetățean german să nu fie executat, până la pronunțarea hotărârii definitive de către Curte.

În cererea sa, Germania a arătat că Karl LaGrand a fost executat pe data de 24 februarie 1999, în ciuda tuturor apelurilor la clemență și a numeroaselor intervenții diplomatice efectuate, și că data executării lui Walter LaGrand era fixată la 3 martie 1999, iar cererea de măsuri provizorii este formulată în interesul acestuia.

Germania a subliniat, de asemenea, importanța și caracterul sacru al vieții umane, ca principii bine stabilite de dreptul internațional. Astfel, potrivit articolo-

---

¹² ICJ, *LaGrand Case* (Germany v. United States of America), Judgment of 27 June 2001, I.C.J. Reports 2001, p. 466, <http://www.icj-cij.org/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-00-EN.pdf>

¹³ Articolul 41 din Statutul Curții Internaționale de Justiție prevede: „1. Curtea va avea dreptul să indice, dacă socotește că împrejurările cer aceasta, ce măsuri provizorii trebuie luate pentru conservarea drepturilor fiecărei părți.
2. Până la hotărârea definitivă, măsurile indicate vor fi notificate imediat părților și Consiliului de Securitate.”

lului 6 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice¹⁴, dreptul la viață este inerent persoanei umane și trebuie protejat prin lege.

Examinând cererea de pronunțare a unui ordin de măsuri provizorii, Curtea a reținut că prerogativa de a dispune astfel de măsuri este inclusă în sfera de aplicare a articolului 41 din Statutul său și are ca obiect protejarea drepturilor fiecăreia dintre părți în așteptarea pronunțării hotărârii și că astfel de măsuri nu pot fi dispuse decât dacă se cauzează drepturilor în litigiu un prejudiciu ireparabil.

Curtea a reținut că executarea lui Walter LaGrand a fost programată pentru 3 martie 1999 și că executarea sa ar produce un prejudiciu ireparabil drepturilor invocate în cauză de către Germania. Curtea a subliniat de asemenea faptul că aspecte aduse în fața sa nu privesc drepturile statelor federale care compun Statele Unite de a recurge la pedeapsa cu moartea pentru infracțiunile cele mai odioase și că funcția sa este de a rezolva diferendele juridice internaționale dintre state în legătură cu interpretarea sau aplicarea convențiilor internaționale, și nu de a acționa ca o instanță de apel în materie penală.

În acest context, Curtea a dispus următoarele măsuri provizorii:

„Statele Unite trebuie să ia toate măsurile aflate la dispoziția lor pentru ca Walter LaGrand să nu fie executat până la pronunțarea hotărârii definitive a acestei instanțe și trebuie să aducă la cunoștința Curții toate măsurile pe care le vor fi luat în aplicarea acestei ordonanțe.”¹⁵

Curtea a subliniat că răspunderea internațională a statului este angajată prin acțiunea organelor și autorităților competente care acționează pe teritoriul său și că, din informațiile pe care le are, punerea în executare a măsurilor indicate în acea ordonanță este de competența Guvernatorului statului Arizona.

Curtea a mai reținut că guvernul Statelor Unite are obligația de a transmite prezenta ordonanță Guvernatorului statului Arizona și că acesta este obligat să acționeze în conformitate cu angajamentele internaționale ale Statelor Unite.

Statele Unite nu au dat curs acestor dispoziții ale Curții. Ulterior, la data de 8 martie 1999, Curtea a fost informată, în privința neexecutării ordonanței de măsuri provizorii din 3 martie 1999 că, din cauza orei târzii la care ordonanța a fost primită, nu a mai putut fi făcut niciun demers pentru a se opri executarea lui Walter LaGrand.

---

¹⁴ *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* a fost adoptat și deschis spre semnare de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite la data de 16 decembrie 1966. A intrat în vigoare la data de 23 martie 1976, conform art. 49, pentru toate dispozițiile, cu excepția celor de la art. 41; la data de 28 martie pentru dispozițiile de la art. 41.

¹⁵ ICJ, *LaGrand (Germany v. United States of America)*, Provisional Measures, Order of March 3rd, 1999, I.C.J. Reports 1999, p. 9, paragraph 28, <http://www.icj-cij.org/files/case-related/104/104-19990303-ORD-01-00-EN.pdf>.

2.2. Divergențele cu privire la caracterul articolului 41 din Statutul Curții Internaționale de Justiție

În faza de judecare a fondului cauzei, între Germania și Statele Unite ale Americii au existat opinii divergente cu privire la efectul măsurilor provizorii dispuse în temeiul articolului 41 din Statut: Germania considera că acesta are efect obligatoriu, iar cealaltă parte considera că acesta are natura juridică a unei recomandări.

Diferența de teze dintre cele două părți a fost determinată de formularea diferită a textului articolului 41 din Statutul Curții în limbile franceză și engleză, limbi în care a fost acesta autentificat, iar instanța a recurs la compararea celor două versiuni și la interpretarea acestora potrivit regulilor generale amintite anterior.

În versiunea în limba franceză, articolul 41 este formulat astfel:

„La Cour a le pouvoir d’indiquer, si elle estime que les circonstances l’exigent, quelles mesures conservatoires du droit de chacun doivent être prises à titre provisoire. En attendant l’arrêt définitif, l’indication de ces mesures est immédiatement notifiée aux parties et au Conseil de sécurité.”

Curtea a reținut că în această formulare termenii „*indiquer*” și „*indication*” pot fi considerați neutri, în timp ce expresia „*doivent être prises*” are caracter imperativ.

Versiunea în limba engleză a articolului 41 are următoarea formulare:

„1. The Court shall have the power to indicate, if it considers that circumstances so require, any provisional measures which ought to be taken to preserve the respective rights of either party.

2. Pending the final decision, notice of the measures suggested shall forthwith be given to the parties and to the Security Council.”

Potrivit poziției exprimate de către Statele Unite ale Americii, folosirea, în versiunea în limba engleză, a termenilor „*indicate*” în loc de „*order*”, „*ought*” în loc de „*must*” ori „*shall*” și „*suggested*” în loc de „*ordered*” trebuie înțeleasă în sensul că măsurile dispuse în temeiul articolului 41 sunt lipsite de efect obligatoriu.

În stabilirea sensului termenilor articolului 41 din cele două versiuni, instanța a reținut mai întâi că, potrivit dispozițiilor articolului 92 din Carta Organizației Națiunilor Unite, Statutul său face parte integrantă din Cartă, iar conform dispozițiilor articolului 111 din Cartă, versiunile în limbile engleză și franceză sunt deopotrivă autentice, ceea ce este aplicabil și în cazul Statutului Curții.

Însă nici Carta și nici Statutul nu conțin indicii cu privire la situațiile în care există orientări divergente între cele două versiuni, astfel încât Curtea a făcut referire la dispozițiile articolului 33 paragraful 4 al Convenției de la Viena din 1969 care, în opinia Curții, constituie drept internațional cutumiar, și a analizat noțiunea de „obiect și scop” al tratatului în contextul articolului 41 din Statut.

Concluzia instanței a fost că obiectul și scopul Statului sunt de a permite Curții să îndeplinească funcțiile prevăzute de acesta și, în mod deosebit, funcția

esențială de soluționare a diferendelor internaționale prin hotărâri judecătorești cu forță juridică obligatorie, astfel cum prevede articolul 59 din Statut.¹⁶

Luând în considerare că acesta este obiectul și scopul, precum și contextul articolului 41 din Statut, Curtea a reținut că prerogativa de a dispune măsuri provizorii determină caracterul obligatoriu al acestora, deoarece se întemeiază pe necesitatea, în cazul în care circumstanțele o impun, de a proteja și de a evita producerea de prejudicii drepturilor părților ce vor fi stabilite prin hotărârea sa finală.

În opinia Curții, afirmația potrivit căreia, în temeiul articolului 41 din Statut, măsurile provizorii ar putea fi lipsite de forță juridică obligatorie ar fi contrară obiectului și scopului acestuia.

Pentru a sublinia acest caracter, instanța a făcut trimitere la un principiu recunoscut în jurisprudența Curții Permanente de Justiție Internațională – „principiul universal acceptat de tribunalele internaționale și prevăzut în mai multe convenții [...] conform căruia părțile dintr-un diferend trebuie să se abțină de la orice măsură care ar putea să producă prejudicii cu privire la executarea deciziei ce va fi pronunțată și, în general, de a nu permite vreun demers de orice fel care ar putea să agraveze sau să extindă diferendul”¹⁷.

Ajungând la această concluzie, instanța nu a mai recurs și la analiza lucrărilor pregătitoare ale Statutului său (posibilitate prevăzută ca modalitate complementară de interpretare), dar a menționat totuși în cuprinsul hotărârii că acestea nu contravin concluziei conform căreia ordinul de măsuri provizorii, în temeiul articolului 41, are forță juridică obligatorie.

Consecințele interpretării la care a ajuns Curtea cu privire la forța juridică a articolului 41 din Statutul Curții sunt relevante și pentru analiza referitoare la încălcarea unei obligații internaționale și angajarea răspunderii statului autor.

Analizând efectele juridice ale ordonanței din data de 3 martie 1999, Curtea a reținut următoarele:

„110. (...) Aceasta nu constituia un simplu îndemn. Ea a fost adoptată în temeiul articolului 41 din Statut. În consecință, ea avea un caracter obligatoriu și impunea o obligație juridică în sarcina Statelor Unite ale Americii. (...)”

115. Analiza tuturor măsurilor luate de către autoritățile Statelor Unite arată că diversele autorități competente nu au luat toate măsurile pe care le-ar fi putut adopta pentru a da efect ordonanței pe care Curtea a pronunțat-o la data de 3 martie 1999. Aceasta nu cerea Statelor Unite să exercite puteri pe care nu le-ar fi avut, dar impunea obligația 'de a lua toate măsurile de care dispun pentru ca

---

¹⁶ Articolul 59 din Statutul Curții Internaționale de Justiție prevede următoarele: „Decizia Curții nu are forță obligatorie decât între părțile în litigiu și numai pentru cauza pe care o soluționează.

¹⁷ PCIJ, *Electricity Company of Sofia and Bulgaria*, Order of December 5th, 1939, P.C.I.J., Series A/B, No. 79, p. 199, https://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_AB/AB_79/Compagnie_d_electricite_de_Sofia_ordonnance_19391205.pdf.

Walter LaGrand să nu fie executat până la pronunțarea hotărârii definitive a acestei instanțe (...)'.”

În hotărârea pe fondul cauzei, Curtea a considerat că Statele Unite nu au îndeplinit această obligație și nu au respectat măsurile provizorii din data de 3 martie 1999.

Concluzii

Numărul tratatelor bilaterale sau multilaterale încheiate de state în mai multe limbi, în versiuni deopotrivă autentice, este foarte mare. Noțiunea de interpretare a tratatelor internaționale este clară doar în aparență; aceasta nu este definită și poate genera ambiguități, astfel cum rezultă din aspectele prezentate. În același timp, regulile codificate nu lămuresc pe deplin în toate cazurile sensul unor termeni, fiind necesară intervenția unei instanțe internaționale. Utilitatea activității de interpretare în cuprinsul unei hotărâri judecătorești internaționale este neechivocă, deoarece poate lămuri natura juridică a obligațiilor internaționale, întinderea lor, precum și forța juridică a actelor internaționale, contribuind în mare măsură la dezvoltarea dreptului internațional.

Traduire la terminologie du droit international des marchés publics. Quelques considérations

Translating the Terminology of International Public Procurement Law. Some Considerations

Ina Zaporojan¹

Résumé: Nous analysons dans cette étude la traduction des termes spécifiques au droit international des marchés publics au niveau de l'Union Européenne (Conseil de l'Europe) et de l'Organisation des Nations Unies. Nous appliquons une approche comparative et contrastive pour évaluer des traductions en roumain, en français et en anglais en matière de marchés publics, en indiquant les défis et les méthodes de traduction. La culture juridique a un rôle important dans le processus de traduction : c'est elle qui impose parfois le choix de tel ou tel terme équivalent dans la langue cible. Nous présentons des exemples appartenant à ce sous-domaine du droit et nous analysons leur traduction dans des contextes variés. La conclusion montre que les solutions de traduction adoptées peuvent être multiples et, parfois, elles sont différentes d'une langue à une autre. En outre, certains termes semblent avoir un sens plus coercitif en roumain, à la différence de leur équivalents anglais ou français.

Mots-clés: traduction juridique, traduction au sein de l'UE/de l'ONU, difficultés de traduction, stratégies de traduction

Abstract: In this paper we study the translation of terms specific to international public procurement law at the level of the European Union (Council of Europe) and of the United Nations. We adopt a comparative and contrastive approach of translations of public procurement documents into Romanian, French and English, establishing the translation challenges and methods. Legal culture has an important role in the translation process, determining the selection of equivalent terms in the target language. We provide examples of terms belonging to this legal subfield and we analyze their translation in various contexts. We conclude that several translation solutions may be adopted; sometimes, they are different in each target language. In addition, certain terms have a more coercive meaning in Romanian by comparison to their English and French equivalents.

Keywords: legal translation, translation at UN/EU level, translation difficulties, translation techniques

---

¹ Doctorante, Faculté de Droit, Université d'État de Moldavie, inesa_fr@yahoo.fr.

Introduction

La traduction est devenue une activité *sine qua non* dans la conjoncture internationale actuelle. C'est un sujet très souvent traité par les linguistes, les traducteurs, les traductologues, les terminologues, chacun essayant d'identifier les limites de la fidélité de la traduction, l'opportunité ou l'inadéquation de l'équivalence. Traduire c'est un droit ; tout aussi bien traduire c'est une obligation.

Dans le contexte des relations internationales, la notion de traduction acquiert des valences complexes en fonction du domaine à traduire. La difficulté essentielle de traduction de la langue du droit réside dans le fait qu'il faut adapter le message à un autre système lorsque les origines historiques, les traditions, les institutions, les procédures et les coutumes juridiques sont différentes.

Notre étude porte sur la traduction de la terminologie propre à un sous-domaine du droit international public, à savoir le droit des marchés publics au niveau de l'Organisation des Nations Unies et du Conseil de l'Europe. Ces entités sont des organismes uniques par leur fonctionnement, leur création, leurs institutions. Nous analyserons la traduction de certains termes relevant du droit des marchés publics par l'intermédiaire d'une approche conceptuelle, fonctionnelle et culturelle. Dans notre démarche, nous aurons en vue le domaine d'intervention et de réglementation et nous identifierons les difficultés et les stratégies de traduction adoptées.

1. Les défis de la traduction des termes relevant du droit international des marchés publics

Étant donné que les méthodes traditionnelles d'évaluer la difficulté textuelle ne sont pas toujours applicables au discours juridique, nous proposons à ce titre une approche fonctionnelle, pragmatique et lexico-sémantique. En conformité avec l'approche fonctionnelle, c'est la fonction que le texte accomplira dans la culture cible qui dictera les choix de traduction. Du point de vue pragmatique, une difficulté de traduction est représentée par le manque du principe de coopération et d'interaction entre les participants au processus de communication. L'analyse lexico-sémantique vise, par contre, la fidélité au sens du concept dans la culture juridique source et sa transposition adéquate dans la langue d'arrivée.

La traduction de textes relevant du domaine du droit en général et du droit international des marchés publics en particulier est un processus complexe. La traduction juridique est réservée aux spécialistes du droit qui sont, en outre, titulaires d'une formation pluridisciplinaire : l'idéal est d'être formé en droit et en linguistique également. Donc, une traduction réussie dépend de la formation du traducteur, qui doit connaître le fonctionnement du système juridique source et cible et être capable de produire un texte qui reproduise de manière fidèle les concepts qui n'existent pas dans la langue et la culture d'arrivée.

Aujourd'hui, dans le domaine du droit international public, la tendance est de ne plus parler d'un original et de ses variantes de traduction, mais de versions linguistiques et d'une règle unique exprimée dans plusieurs langues. En ce qui

nous concerne, nous utiliserons le terme « traduction » au lieu de « variante linguistique », afin de réaliser une étude contrastive des traductions effectuées au niveau des deux structures internationales mentionnées.

Le roumain n'est pas une langue officielle de l'ONU ; par contre, c'est une langue reconnue au niveau du Conseil de l'Europe et l'une des langues officielles de l'Union Européenne. Le travail intense de traduction au sein de l'Union Européenne est impressionnant. Les nombreux traducteurs qui y travaillent doivent savoir comment se synchroniser pour pouvoir fournir un produit professionnel.

L'une des difficultés majeures de traduction du texte juridique découle de la différence entre les systèmes de droit. La transposition pure et simple de système à système est impossible. Elle risque de désorienter le lecteur ou de l'empêcher de comprendre le contexte étranger. La pensée encourt ainsi le risque de la déformation, ce qui peut être dommageable pour le lecteur étranger de bonne foi qui se propose de s'inspirer des documents étrangers pour proposer, par exemple, l'amendement d'une loi nationale.

En outre, le style du texte juridique est propre à la culture au sein de laquelle il a été créé. À l'intérieur d'une langue juridique, les variations linguistiques ne trouvent pas de place. Ce style dépend aussi de la coutume utilisée au sein des institutions en question. Par exemple, dans le domaine des marchés publics, la fonction essentielle du texte juridique est de prescrire et de communiquer les règles du processus d'achat au niveau de l'ONU/de l'UE. Une autre fonction du texte est celle d'énoncer le droit. Ces textes sont créateurs de droit tout comme la règle juridique ou les traités. Le spécifique de ces textes réside dans le fait qu'ils énoncent le pouvoir de l'autorité dont ils émanent et le caractère impératif de la règle. Leur but principal est de prévoir, d'ordonner et de créer. L'émetteur du texte est censé employer une formulation claire et facilement compréhensible.²

Dans une perspective linguistique, Jean-Claude Gémard soutient que le langage du droit possède au moins trois composantes fondamentales : un lexique (une langue ou des mots/des morphèmes : les signifiants), une syntaxe (l'organisation des mots : par groupes et par phrases) et une sémantique comportant des unités significatives : les signifiés.³ La langue juridique est considérée donc une manifestation énonciative, puisque l'analyse langagière est influencée par son emploi.⁴

---

² Voir Gérard Cornu, *Vocabulaire juridique*, Quadrige, PUF, Paris, 2003.

³ Jean-Claude Gémard, « Les fondements du langage du droit comme langue de spécialité. Du sens et de la forme du texte juridique », in *Revue générale de droit*, 21 (4), pp. 717-738, doi : <https://doi.org/10.7202/1058214ar>, consulté le 20.09.2019.

⁴ Voir aussi Jean-Claude Gémard, « *De la traduction juridique à la jurilinguistique* : la quête de l'équivalence », in *Meta*, 60 (3), pp. 476-493, doi : <https://doi.org/10.7202/1036139ar>, consulté le 20.09.2019.

2. Analyse comparative de la traduction de certains termes relevant du droit international des marchés publics

En ce qui suit, nous décrirons les similitudes et les différences visant l'expression des règles d'achat au niveau des deux structures mentionnées (l'UE et l'ONU). En ce sens, nous appliquerons une analyse interlinguistique (anglais-français-roumain), soulignant les marques culturelles de certains termes, qui s'avèrent être des difficultés de traduction.

La République de Moldavie a déjà une expérience dans ce domaine, étant donné le fait que le Conseil de l'Europe et l'ONU mettent en œuvre des projets dans différents secteurs du pays : développement durable, développement du secteur agricole, démocratie et protection des droits de l'homme. Le domaine des marchés publics régit le droit de participer à des appels d'offres dans d'autres pays de l'UE. La législation de l'UE fixe des règles harmonisées minimales qui s'appliquent aux appels d'offres dont la valeur dépasse un certain montant. Les appels d'offres sont lancés uniquement en anglais en République de Moldavie, ce qui représente un vrai défi pour les entreprises moldaves qui y veulent participer.

Du point de vue méthodologique, nous avons consulté des sources documentaires en anglais, en français et en roumaines qui se réfèrent aux marchés publics à l'intérieur des structures de l'UE et de l'ONU, telles que « Procurement at UNDP », « ONU Tenders : doing business with UNDP. Vendor information », « Les achats au Conseil de l'Europe », « Devenir fournisseur au Conseil de l'Europe », « Public Procurement within the EU », « EU tendering rules and procedures » ou « Procurările PNUD în Moldova și ale Consiliului Europei ».

La terminologie de ces institutions dispose, *a priori*, de termes apparemment simples :

- (1) *corruption/corruption/corupție*
- (2) *liquidation/liquidation/lichidare*
- (3) *condamnation/sentence/condamnare*
- (4) *fournisseur, soumissionnaire/supplier, provider, bidder/candidat, furnizor*
- (5) *état de faillite/bankruptcy/faliment⁵*

Lorsque le texte à traduire ne comporte pas de difficultés évidentes, la technique de traduction privilégiée est la traduction littérale pour des fragments entiers :

- (6) *les termes du marché/the terms of the contract/clauzele contractului*
- (7) *dialogue compétitif/competitive dialogue/dialogue competitiv*

---

⁵ Les exemples sont extraits des documents suivants : Les appels d'offres sein de l'ONU, en ligne : <http://md.one.un.org/content/unct/moldova/en/home/tenders.html>, consulté le 22.08.2019 ; Les achats au Conseil de l'Europe, en ligne : <https://www.coe.int/fr/web/portal/procurement>, consulté le 8.05.2019 ; Règles et procédures en matière d'appel d'offres de l'UE, en ligne : https://europa.eu/youreurope/business/selling-in-eu/public-contracts/rules-rocedures/index_fr.htm#shortcut-3-critres-dattribution, consulté le 8.05.2019.

(8) *types de procédures de passation/types of public procurement procedures/tipuri de proceduri de achiziții publice*

Pourtant, les terminologies dans les trois langues qui font l'objet de notre étude ne sont pas toujours symétriques : c'est pourquoi le processus de mise en œuvre de différents projets européens a impliqué un ample effort de traduction, fondé sur la recherche active d'équivalents pour les concepts inexistantes dans la langue d'arrivée. Une grande partie des termes ont été introduits en roumain via l'emprunt. Dans les exemples ci-dessous nous illustrons le calque phraséologique, processus qui reproduit la structure d'un groupe de mots :

(9) *règles et procédures en matière d'appels d'offres/tendering rules and procedures/norme și proceduri privind achizițiile publice*

(10) *toute transaction commerciale doit être conforme au mandat et aux principes des Nations Unies/any business transactions must conform to the mandate and principles of the United Nations/orice tranzacție comercială trebuie să fie conformă mandatului și principiilor ONU*

(11) *le processus d'achat au sein de l'ONU/UN procurement process/procurările la PNUD*

(12) *les procédures d'achat au sein du Conseil de l'Europe/procurement procedures of the Council of Europe/procedurile de achiziții la nivelul Consiliului Europei*

Pourtant, les terminologies peuvent être parfois différentes parce qu'elles s'appuient sur des cultures juridiques distinctes. Dans son travail, le traducteur est tenu de vérifier la terminologie standardisée qui relève de chaque institution concernée (ONU ou Conseil de l'Europe), comme suit :

(13) « *bidders* » pour l'ONU, mais :

(14) « *tenderers* » pour le Conseil de l'Europe ; en français : « *soumissionnaire* » ; en roumain : « *ofertantul* »

(15) « *supplier* » pour l'ONU, mais :

(16) « *provider* » pour le Conseil de l'Europe ; en français : « *fournisseur* » ; en roumain : « *furnizorul* »

(17) « *request for proposal* » pour l'ONU, mais :

(18) « *call for tenders* » pour le Conseil de l'Europe ; en français : « *appel d'offres* » ; en roumain : « *cerere de ofertă* »

(19) « *contracts award* » pour l'ONU, mais :

(20) « *awarded tenders* » pour le Council of Europe ; en français : « *la liste d'attribution des appels d'offres* » ; en roumain : « *acordarea contractului* »

(21) « *to submit the bid* » pour l'ONU, mais :

(22) « *to submit a tender Council of Europe* » en français : « *participer à un appel d'offres* » ; en roumain : « *a depune o ofertă* »

(23) « *e-Tendering* » pour l'ONU, mais :

(24) « *e-Procurement* » pour le Conseil de l'Europe

On observe donc que la traduction littérale n'est pas une solution universelle et cela à cause du facteur culturel. La procédure d'achat revêt effectivement des réalités juridiques similaires, mais qui doivent être correctement transposées d'une

culture à une autre. Parfois, le même terme, en apparence simple, comporte des acceptions légèrement différentes dans les langues-cultures qui font l'objet de notre étude. Nous prenons en tant qu'exemple le terme « norme » :

« normă » en roumain = *Règle, disposition obligatoire, fixée par la loi ou l'usage ; ordre reconnu comme obligatoire ou recommandée ;*

« rule », en anglais = *An accepted principle or instruction that states the way things are or should be done and tells you what you are allowed or are not allowed to do;*

« règle », en français = *Prescription, de l'ordre de la pensée ou de l'action, qui s'impose à quelqu'un dans un cas donné.*

Apparemment, le terme « normă » du roumain a un sens plus coercitif que les termes « rule » de l'anglais et « règle » du français, ce qui montre que les cultures juridiques découpent la réalité différemment.

En outre, le sous-domaine des marchés publics comportant beaucoup d'éléments liés au domaine financier et économique, il est impératif de signaler la présence de termes empruntés de ces autres domaines de spécialité, ce qui peut représenter une autre difficulté de traduction. Nous présentons ci-dessous quelques exemples :

(25) *blanchiment de capitaux / money laundering / spălare de bani*

(26) *cessation d'activités / termination of activity / încetarea activității*

(27) *procédure de redressement judiciaire / receivership / procedură de reorganizare judiciară*

(28) *concordat préventif / arrangement with creditors / concordat preventiv*

(29) *contrat cadre / framework agreement / contract cadru*

(30) *date de publication de l'avis de marché / publication date of the contract notice / data publicării anunțului de contractare*

Les exemples ci-dessus montrent que la terminologie roumaine est plutôt proche à la terminologie française, probablement grâce à la parenté des langues et des cultures juridiques, la common law et le droit franco-allemand s'appuyant sur des principes différents et utilisant, parfois, une terminologie distincte.

Conclusions

Jean Gaudemet, dans son ouvrage sur les naissances du droit, souligne qu'écrire le droit permet la connaissance du droit.⁶ En traduisant, le traducteur à son tour écrit le droit dans une autre langue, qui est souvent imprimée par une autre culture juridique. Son travail est, peut-être, tout aussi contraignant que celui du législateur. Les exemples étudiés par nous dans ce travail, relevant du droit international des marchés publics, montrent que le transfert du message d'une langue à une autre ne se limite pas à une simple connaissance des langues, mais requiert également d'autres compétences de la part du traducteur, telles que la connaissance de la culture juridique source et cible, le raisonnement juridique et la mise en œuvre d'une démarche comparative.

---

⁶ Voir Jean Gaudemet, *Les naissances du droit. Le pouvoir et la science au service du droit*, Paris, Montchrestien, 1997.

Interpretarea normelor de drept civil spaniol în procesul de traducere

Interpreting Spanish Civil Law in the Process of Translation

Camelia Mihăilă¹

Rezumat: Interpretarea normelor juridice reprezintă un proces în sine dificil. Traducerea unui text juridic implică automat compararea a două sisteme de drept, de cele mai multe ori diferite. De aceea traducerea unui text juridic implică și interpretarea textului străin prin raportare la propriile cunoștințe juridice. Articolul își propune să ofere o scurtă prezentare a conceptului de interpretare într-un sistem de drept străin, concept pe care juristul traductolog român să-l poată adapta propriului sistem. Însă vom analiza, printre rânduri, și ideea de echitate, așa cum este văzută de doctrina românească și de cea spaniolă. Vom descoperi astfel termenul „epiqueya”, considerat ca reprezentând împlinirea echității. La final vom traduce textul de lege care reglementează conceptul de interpretare și de echitate în dreptul civil spaniol, pe care îl vom analiza sub aspect semantic și interpretativ, prin raportare la procesul de traducere juridică.

Cuvinte cheie: interpretare juridică, echitate, drept civil spaniol, traducere juridică

Abstract: Interpreting legal rules is a difficult process in itself. Translating a legal text automatically involves comparing two systems of law, often different from one another. That is why, most of the times, the translation of a legal text also implies the interpretation of the foreign text by reference to their own legal knowledge. The article aims to provide a brief presentation of the concept of interpretation from a foreign law system, which the Romanian legal-translator can adapt to his/her own system. We will also analyze, among other things, the idea of equity as seen by the Romanian and Spanish doctrine, and we will thus discover the term "epiqueya", considered the fulfillment of equity. Finally, we will translate the legal text that regulates the concept of interpretation and equity in Spanish civil law, which we will analyze in terms of semantics and interpretation, by reference to the process of legal translation.

Keywords: legal interpretation, equity, Spanish civil law, legal translation

---

¹ Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, camihaila@gmail.com.

„Las leyes son interpretadas, no según la probable voluntad del legislador, sino mas bien según la naturaleza de la cosa y las necesidades del estado de la cultura. Si este cambia, debe cambiar correlativamente la interpretación de la misma ley.”
(Jose Kohler)²

1. Considerații introductive

Traducerea juridică reprezintă o provocare pentru orice jurist, mai ales dacă acesta nu are pregătire specializată. Îi revine astfel o dublă sarcină: aceea de a traduce și aceea de a înțelege sistemul juridic pe care îl traduce. În lucrarea sa intitulată *The Translator's Invisibility*, Lawrence Venuti (1995) vorbește despre „violența care rezidă în chiar scopul și activitatea de traducere” atunci când traducătorul trebuie să facă textul-sursă „inteligibil pentru cititorul-țintă”. Tot Venuti explică faptul că traducătorul poate opta între „o metodă de traducere etnocentrică³, însemnând o adaptare a textului străin la valorile culturale ale limbajului-țintă, aducerea autorului la cititor, și o metodă de traducere prin alienare⁴, care implică o presiune etno-deviantă exercitată asupra acelor valori care reprezintă diferențele lingvistice și culturale ale textului străin.”⁵ Ideea traducerii etnocentrice o regăsim inițial la Eugene Nida (1964), autor care militează pentru o „echivalare dinamică și funcțională în traducere”. Cu toate că aceste observații privesc activitatea de traducere în general, este clar faptul că traducătorul unui text juridic trebuie să facă aceeași alegere între strategii de traducere etnocentrică, realizată prin asimilare, și strategii de traducere exocentrică, realizată prin alienare, care ar trebui aplicate structurii textului, frazeologiei și frazelor stereotipe, terminologiei, precum și trăsăturilor stilistice și de sintaxă.⁶

Conceptele de traducere etnocentrică și traducere exocentrică reprezintă două strategii de bază în traducere care oferă orientare lingvistică și culturală. Cu toate că disputele cu privire la aceste strategii de traducere au existat cu mult timp înainte, conceptele ca atare au fost formulate în mod concret abia în anul 1995 de traductologul Lawrence Venuti. În general vorbind, traducerea etnocentrică desemnează tipul de traducere în care este adoptat un stil transparent, fluent, pentru a reduce „ciudățenia” textului străin pentru cititorii textului-țintă,

---

² „Legile sunt interpretate nu în funcție de intenția probabilă a legiuitorului, ci mai degrabă în funcție de natura lucrului și de nevoile stării culturii. În cazul în care acest lucru se schimbă, interpretarea aceleiași legi trebuie să se modifice în consecință”, în Diego Martinez Marulanda, *Fundamentos para una introducción al derecho*, Editorial Universidad de Antioquia, 2007, Medellin, p. 120.

³ Traducere liberă a conceptului „domestication”.

⁴ Traducere liberă a conceptului „foreignization”.

⁵ Patricia Vanden Bulcke, Armand Heroguel, *Quality issues in the field of legal translation*, în *Perspectives on Translation Quality*, De Gruyter Mouton, Berlin, 2011, p. 217. Traducerile în limba română a citatelor ne aparțin.

⁶ Patricia Vanden Bulcke, Armand Heroguel, *op. cit.*, p. 217.

în timp ce traducerea exocentrică înseamnă că este produs un text-țintă care rupe în mod deliberat convențiile-țintă, păstrând ceva din straniețea originalului.⁷

Atunci când vorbim despre traducerea juridică, nu vorbim numai despre o traducere între două limbi, ci și despre un transfer între două sisteme juridice diferite care au surse diferite, o terminologie diferită, precum și aspecte social-culturale diferite. Toate aceste elemente conduc la o lipsă (uneori parțială) a terminologiei echivalente în limbajul juridic țintă, iar aceste diferențe sistematice reprezintă sursa dificultății în traducerea terminologiei juridice ori a textelor de lege. O altă cauză a dificultăților care apar în traducerea juridică o reprezintă dezvoltarea diferită a sistemelor de drept și a terminologiilor juridice. Multe dintre aceste probleme pot fi identificate și soluționate apelând la cercetările și descoperirile din dreptul comparat, domeniu care include studiul sistematic comparativ al tradițiilor și regulilor juridice specifice.

Termenii și culturile juridice se referă la concepte și instituții specifice unui sistem și unei culturi de drept național. Astfel, traducătorul este nevoit să recupereze trăsăturile culturale, precum și celelalte trăsături specifice sistemului juridic dintr-un text-sursă (TS) într-un text-țintă (TȚ). Un concept juridic reprezintă o noțiune abstractă generală ori o idee care reprezintă mai degrabă o categorie de gândire juridică ori de clasificare, denumirea acordată unui set de fapte și circumstanțe care îndeplinesc anumite cerințe juridice și totodată presupun anumite consecințe juridice. În mod corespunzător, termenii juridici pot fi considerați puncte de acces către concepte, întrucât stimulează operațiuni conceptuale, activând cunoștințe relevante. Pentru a caracteriza un concept juridic este necesară trimiterea către alte domenii cognitive care sunt presupuse și încorporate într-un astfel de concept.⁸

2. Interpretarea juridică în dreptul spaniol și dreptul românesc

Interpretarea juridică este o activitate cognitivă care vizează recunoașterea și reconstruirea sensului care trebuie atribuit unor forme reprezentative din sfera ordinii juridice, care sunt izvoare de valori juridice (norme legale) sau constituie obiectul acestor valori (declarații sau comportamente cu relevanță juridică). Mai exact, atunci când vorbim despre interpretarea textelor juridice (dispoziții fundamentale, legi, regulamente, contracte, printre altele), „interpretare” înseamnă, pe

---

⁷ Wenfen Yang, *Brief study on domestication and foreignization in translation*, în *Journal of Language Teaching and Research*, Vol. 1, No. 1/2010, pp. 77-80, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.472.1452&rep=rep1&type=pdf>, accesat la data de 20.08.2019.

⁸ Natalia Udina, *Law Education: Language and Legal Translation Perspectives*, în *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, nr. 214/2015, pp. 1134 – 1138, în www.sciencedirect.com, accesat la data de 15.08.2019.

de o parte, clarificarea „sensului” unui anumit cuvânt care face parte din limbajul juridic, și, pe de altă parte, determinarea sferei de aplicare a acestui text normativ.⁹

Dicționarul publicat de Academia Regală Spaniolă (ediția 1984)¹⁰ definește conceptul de „interpretare” astfel: „a explica sau a declara sensul unui lucru și, în principal, sensul textelor neclare.” În acest sens, *Noua Enciclopedie Juridică* stabilește că termenul „interpretare” nu reprezintă nimic altceva decât rezultatul dezvoltării istorice a combinației dintre cuvintele *inter* (între) și *paro* (a cumpăra), cu care se făcea referire în trecut la medierea din cadrul activității comerciale, expresie care s-a generalizat apoi în afaceri și chestiuni cotidiene. Aici s-ar regăsi motivul pentru care au fost numiți *interpreți* (interpres, -etis) aceia care mediau între două persoane, traducând cuvintele unuia pentru a le comunica celuilalt, rezultând de aici funcția interpretului care era, până la urmă, aceea de a comunica și de a pune în legătură doi termeni care fie nu puteau fi comunicați, fie nu au fost comunicați deloc.

Întorcându-ne la interpretarea din sfera dreptului, constatăm că normele juridice se nasc pentru reglementarea relațiilor intra-subiective într-o anumită structură socială și politică. În consecință, viața unor astfel de norme este justificată în aplicarea lor zilnică și, în acest sens, trebuie menționat că orice aplicație normativă presupune o utilizare interpretativă a propriilor termeni, a domeniului, conținutului și scopului acestora. De aceea, interpretarea normativă își găsește un loc central în Teoria Generală a Dreptului, reprezentând unul dintre nucleele dure din tehnica juridică a tuturor sectoarelor sistemului.¹¹

Pentru a-și duce sarcina la bun sfârșit, interpretul trebuie să se folosească de instrumente, acestea fiind elementele de interpretare sau criteriile hermeneutice. Înainte de reforma Titlului Preliminar din 1974, Codul civil spaniol nu conținea nicio regulă referitoare la interpretarea prevederilor sale. Astăzi însă atare reguli se regăsesc în art. 3.1. din Codul civil spaniol.¹² Interpretarea tradițională pretinde, în toate regulile sale, să descopere voința obiectivă a normei în mod direct sau prin voința subiectivă a legiuitorului, luând în considerare fondul istoric, coerența sistematică, precum și sensul și scopul normei, fără a ține cont de problema concretă supusă deciziei. Acest model de interpretare poate avea o semnificație unică, deși riscă adesea să se confrunte cu criteriile axiologice și politico-sociale ale unui moment istoric determinat. Așa-numita metodă clasică hermeneutică, enunțată de Savigny, configurată de cele patru elemente de interpretare (interpretarea gramaticală; interpretarea logică; interpretarea istorică și

⁹ Giovanni A. Figueroa-Mejia, *Duplicidad interpretativa: interpretación jurídica en general e interpretación constitucional en particular*, în *Dikaion*, Chía, Colombia, Vol. 19 Nr. 1/2010, pp. 139-161, în www.proquest.com, accesat la data de 16.08.2019.

¹⁰ A se vedea www.dle.rae.es, ultima accesare la data de 29.09.2019.

¹¹ Aurora Ribes, *Convenios para evitar la doble imposición internacional: interpretación, procedimiento amistoso y arbitraje*, EDERSA, Madrid, 2003, pp.13-15, <http://hdl.handle.net/10045/13287>, accesat la data de 20.08.2019.

¹² Federico Arnau Moya, *Lecciones de Derecho civil I*, în *Publicacions de la Universitat Jaume*, 2008/2009, pp. 54-55.

interpretarea sistematică), a fost perfecționată de Stern și vine să ocupe un loc proeminent în procesul interpretativ, înțelegând faptul că activitatea interpretativă trebuie să aibă ca bază cele patru elemente determinante¹³:

- 1) *Interpretarea gramaticală* – acest element se referă la regulile interpretate în funcție de „sensul propriu al cuvintelor”. În acest tip de interpretare este posibilă utilizarea regulilor semantice care încearcă să fixeze sensul sau sensurile posibile pe care le are fiecare cuvânt atunci când se regăsește în text.
- 2) *Interpretarea logică* – reprezintă acel element care folosește regulile raționamentului uman pentru a înțelege sensul normei. Prin urmare, trebuie respinsă interpretarea care duce la un rezultat contradictoriu cu alte norme sau cu sistemul în care sunt integrate toate normele și cea care conduce la consecințe absurde. Art. 3 din Codul civil nu conține nicio referire la interpretarea logică, însă acest lucru nu implică faptul că ar trebui exclus.
- 3) *Interpretarea istorică* – Codul civil prevede acest element atunci când se referă la „mediul istoric și legislativ”, întrucât pentru a găsi cheia explicării legii este nevoie să înțelegem mai întâi legea și fondul formării sale, istoria și tradițiile oamenilor.
- 4) *Interpretarea sistematică* – în acest sens, Codul civil prevede faptul că trebuie interpretate cuvintele Legii „în raport cu contextul lor”. Acest element nu este decât o extensie a logicii, iar în acesta poate fi inclus *voluntas legislatoris*.¹⁴

Împreună cu metodele hermeneutice ale lui Savigny, pot fi subliniate și altele, fără a implica o analiză exhaustivă a acestora, cum ar fi: interpretarea care se numește de obicei „corectivă”¹⁵; interpretarea „adecvată”¹⁶; interpretarea care, potrivit tradiției, este de obicei numită „evolutivă”¹⁷; interpretarea „teleologică”¹⁸

---

¹³ Juan Manuel Goig Martinez, *La interpretación constitucional y las sentencias del tribunal constitucional de la interpretación evolutiva a la mutación constitucional*, în *Revista de Derecho UNED*, nr. 12/2013, pp. 257-292.

¹⁴ Federico Arnau Moya, *op. cit.*, pp. 55-56.

¹⁵ Interpretarea „corectivă” atribuie unui text normativ o semnificație diferită de cea literală, care nu poate fi decât mai restrictivă sau mai largă decât aceasta din urmă, dând astfel naștere la două tipuri de interpretare corectivă: interpretarea „restrictivă” și „extinsă”.

¹⁶ Interpretarea „adecvată” este cea care rezultă din interpretarea sistematică. În primul rând, acest tip de interpretare este utilizat pentru adaptarea sensului unei dispoziții la sensul stabilit deja de alte dispoziții ierarhic superioare. În al doilea rând, interpretarea adecvată se face atunci când sensul unui text normativ este adaptat la principiile generale ale dreptului.

¹⁷ Interpretarea „evolutivă” este aceea care atribuie un sens nou și diferit unei dispoziții care a avut istoric, adaptând, în acest fel, textele normative la circumstanțe ale timpului în care urmează să fie aplicate.

¹⁸ Interpretarea „teleologică” este cea care urmărește să descopere principiile valorii și scopul pe care îl conține textul normativ; prin ea se încearcă descoperirea telosului dispoziției normative.

și interpretarea „comparativă” (metoda *ius comparado*).^{19 20}

Totodată, în cuprinsul art. 3.1. din Codul civil spaniol regăsim două elemente care nu apar în clasificarea lui Savigny, și anume: regula *in claris non fit interpretatio* sau „interpretarea în funcție de spiritul și scopul normeii”, care constă în faptul că, atunci când o regulă este clară, interpretarea nu poate denatura sensul cuvintelor, precum și interpretarea normelor în conformitate cu realitatea socială a timpului în care urmează să fie aplicate. Acest criteriu încurajează adaptarea preceptelor legale la circumstanțele care au apărut după formarea lor.²¹

Dispozițiile legale privind interpretarea legii civile românești le găsim reglementate la capitolul III din Noul Cod civil, respectiv în articolul 9, care prevede că „(1) Cel care a adoptat norma civilă este competent să facă și interpretarea ei oficială, (2) Norma interpretativă produce efecte numai pentru viitor, iar (3) Interpretarea legii de către instanță se face numai în scopul aplicării ei în cazul dedus judecării.”

Interpretarea normelor de drept civil românesc reprezintă procesul prin care se stabilește conținutul și sensul normelor de drept civil, scopul acesteia fiind de a stabili sensul voinței legiuitorului, exprimată într-o anumită normă de drept civil.

În sistemul de drept românesc, interpretarea se clasifică rezumativ astfel:

- 1) Interpretarea oficială sau interpretarea jurisdicțională;
- 2) Interpretarea literală, interpretarea extensivă și interpretarea restrictivă;
- 3) Interpretarea gramaticală, interpretarea sistematică, interpretarea istorico-teleologică, interpretarea logică și interpretarea prin analogie.²²

Echitatea și „epiqueya”²³

Echitatea (*aequitas*), în cele două forme aristotelice, comutativă (raporturile de echitate în relațiile juridice dintre particulari) și distributivă (prin distribuirea în mod ideal a onorurilor și funcțiilor într-o societate), constituie de principiu opera judecătorului. Simbiotic legată de *aequitas* este fraternitatea (*fraternitas*), cu aceleași valori de „obligație de iubire între cei apropiați” (*officium pietatis erga proximos*) și cu rădăcini istorice în chiar dreptul roman vechi.²⁴

¹⁹ Interpretarea „comparativă” ține seama de preceptele paralele ale sistemelor juridice interne, străine sau internaționale. Această metodă, potrivit lui Häberle, are o importanță transcendentă în dreptul internațional, în special în tratarea drepturilor fundamentale.

²⁰ Giovanni A. Figueroa-Mejia, *op. cit.*, pp. 149-150.

²¹ Federico Arnau Moya, *op. cit.*, pp. 55-56.

²² Gabriel Boroi, Carla Alexandra Anghelescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, ed. a 2-a rev., Editura Hamangiu, București, 2012, pp. 39-50.

²³ Conform *Dicționarului limbii spaniole*, *epiqueya* reprezintă interpretarea moderată și prudentă a legii, în funcție de circumstanțele timpului, locului și persoanei.

²⁴ Valerius M. Ciucă, *Aequitas și officium pietatis, valori juridice romane asociate uniounismului românesc, decantate în „retortele” pașoptiste europene*, pp. 2-6, ww.academia.edu, accesat la data de 22.08.2019.

Ca valoare morală generală, echitatea aparține legiuitorului, însă judecătorul poate recurge la exigențele echității pe baza unei „delegări” din partea legiuitorului, aplicând-o atunci când consideră necesar și oportun să adapteze, să corecteze ori să suplinească lacunele și ambiguitățile normelor juridice, pentru a putea pronunța o soluție justă care implică egalitatea de tratament.²⁵

Epiqueya acționează în cazurile în care „legiuitorul nu poate trata toate cazurile particulare” și „formulează legea în funcție de ceea ce se întâmplă de obicei, căutând ce este cel mai bun pentru utilitatea comună”²⁶. Întrucât obiectul este particular, concret, individual, contingent, apare un caz în care aplicarea legii este dăunătoare bunului comun. În acest caz – susține Toma de Aquino – legea nu trebuie respectată: „dacă există un caz de necesitate în care se afirmă că respectarea legii este împotriva intenției aceleiași legi, atunci aceasta nu trebuie respectată literalmente, ci doar intenția acesteia”²⁷, aici făcându-se distincția între litera legii și intenția legii.

Ei bine, „legile care sunt stabilite cu justețe sunt deficitare în unele cazuri în care ar fi potrivnice dreptului natural și, prin urmare, în astfel de cazuri nu ar trebui folosită judecata în conformitate cu litera legii, ci ar trebui să se recurgă la echitatea la care tinde legiuitorul.”²⁸ Astfel, utilizarea conceptului *epiqueya* este considerată împlinirea echității (sau a justiției, cu respectarea legii naturale), în ciuda literei legii din situațiile particulare. Am putea totuși să judecăm sau să căutăm interpretarea adevărată a legii fără să comitem nedreptăți? Potrivit lui Francisco de Vitoria, este posibil să se interpreteze legea pentru un caz particular, cu condiția salvării condițiilor descrise anterior.²⁹

3. Traducerea juridică a articolului 3.1 din Codul Civil Spaniol

Traductologul-comparatist are în vedere trei demersuri traductive principale pe care le poate utiliza, respectiv:

- 1) poate apela la o soluție extremă, împrumutul, atunci când un cuvânt nu se lasă tradus cu sensul din limba-sursă, și anume atunci când există o lacună în LȚ care împiedică redarea ideii vehiculate în LS;
- 2) poate alege să traducă termenul din LS printr-un cuvânt din LȚ deposedat de sensul lui obișnuit/cotidian, dar folosit cu un alt sens menționat sau cu ajutorul unui neologism;

---

²⁵ Ion Deleanu, *Echitatea – în construcțiile normative ale Noului Cod de procedură civilă*, *Revista Română de Drept Privat*, nr. 2/2014, <https://www.juridice.ro/362243/revista-romana-de-drept-privat-nr-22014-echitatea-in-construcțiile-normative-ale-noului-cod-de-procedura-civila-ion-deleanu.html>, accesat la data de 24.08.2019.

²⁶ TOMÁS DE AQUINO, *Summa Theologiae*, II-II, q60, a5, ad2, *apud* Idoya Zorroza, *Interpretación y epiqueya: un problema de justicia en los comentarios de Francisco de Vitoria*, p. 173, traducerea noastră.

²⁷ *Idem*.

²⁸ *Idem*.

²⁹ Idoya Zorroza, *Interpretación y epiqueya: un problema de justicia en los comentarios de Francisco de Vitoria*, pp. 165-175, www.proquest.com, accesat la data de 15.08.2019.

- 3) poate conferi un sens apropiat de cel al cuvântului din LS cu ajutorul unui termen ale cărui implicații pragmatice, la nivelul semnificației, îi sunt asimilabile.

Așadar, realizarea traducerii prin metoda comparativă va avea în vedere: un text-sursă vs. un text-țintă ori un text-sursă vs. două/mai multe texte țintă, cu dorința mărturisită de a deosebi intenția autorului de intenția traducătorului. Variantele ne permit însă observarea raționamentului a doi traducători aparținând aceluiași spațiu cultural și lingvistic, dar evident, cu un bagaj cognitiv specific, cu actualizarea/neactualizarea unor complemente cognitive proprii, decupajul pe care îl fac în funcție de un numitor comun și soluția pe care o adoptă în funcție de ceea ce le este specific.³⁰

În cele ce urmează, vom traduce în limba română dispozițiile art. 3 din Codul Civil Spaniol, caz în care vom aplica o abordare comparativă, în cadrul căreia vom pune față în față două sisteme de drept care reglementează procesul juridic al interpretării. Ca etapă preliminară a traducerii, traducătorul-jurist român va face corelații implicite între cunoștințele sale referitoare la interpretarea normelor juridice și procesul de interpretare în cultura juridică spaniolă.

Mai jos avem textul-sursă – art. 3.1. din Codul Civil Spaniol, și textul-țintă produs de traducător:

TEXTUL SURSĂ	TEXTUL ȚINTĂ
<p>CAPÍTULO II: Aplicación de las normas jurídicas</p> <p>Artículo 3</p> <p>1. Las normas se <i>interpretarán</i> según el sentido propio de sus palabras, en relación con el contexto, los antecedentes históricos y legislativos y la realidad social del tiempo en que han de ser aplicadas, atendiendo fundamentalmente al espíritu y finalidad de aquellas.</p> <p>2. <i>La equidad</i> habrá de ponderarse en la aplicación de las normas, si bien las resoluciones de los Tribunales sólo podrán descansar de manera exclusiva en ella cuando la ley expresamente lo permita.</p>	<p>CAPITOLUL II: Aplicarea normelor juridice</p> <p>Articolul 3</p> <p>1. Normele vor fi <i>interpretate</i> în conformitate cu sensul propriu al cuvintelor, în raport cu contextul, cu precedentele istorice și legislative și cu realitatea socială a timpului în care trebuie aplicate, servind în primul rând spiritului și scopului acestora.</p> <p>2. <i>Echitatea</i> trebuie să fie cântărită în aplicarea regulilor, deși hotărârile instanțelor judecătorești nu se pot baza exclusiv pe aceasta atunci când legea o permite în mod expres.</p>

Dificultăți care pot apărea în procesul de traducere al textului juridic

Avem textul original pe care ne propunem să-l traducem, respectiv articolul 3, alineatele 1 și 2 din Codul Civil Spaniol.

TEXTUL SURSĂ 1 (alineatul 1):

³⁰ Vezi Georgiana Lungu-Badea, *Teoria culturilor, teoria traducerii*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2004, pp.20-22, www.academia.edu, accesat la data de 17.08.2019.

„Las normas se interpretarán según el sentido propio de sus palabras, en relación con el contexto, los antecedentes históricos y legislativos y la realidad social del tiempo en que han de ser aplicadas, *atendiendo fundamentalmente* al espíritu y finalidad de aquellas.”

TEXTUL ȚINTĂ 1 (alineatul 1):

Aici avem două variante de traducere pentru una dintre expresiile din text :

Varianta 1: „Normele vor fi interpretate în conformitate cu sensul propriu al cuvintelor, în raport cu contextul, cu precedentele istorice și legislative și cu realitatea socială a timpului în care trebuie aplicate, *cu participarea fundamentală la spiritul și scopul acestora.*”

Varianta 2: „Normele vor fi interpretate în conformitate cu sensul propriu al cuvintelor, în raport cu contextul, cu precedentele istorice și legislative și cu realitatea socială a timpului în care trebuie aplicate, *servind în primul rând spiritului și scopului acestora.*”

Aceste dificultăți de traducere apar din cauza varietății de sensuri pe care le poate avea un cuvânt sau o expresie în limba sursă. De exemplu, verbul „atender” are mai multe sensuri : 1. a (de)servi, a se ocupa (de); 2. a participa; 3. a asista la (asistir); 4. a frecventa (frecuentar), iar adverbul „fundamentalmente” are trei sensuri cunoscute: 1. (în mod) fundamental; 2. (în) esență; 3. (în) primul rând.

TEXTUL SURSĂ 2 (alineatul 2):

„La equidad habrá de ponderarse en la aplicación de las normas, si bien las resoluciones de los Tribunales sólo podrán descansar de manera exclusiva en ella cuando la ley expresamente lo permita”.

TEXTUL ȚINTĂ 2 (alineatul 2):

„Echitatea trebuie să fie moderată în aplicarea regulilor, deși deciziile instanțelor nu se pot baza exclusiv pe aceasta atunci când legea o permite în mod expres”.

Și în traducerea acestui text pot fi întâlnite dificultăți semantice, cum ar fi traducerea substantivului „resoluciones”, care în limba română se va traduce prin „decizii” și nu prin „rezoluții”, întrucât textul se referă la echivalentul *deciziei* din dreptul românesc. De asemenea, termenul „Tribunales” îl vom traduce prin „instanțe” și nu prin „tribunale” în mod expres, pentru a nu limita aplicarea principiului echității numai la nivelul tribunalelor. Aici se observă o diferență între conceptele juridice distincte ale celor două sisteme de drept. Traducerea literală a cuvântului „instanță” din limba română în limba spaniolă nu are ca echivalent un cuvânt asemănător: astfel, „instancia” are semnificația de „caz”, „exemplu” în limba spaniolă. Echivalentul în limba spaniolă este „tribunal de instancia” sau „corte”. De aceea traducătorul-jurist are nevoie de o dublă specializare atunci când traduce un text juridic: el trebuie să cunoască în mod imperativ specificul dreptului străin pentru a putea efectua o traducere corectă. Textele juridice nu se traduc numai prin stabilirea semanticii, ci folosind și înțelesul juridic, iar interpretarea normelor este un procedeu implicit pe care îl presupune traducerea care este rezultatul unui demers comparativ.

4. Concluzii

Este adevărat că toate textele normative trebuie „interpretate”. Cu toate acestea, activitatea interpretativă poate fi mai problematică, în funcție de dificultatea descoperirii sensului normei, mai ales atunci când trebuie să alegem între diferitele norme care pot fi extrase din același text normativ. Dificultatea survine atunci când interpretul întâlnește concepte care au funcția de a atribui dreptului în cauză o capacitate de adaptare și o variabilitate, în funcție de timp și circumstanțe, sau atunci când sunt prezentate concepte nedeterminate care, în majoritatea cazurilor, nu sunt definite prin legi, iar determinarea lor depinde, în mare parte, de tradiția sau de doctrina juridică în cauză. Această alegere și atribuire a sensului este o adevărată sarcină intelectuală, o activitate dezvoltată exclusiv de interpret, care analizează o normă cu propria sa „spontaneitate spirituală”.³¹

Profesorul Pierre Legrand se întreabă dacă „comparatistul n-ar trebui oare să ajungă la concluzia că termenul englezesc '*contract*' nu este același cu termenul francez '*contrat*'”.³² Prin analogie, ne întrebăm și noi dacă termenul spaniol *contrato* nu este asemănător termenului românesc *contract*. „Și, de aceea, n-ar trebui oare să ne impunem să nu mai traducem? Într-adevăr, nu tot ce există în limba celuilalt poate fi exprimat în limba mea, care, date fiindu-i limitele, ne eliberează de fantasma de a spune totul. Dar refuzul de a traduce nu ar implica oare redactarea unui text înșesat de termeni în limba engleză, redați cu litere italice? Astfel, chiar admitând că indeterminarea traducerii opacizează sensul, n-ar fi mai potrivită acceptarea aporiei și păstrarea totuși a traducerii, astfel ca un text francez ori spaniol să fie redactat în limba (...) franceză sau spaniolă și să fie privilegiate anumite imperative de lizibilitate, de calitate a comunicării?”³³

Percepția juristului în activitatea sa de traducere, ținând cont de diversitatea domeniilor dreptului, precum și de diferențele cultural-juridice, presupune utilizarea unei operațiuni care implică o comprehensiune hermeneutică a textului juridic adaptată la teorii ale traducerii, transformând acest proces într-o operațiune științifică complexă. După scurta analiză comparativă a metodelor de interpretare din sistemele de drept spaniol și românesc, se poate observa faptul că există suficiente similarități care pot conduce juristul traducător la o interpretare a normei străine într-un mod aproape natural, instinctual, cu doza de subiectivitate pe care juristul o manifestă de obicei față de o normă străină. Ne vom limita așadar la a contempla amestecul uimitor de norme, limbaje, straturi și substraturi de reguli juridice și lingvistice pe care lumea modernă ni-l oferă cu fiecare deschidere a granițelor socio-culturale și politice pentru a accepta diversitatea în toate formele ei.

³¹ Giovanni A. Figueroa-Mejia, *op. cit.*, p. 146.

³² Pierre Legrand, *Dreptul comparat*, Editura Lumina Lex, București, 2001, pp. 27-28. Traducerea noastră.

³³ *Idem*.

Frazeologisme cu trimitere la limbajul juridic în română și germană¹

Phraseologies with Reference to Legal Language in Romanian and German

Casia Zaharia²

Rezumat: Pe de o parte, limbajul este autonom, dar, pe de altă parte, se află în contact apropiat cu lumea înconjurătoare. Fiecare comunitate își construiește propriul univers etno-cultural pe fondul elementelor economice, politice, sociale și culturale. Compararea frazeologismelor relevă diferențe și similarități culturale și naționale. Proverbele au reprezentat unul dintre cele mai bune mijloace de transfer al informației juridice. Există particularități ale culturii juridice de care traducătorul trebuie să țină cont.

Cuvinte-cheie: frazeologism, lege, comunitate

Abstract: On the one hand, language is autonomous, but, on the other hand, it is in close contact with the surrounding world. Each community makes up its own ethnocultural universe based on economic, political, social and cultural elements. Comparing phraseologies reveals cultural and national differences and similarities. Proverbs have been one of the best means of transferring legal information. There are legal cultural peculiarities the translator must take into account.

Keywords: phraseologies, law, community

„Fenomenele frazeologice sunt atât de diverse, încât nicidecum un exemplu singular nu va putea ilustra toate problemele. Să ne ferim, deci, de generalizări pornite de la un singur exemplu; și totuși, trebuie să începem de undeva.”³

În spațiul românesc, până în secolul nostru, interesul față de expresiile idiomatice și față de paremiologii s-a manifestat mai ales în planul culegerii de proverbe și al sistematizării lexicografice.

Limba dispune pe de o parte de autonomie (dat fiind faptul că există o știință a limbii sau a literaturii), iar, pe de altă parte, se află într-un strâns contact

---

¹ This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS – UEFISCDI, project number PN-III-P-4-ID-PCCF-2016-0131.

² Lect. univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, casiazaharia@yahoo.de.

³ Ulrich Weinreich, *Probleme bei der Analyse von Idioms*, în: Kiefer, Ference (ed.), *Semantik und generative Grammatik*, vol. II. (Linguistische Forschungen, 1), Athenäum, Frankfurt am Main, 1972, pp. 415-474, p. 446.

cu lumea înconjurătoare. Influența deloc neglijabilă a factorilor situaționali și socioculturali conduce la distincția între competența lingvistică și cea extralingvistică. Prin competență lingvistică, după Coșeriu⁴, se înțelege știința pe care o folosesc vorbitorii în vorbire și în realizarea vorbirii. Activitatea extralingvistică, ca formă de competență, însoțește și completează vorbirea și uneori chiar o înlocuiește, instrumentele de expresie extralingvistice influențând competența lingvistică. De exemplu, când se spune

îți țin pumnii – ich halte (drücke) dir die Daumen

se face adesea și gestul pumnului strâns. Când este vorba de expresii idiomatice, cunoașterea generală a lumii înconjurătoare ajută la înțelegerea corectă a acestora.

Activitatea de consemnare și strângere a expresiilor idiomatice poate fi urmărită până în antichitate. Traduse, vechile expresii idiomatice grecești și romane există și astăzi, fiind chiar percepute ca aparținând fondului lexical al fiecărei limbi europene. Expresii precum

grăbește-te încet – Eile mit Weile
o mână spală pe alta – eine Hand wäscht die andere

sunt transmise de la o generație la alta și nu și-au pierdut nici până astăzi forța expresivă. Ca și basmele, a căror formă s-a modificat de multe ori prin repetarea lor, și expresiile idiomatice au suferit numeroase transformări până să ajungă la forma pe care o cunoaștem noi astăzi. Se mai adaugă și instabilitatea limbilor vechi care a dus la variabilitatea formelor unuia și aceluiași frazeologism, de unde și variantele în număr diferit în cele două limbi. De exemplu, pentru formularea

să nu știe mâna stângă ce face dreapta

Zanne⁵ consemnează șapte variante, în timp ce pentru expresia în limba germană

Die rechte Hand nicht wissen lassen, was die linke tut

Röhricht⁶ identifică cinci variante.

În frazeologie, metoda contrastivă este mai ales inductivă. Expresiile idiomatice sunt complexe de semne create din unități ale sistemelor primare (lexic, sintaxă, morfologie). De aceea, în procesul comparării se distinge între aspectul lexical (compoziția componentelor), cel structural-sintactic (expresii verbale, nominale etc.) și cel structural-semantic (organizarea semantică, de ex. domeniile tematice). Prin compararea frazeologismelor ies la iveală și deferențe și asemănări culturale și de specific național.

⁴ Eugenio Coseriu, *Sprachkompetenz. Grundzüge der Theorie des Sprechens*, Francke, Tübingen, 1988, p. 1.

⁵ Iuliu Zanne, *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, vol. I-X, Editura Librăriei Socecu & Comp, București, 1895-1903, vol. II, pp. 238 ș.u.

⁶ Lutz Röhricht, *Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redesarten*, vol. I-III, Herder, Freiburg/Basel/Viena, 1991, vol. II, p. 648.

Fiecare comunitate își alcătuiește propriul univers etnocultural bazat pe elemente economice, politice, sociale și culturale proprii. Mircea Djuvara consideră că izvorul real al dreptului este cel material și este reprezentat de conștiința juridică a societății.⁷ De aceea s-a vorbit la începuturi de „legea pământului”, de un conducător unanim recunoscut sau de hotărârea sfatului bătrânilor. Obștea sătească a fost o etapă necesară pentru a face față vieții în comunitate. Oprobiul public era prima cea mai aspră sancțiune, ajungându-se chiar la pedeapsa capitală pentru anumite fapte grave.

Vinovăția sau nevinovăția cuiva este ilustrată în ambele limbi prin

für einen die Hand ins Feuer legen – a băga mâna în foc pentru cineva

adică „a garanta pentru cineva” și poate fi exprimată și în forma negativă *a nu băga mâna în foc*. La români, ca la multe popoare europene, s-au practicat ordaliile. Termenul de *ordalii*, „probe” judiciare prin supunerea la diverse încercări, provine din germanicul *ordal* cu sensul de judecată și care s-a transformat în germana modernă în *Urteil – das öffentliche Urteil – judecata deschisă, în fața comunității*. Imaginea acestei expresii provine din Evul Mediu, de la judecata divinității, potrivit căreia cel învinovățit trebuia să treacă proba de foc; dacă după ce băga mâna în foc (sau apă fiartă), mâna rămânea nevătămată sau se vindeca repede, atunci nevinovăția era dovedită.⁸

La baza tuturor sistemelor juridice se află noțiunea de dreptate. „Dreptatea ca lumina luminează la cei ce o cunosc”. „Ziua le luminează ca soarele și noaptea ca steaua strălucește”⁹. Ea e „dreaptă ca lumânarea” și nu „ca funia în traistă”¹⁰. Românul zice că „dreptatea iese la lumină ca untdelemnul deasupra apei” sau că „dreptatea umblă cu capul spart”¹¹, în timp ce neamțul zice despre o persoană imprudentă „er riskiert seinen Kopf” sau er bringt sich „um Kopf und Kragen”¹², făcând referință la obiceiul decapitării și în aceeași direcție mai avem „jemanden einen Kopf kürzer machen”; „einem den Kopf vor die Füße legen” – „a-i sta capul unde îi stau și picioarele”.

În credința populară legea vine întâi de la Dumnezeu și abia mai târziu a fost făcută de oameni.

Cu o temeinică filosofie despre om și viață „nimeni nu poate ridica viața, decât Dumnezeu care a dat-o”¹³, cele zece porunci se regăsesc în mare parte dezvoltate și în exprimări paremiologice. Ucigașul va fi pedepsit atât de oameni,

⁷ Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, București, 1999.

⁸ Stelian Dumistrăcel, *Pînă în pînzele albe. Expresii românești. Biografii-motivații*, Institutul European, Iași, 2001, pp. 137 ș.u.

⁹ Zanne 1895-1903, vol. IX, p. 208.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Zanne 1895-1903, vol. VII, p. 523.

¹² Röhrig 1991, vol. II, p. 871.

¹³ Zanne 1895-1903, vol. VIII, p. 138.

cât și de Dumnezeu: „pe ucigaș nepedepsit Domnul în veci nu-l lasă”¹⁴. Cam de aceeași gravitate este și tâlhăria: „cu dulceață jefuiești cu amar le răsplătești, când cu gândul nu gândești”¹⁵. Vânzarea de oameni era considerată de către societatea europeană o infracțiune încă din perioada feudală: „Vânzătorul de oameni mântuirea lui ca Iuda și-o găsește numai la spânzurătoare”¹⁶. Jurământul este luat foarte în serios și are o greutate foarte mare. Și în fața instanței juri cu mâna pe Biblie că spui adevărul, iar de nu, „jurământul când îl calci asupra ta cade”¹⁷, „cel ce jură (strâmb) și se prinde, mai bine de viu în groapă să intre”¹⁸. Omul simplu a fost întotdeauna cu frică de Dumnezeu, iar pentru popor, Dumnezeu rămâne mereu ultima instanță, invocându-l prin rugăciune sau prin blestem.

Legile cuprinse în Sfânta Scriptură nu avem voie să le schimbăm, însă legile „lumești”, făcute de domni și de popor, pot fi schimbate după bunul plac: „Nevoia schimbă legea”¹⁹. Legea trebuie să fie imparțială: „Acea lege se-nțelege mai dreaptă și mai sfântă, ce nu face deosebire unuia de altul”²⁰. Toți ar trebui să se supună legii, pentru că „e și pentru vlădică și pentru opincă”²¹; „legea e stăpânul cel mai mare”²². Conducătorii pot fi apreciați de către popor după cum respectă legile. Legea vine în sprijinul conducerii să țină cumpăna dreaptă, ceea ce atunci, ca și acum, poate atrage respectul poporului. Încă din timpuri străvechi există credința că Domnul ar trebuie să fie „ocrotitorul pravilelor”²³ și nu autorul lor.

Și despre judecători poporul zicea că „de nimeni să nu te sfiiești, când judecător ești și dreptatea s-o păzești, ca cinste să dobândești”²⁴. Un judecător bun duce o viață de sacrificiu, pe când unul rău este îndeajuns să fie fără conștiință și corupt: „mult e până în rai, dar până-n iad e numai un singur gard și ăla-i spart”²⁵.

E normal ca legile să difere de la o țară la alta. Oamenii trebuie însă să se supună legilor țării în care se află și chiar cel ce dă legea trebuie să i se supună, pentru a nu fi numit „om fără de lege”²⁶. Respectarea legii este obligatorie și necesară, ceea ce nu ar trebui să fie greu de îndeplinit, deoarece așa numitele „pravile” izvorăsc din legea firească, cea naturală pe care fiecare o are înscrisă în conștiință „ca să n-ai frică să te lege, urmează după lege”²⁷, „ceea ție nu-ți place, nici altuia nu face”, „iubește pe vecinul tău ca pe tine însuși”²⁸. Aici intervin relațiile

¹⁴ *Ibidem*, p. 74.

¹⁵ *Ibidem*, p. 204.

¹⁶ *Ibidem*, p. 170.

¹⁷ *Ibidem*, p. 295.

¹⁸ *Ibidem*, p. 206.

¹⁹ *Ibidem*, vol. V, p. 380.

²⁰ *Ibidem*, vil. VIII, p. 291.

²¹ *Ibidem*, p. 292.

²² *Ibidem*, p. 294.

²³ *Ibidem*, p. 697.

²⁴ *Ibidem*, p. 212.

²⁵ *Ibidem*, p. 129.

²⁶ *Ibidem*, p. 292.

²⁷ *Ibidem*, p. 293.

²⁸ *Ibidem*, p. 69.

dintre oameni și înțelegerile liber consimțite, care îmbracă forme simple, precum cuvântul dat, baterea palmei, adălmașul. Uneori jurământul/cuvântul dat e mai puternic decât un contract scris, pentru că „pe unde iese cuvântul iese și sufletul”, iar obiceiurile îndelung practicate, care veneau ca expresii ale unor experiențe de viață ale generațiilor anterioare, aveau putere de lege în lumea satului.

„Legea fiind pentru obște, de obște trebuie să se întocmească”²⁹: afirmația datează din timpul în care obștea sâtească hotăra asupra a ceea ce trebuia respectat de către întreaga societate. Această exprimare este însă perfect valabilă și în ziua de astăzi, când legile trebuie mai întâi discutate, dezbătute de către aleșii poporului și specialiști pentru a putea fi adoptate.

De asemeni atunci ca și acum, „iubirea de argint este izvorul răutăților”³⁰, iar totul este în zadar, căci „oricâtă avere vei aduna, cu tine nimic nu vei lua, ci toate altora le vei lăsa”³¹. Cel care aleargă după avere se dezumanizează, căci „banul este ochiul dracului”³².

Des întâlnită în trecut era frăția de cruce, legătură ce implica și o serie de raporturi juridice între „frații de cruce”. În germană ritualul încheierii unei astfel de frății, „Blutsbrüderschaft schließen”³³, apare încă din secolul al XIII-lea, în *Cântecul Nibelungilor*. Tot o înțelegere foarte puternică, asistată de divinitate, este și jurământul, iar încălcarea acestuia se îndreaptă direct împotriva Domnului: „jurământ nicum să faci. De vei face, să nu-l calci, că pe însuși Domnul vinzi”³⁴.

O pedeapsă întâlnită în ambele culturi era „*einem den Bart abmachen*”³⁵, „a-i rade barba” cuiva³⁶, un gest interzis pentru oamenii liberi. Aceasta era o pedeapsă care putea fi dată doar de instanță și atrăgea oprobriul public.

Proverbele erau cele mai potrivite mijloace de transmitere a învățăturilor cu caracter juridic. Ele erau sintetice, cu o formă redusă ca întindere, ușor de reținut și accesibile unei mari mase de vorbitori. Ele surprindeau în ambele culturi esența organizării sociale. Autorul anonim a reușit în baza unui fin spirit de observație să sintetizeze analiza făcută în diferitele stadii ale existenței, ceea ce a conferit expresiilor paremiologice valabilitate în spațiu și timp.

Dreptatea este dintotdeauna o problemă care este și în atenția omului de rând. De aceea fiecare utilizează exprimări, uneori frazeologice, în și din domeniul juridic. Dar realitățile culturale și sociale pot fi diferite în spațiul de limbă germană și cel de limbă română, astfel încât scopul exprimării este atins prin mijloace lingvistice uneori asemănătoare, dar alte ori total sau parțial diferite. Există particularități ale culturii juridice de care traducătorul trebuie să țină cont.

²⁹ *Ibidem*, p. 294

³⁰ *Ibidem*, p. 39.

³¹ *Ibidem*, p. 9.

³² *Ibidem*, vol. V, p. 32.

³³ Röhrig 1991, vol. I, p. 225.

³⁴ Zanne 1895-1903, vol. VIII, p. 205.

³⁵ Röhrig 1991, vol. I, p. 152.

³⁶ Zanne 1895-1903, vol. III, p. 328.

Le potentiel interculturel de la traduction juridique des *actes uniformes de l'ohada* au Cameroun

Cross-Cultural Aspects of the Translation of the *Ohada Uniform Acts* in Cameroon

Stéphanie Engola¹, Adrien Bell Mandeng²

Résumé: Le Cameroun est le seul pays de l'Organisation pour l'Harmonisation en Afrique du Droit des Affaires (OHADA) dont le profil juridico-culturel est complexe. Il est un pays qui dispose de deux sous-systèmes juridiques hérités de la France et de la Grande-Bretagne. Membre de l'OHADA, l'État camerounais a mis à la disposition de la partie anglophone une version traduite des Actes inspirés des lois du système romano-germanique. Or, la partie anglophone obéit à la common law, système juridique étranger à cette organisation. Le mouvement des avocats de la zone Anglophone en 2016 a attiré l'attention sur cette dichotomie juridique et ravivé le questionnement sur les relations terme-concept et sens-contexte. Le présent article vise l'examen des problèmes terminologiques, conceptuels et stylistiques dans la traduction des *Actes uniformes de l'OHADA* à partir des approches onomasiologiques et sémasiologiques. Il repose sur un cadre théorique éclectique qui mobilise la théorie relativiste, la théorie de l'action en traduction et l'approche interprétative en communication interculturelle. Le corpus bilingue exploité est composé des *Actes uniformes de l'OHADA* en français et de la version anglaise mise à la disposition du barreau anglophone. Il ressort que l'effectivité communicationnelle entre les deux sous-systèmes juridiques peut être menacée par les fondements ontologiques de chaque système et le caractère approprié de l'équivalence dynamique devrait se mesurer selon la compétence interculturelle et juridique du traducteur.

Mots-clés: traduction juridique, OHADA, communication interculturelle, common law, Droit civil

Abstract: Cameroon is the only country with a complex legal and cultural profile within the Organization of Business Law in Africa (OHADA), given its two sub-legal systems inherited from France and Great Britain. As a member of OHADA, the Cameroonian State provided the Anglophone area a translated version of the Uniform Acts inspired by Continental law. However, this Anglophone sub-legal system is governed by the common law, a legal system that is totally unknown from the perspective of the legal paradigm of the Organization. The strike of

---

¹ Chargé de cours, Faculté des Arts, Lettres et Sciences Humaines, Département d'Etudes Bilingues, Université de Yaoundé I, engolaamougou@yahoo.fr.

² Doctorant, Faculté des Arts, Lettres et Sciences Humaines, Département d'Etudes Bilingues, Université de Yaoundé I, adrienbell30@yahoo.fr.

Anglophone lawyers in 2016 raised awareness on this legal dichotomy and revived the issue of the relationship between term and concept, on one hand, meaning and context on the other hand. This article aims to assess the terminological, conceptual and stylistic inconsistencies found in the translation of the *OHADA Uniform Acts*, through the concept-to-term and semasiologic approaches. Based on an eclectic theoretical framework, this article is based on the Relativist theory, the Theory of Action and the Interpretative approach in Intercultural communication. The bilingual corpus of this work is made up of the French version of the *OHADA Uniform Acts* and its English translation submitted to the Anglophone Bar. It clearly appears that the effectiveness of exchanges between the two sub-legal systems can be threatened by the ontological foundations of each system and that the appropriateness of dynamic equivalence should be measured considering the intercultural and legal competence of the translator.

Keywords: Legal Translation, OHADA, Intercultural Communication, common law, Civil Law

Introduction

En 2016, la traduction juridique des *Actes uniformes de l'OHADA* a donné lieu à des revendications des juristes anglophones au Cameroun. Ces derniers contestaient la pertinence et l'intelligibilité juridique et conceptuelle des termes et des concepts employés dans cette traduction. Évidemment, le statut de pays-membre qu'a le Cameroun dans l'Organisation pour l'Harmonisation en Afrique du Droit des Affaires (OHADA) est un statut particulier. C'est un pays bilingue au même titre que les autres pays membres, notamment le Bénin, le Burkina Faso, la Côte d'Ivoire, les Comores, la République Centrafricaine, le Congo-Brazzaville, le Gabon, la Guinée Conakry, la Guinée Bissau, la Guinée Équatoriale, le Mali, le Niger, la République Démocratique du Congo, le Sénégal, le Tchad et le Togo. Mais il est le seul dont les langues officielles sont le français et l'anglais. Outre ces deux langues, il a hérité des traditions juridiques de la Grande Bretagne et de la France. Ce patrimoine juridique a résisté à la réunification des deux parties du pays, raison pour laquelle le droit appliqué dans la partie anglophone est inspiré de la common law, tandis que la partie francophone est régie par le droit civiliste. Or, les *Actes Uniformes de l'OHADA* sont le fruit d'une concertation entre des pays qui ont fait partie, en majorité, de l'empire colonial français. Ce lien historique explique la source romano-germanique des textes de l'OHADA. En d'autres termes, les deux zones juridiques sont marquées par une hétérogénéité des concepts, ce qui pose un problème de représentation culturelle. La pluralité et la diversité culturelle des deux sous-systèmes rendent les démarches de traduction littérale inaptes à permettre la conversion sémantico-stylistique et donc à médiatiser les spécificités culturelles de la langue cible, au même titre que les particularités de la langue source. Il faut également souligner que les projections culturelles de la langue cible sont véhiculées par le style. Il est porteur d'une certaine significativité indiquant au passage une prédilection pour un mode unique d'émission des stylèmes. Ces transports scripturaires véhiculent les valeurs intrinsèques qui président la vie des communautés culturelles. L'équation

terminologique et conceptuelle émanée de l'impératif de convergence identitaire appelle la nécessité de recourir à des outils d'analyses variés. Pour ce faire, les approches onomasiologiques et sémasiologiques seront employées pour juger de la pertinence des stratégies et procédés de traduction dans un espace sémantique pluriel comme le Cameroun. La socio-terminologie permettra d'identifier les moyens de construction des termes hybrides porteurs de représentativité du contexte de traduction. L'approche interprétative en communication interculturelle fera ressortir la nécessité d'extraire les valeurs communautaires par les méthodes ethnographiques et sociolinguistiques. Cette démarche permettra de favoriser l'équivalence fonctionnelle par la conversion des voies d'émission culturelle. Pour y parvenir, il sera préalablement question de faire le profilage culturel juridique et linguistique du Cameroun dans l'OHADA.

1. Le Cameroun dans l'OHADA

L'OHADA est composée de dix-sept États. Onze de ses pays membres ont le français comme langue officielle unique, notamment le Bénin, le Burkina Faso, le Congo, la Côte d'Ivoire, le Gabon, la Guinée Conakry, le Mali, le Niger, la République Démocratique du Congo, le Sénégal et le Togo. Trois autres pays ont deux langues officielles : le Cameroun (français, anglais), la République Centrafricaine (français, sango) et le Tchad (français, arabe). Les Comores (français, arabe et comorien) et la Guinée Équatoriale (espagnol, français et portugais) ont trois langues officielles, tandis que la Guinée Bissau n'a que le portugais en tant que langue officielle. Il faut souligner que bon nombre de ces pays sont d'anciennes colonies françaises. Elles utilisent donc le droit civiliste, qui tire sa substance du droit civiliste, d'où l'uniformité du droit de l'OHADA.

Toutefois, le profil culturel et juridique du Cameroun est complexe. En effet, la longue odyssée coloniale des pays de l'Afrique subsaharienne a débouché sur des legs culturels multiples. À partir de 1914, les territoires africains ont été réparties en plusieurs groupes, avec entre autres les colonies allemandes, anglaises et françaises. Poncelet (1993)³ parle de la profusion culturelle qui a abondé sur l'Afrique, modifiant ainsi les teneurs perceptuelles, culturelles et identitaires, ainsi que les voies d'émission identitaire en Afrique. Après la domination allemande, le Cameroun a été placé sous la tutelle de la France et de l'Angleterre. Ainsi, a eu lieu l'émergence d'une culturalité plurielle dans le système juridique au Cameroun. Le bilinguisme officiel a ouvert la voie à un biculturalisme juridique. C'est dans ce sillage que Kenfack affirme que :

« Le Cameroun, placé successivement sous mandat puis sous la tutelle de la France et l'Angleterre, héritera d'un pluralisme hérité de trois systèmes : le système

---

³ Marc Poncelet, « Colonisation, développement et sciences sociales. Eléments pour une sociologie de la constitution du champ des arts et sciences du développement dans les sciences sociales francophones belges », in *Anthropologie et développement*, Bulletin de l'APAD, Open Edition Journal, 1993.

romano-germanique introduit par la France, le système de la common law introduit par la Grande-Bretagne et celui des droits traditionnels africains. »⁴

La communauté juridique francophone a hérité de la France le système de droit civiliste, tandis que la common law est un legs britannique pour la communauté anglophone. Ce profil culturel bigarré est atypique en Afrique. Cette particularité du système juridique au Cameroun est un facteur de complexité culturelle pour les organisations englobant plusieurs profils culturels. La question du management identitaire se pose avec acuité dans les organisations régies par une uniformité des représentations symboliques, mais présentant des identités plurielles. La thématique de la restitution identitaire et de la convertibilité des socio-culturèmes au Cameroun s'avère majeure.

Le système juridique anglophone au Cameroun accorde une importance capitale à la jurisprudence. Il s'agit de s'inspirer des décisions antérieures ayant servi soit à la résolution des faits juridiques, soit à la constitution d'un cadre juridique servant à encadrer des domaines particuliers. La communauté juridique anglophone régie par la common law constitue une base de données mémorielle destinée à favoriser le développement psychologique et à orienter les membres des communautés juridiques. L'expérience empirique et l'historicité des faits impriment en langue anglaise une marque particulière et des tournures spécifiques. Kambaja⁵ recommande de recourir aux démarches contextuelles et inférentielles pour comprendre les valeurs intrinsèques qui inspirent la réalisation particulière des éléments textuels. La structuration culturelle s'effectue par la syntaxe. Ainsi, l'examen de quelques éléments pourrait permettre de rentrer dans l'intelligence culturelle de la common law, afin d'envisager une conversion culturelle.

Par contre, le matériau de base de la communauté juridique francophone au Cameroun est le droit civiliste, issu de la tradition romano-germanique. Le droit civiliste est composé d'un ensemble de lois destinées à régir la vie en société. Ces règles émanent d'un postulat rationaliste de la vie sociale. En d'autres termes, la culture juridique francophone se déploie comme une entité super-organique qui subordonne toutes les individualités de la collectivité, déterminant ainsi leur rapport les unes aux autres, les unes par rapport à l'ensemble (organisation). Allant dans cette direction, Gonzalez-Matthews pense que :

« La loi [...] apparaît comme la source par excellence du droit romaniste [...]. Le recours aux dispositions de la loi est perçu comme la meilleure façon de rendre. Cette

---

⁴ Pierre Étienne Kenfack, « La gestion de la pluralité des systèmes juridiques par les États d'Afrique noire : les enseignements de l'expérience camerounaise », in *CRDF*, no. 7, Université de Yaoundé 2-Soa, Cameroun, 2009, p. 154.

⁵ Emmanuel Kambaja Musampa, *Approche pragmatique et son application au processus de la traduction français-cilubà. Cas de la constitution de la Troisième République en République Démocratique du Congo*, thèse de doctorat dirigée par Muyaya Wetu, Université de Lubumbashi, RDC, 2009, p. 55.

perception aurait mené, au XIXe siècle, la majorité des États membres de la famille romano-germanique à codifier les lois et à se doter de Constitutions écrites. »⁶

En d'autres termes, les constructions de la culture juridique francophone sont l'expression de la substance cognitive tacitement assumée par les membres de la communauté. Vu dans ce sens, il serait possible de soutenir que, contrairement à la communauté juridique anglophone qui enrichit sa culture juridique par d'incessantes projections sur l'objet (les différentes expériences au fondement des jurisprudences), la communauté juridique francophone génère sa culture sur la base d'un rationalisme prescriptif et d'une dimension innée commune.

Au regard de ce qui précède, l'objectivité entendue comme projection sur l'objet (l'expérience) existant hors de la conscience collective est une propriété essentielle de la common law. À contrario, la subjectivité pourrait à ce titre être considérée comme une propriété essentielle du droit civiliste. Cette caractéristique du droit civiliste est imprimée d'une manière particulière dans sa structure syntaxique.

Comme le fait remarquer Fossi⁷, le Cameroun est le seul pays en Afrique pourvu d'un bilinguisme officiel anglais-français. Or, ces langues sont les voies d'expression du biculturalisme juridique (droit civiliste/ common law). La traduction des termes et concepts du droit civiliste et de la common law est caractérisée par un défaut d'équivalences sémantiques eu égard à la nature différente des matériaux de base de chacun des systèmes. Gonzalez-Matthews pense d'ailleurs que la loi est le principal levier de transmission de la substance des systèmes juridiques sous la coupole du droit civiliste.⁸

De ce fait, la constitution linguistique et juridique du Cameroun est un cas complexe, car il présente une demande en termes d'équivalence culturelle et symbolique. La différence de perspective juridique des communautés anglophone et francophone du Cameroun soutient le postulat de l'incompatibilité du modèle juridique de l'OHADA avec celui de la partie anglophone. Ndongo pense que chaque système est sous-tendu par une idéologie qui s'exprime par des canaux textuels.⁹ La manipulation des abstractions identitaires pourrait entraîner des érosions conceptuelles lors du processus traductionnel, d'où la nécessité d'une

---

⁶ Gladys González Matthews, *L'équivalence en traduction juridique : analyse des traductions au sein de l'Accord de libre-échange nord-américain (ALENA)*, thèse de doctorat dirigée par Louis Jolicoeur, Université de Laval, Canada, 2003, p. 103.

⁷ Achille Fossi, « Le seul pays bilingue 'français-anglais' du continent africain », in *Le Cameroun: autopsie d'une exception plurielle en Afrique*, chapitre VII, Kengne Fodouop (éd.), L'Harmattan, Paris, 2010, pp. 177-202.

⁸ Gladys González Matthews, *op. cit.*

⁹ Jean-Jacques Ndongo, « *Les actes uniformes de l'OHADA en traduction* », in *Parallèles*, no. 25, octobre 2013, Université de Genève, 2013, pp. 31-41.

« vision téléologique des retraductions »¹⁰. On admet donc une dissymétrie du découpage conceptuel et la possibilité qu'un terme contenu dans la nomenclature d'un système juridique ne renvoie pas au même concept dans l'autre système juridique ou la possibilité du manque d'équivalence. Cette réflexion sur la traduction des concepts est marquée par deux courants, dont l'un est convaincu de l'intraduisibilité ontologique et l'autre est favorable à la traductibilité comparatiste. D'une part, Pelage est formel quant à l'intraduisibilité des termes du droit civiliste vers la common law et nie le possible arbitrage de la médiation culturelle lorsqu'il affirme que :

« Ne correspondant à aucune notion connue de nous, les termes du droit anglais sont intraduisibles dans nos langues, comme sont les termes de la faune et de la flore d'un autre climat. On en dénature le sens le plus souvent quand on veut coûte que coûte les traduire. »¹¹

D'autre part, l'approche comparatiste reste attachée au fonctionnalisme en traduction. Lavault-Olléon souligne à cet effet que « l'universalité de l'humain finit toujours par surmonter les obstacles de l'intercompréhension théorique. Même si traduire c'est dire non pas la même chose, mais 'presque la même chose' ». ¹² En d'autres termes, l'objectif de la traduction est de trouver un lieu de représentation consensuelle de différentes subtilités culturelles, terminologiques, ontologiques et conceptuelles.

2. Ethnographie comparée des systèmes juridiques anglophone et francophone au Cameroun

La jurisprudence entendue comme invocation des jugements précédents ayant servi à la résolution de litiges analogues est le fondement de la common law. En d'autres termes, l'empirisme rétroactif est essentiel dans la common law. Sur le plan syntaxique, les deux langues organisent différemment leurs énoncés pour ce qui est de la place du verbe, l'ordre des propositions, la longueur des phrases, l'emploi des voix et l'emploi des verbes de modalité. Le tableau ci-après récapitule les spécificités syntaxiques des deux systèmes :

Propriétés	Français	Anglais
Place du verbe	Antéposition (subjectivisme)	Postposition (objectivisme)
Ordre des propositions	Enchâssement de la proposition principale dans les subordonnées	Préséance de la proposition principale

¹⁰ Yves Gambier, « La retraduction: ambiguïtés et défis », in *Autour de la retraduction, Perspectives littéraires européennes*, sous la direction d'Enrico Monti et Peter Schnyder, Orizons, Paris, 2011, p. 50.

¹¹ Jacques Pelage, *La traduction des discours juridiques, problématiques et méthodes*, Fontenay-sous-Bois, 2007, pp. 166-167.

¹² Élisabeth Lavault-Olléon, « La traduction comme engagement, Dialogue de cultures: de la traduction », in *Écarts d'identité*, Université Stendhal, Grenoble, 2008, p 8.

Propriétés	Français	Anglais
Longueur des phrases	Indicateurs d'exhaustivité	Besoin de clarté
Emploi des voix	Passive	Active
Emploi des verbes de modalité	Faible occurrence (préférence pour l'injonction)	Forte occurrence (flexibilité de la règle de droit)

En anglais, la place du verbe matérialise la valeur ontologique des membres de la communauté dans leur environnement et détermine le positionnement social du sujet par rapport aux institutions juridiques. L'anglais, langue de la common law, a une préférence pour la postposition. Vinay et Darbelnet pensent que les communautés anglophones ont une tendance prononcée pour l'objectivisme, entendue comme la matérialisation linguistique des faits juridiques par la médiation d'éléments factuels.¹³ Lesdits éléments font l'objet de symbolisations juridiques diverses dans le temps et dans l'espace. Toutefois, le référentiel demeure le fait historique qui se construit en dehors de la conscience des membres de la communauté, comme dans les exemples ci-après :

a. *Legal personality* (Jurisprudence: *Salomon v Salomon & CO* (1897)): Salomon incorporated a limited company with the other members of his family, and sold his business to the company for £ 39, 000. He held 20,001 of the 20,007 shares which he had been issued by the company, and £10,000 of debentures.

b. *Legal personality* (Jurisprudence: *Macaura v Northern Assurance* (1925)): Macaura owned a timber estate. He formed a limited company and sold the timber estate to it.

Ces exemples sont extraits de *Companies and Allied Matters Act (CAMA)*¹⁴. Ils rendent compte de la matérialisation de la règle juridique réalisée par l'appréciation qu'ont les juristes de la réalité. C'est ainsi que la structuration culturelle de la syntaxe est empreinte de l'intentionnalité instituée. Elle positionne le sujet en avant-garde de la phrase. Il est celui-ci qui fait l'action qui fera jurisprudence. Dans le premier cas qui fait jurisprudence, une appréciation primaire de *Legal personality* est réalisée pour matérialiser les conclusions qui ont mené à la jurisprudence *Salomon vs Salomon*. Le deuxième cas qui fait jurisprudence révèle l'action consécutive à l'opposition entre *Macaura et Northern Assurance*.

Par contre, en français le verbe rend compte de l'action dans laquelle le sujet se déploie. La structure conventionnelle de la syntaxe d'une langue permet de savoir la perspective anthropologique sous laquelle se range la communauté culturelle. Vinay et Darbelnet font valoir la thèse du déterminisme et du subjectivisme de la francophonie.¹⁵ Ces propriétés sont identifiables par

¹³ Jean-Paul Vinay & Jean Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Didier, Paris, 1977, p. 331.

¹⁴ *Companies and Allied Matters Acts (CAMA)*, Olakanni & Co., Panaf Press, Abuja, Nigeria, 2009, p. 172.

¹⁵ Jean-Paul Vinay & Jean Darbelnet, *op. cit.*

l'antéposition du verbe dans la syntaxe française. En effet, le sujet s'incline devant une organisation sociale préconstruite. Il suit les termes du contrat social duquel il est souvent étranger. Geertz relève le volet affectif et émotionnel que gagnent les voies d'émission culturelle lorsqu'elles sont empruntées de génération en génération par les membres d'une communauté.¹⁶ En d'autres termes, la matérialisation de la cognition par des moyens d'expression différents pourrait être perçue comme une tentative de dilution de l'identité. Cet état de fait pourrait faire apparaître une résistance culturelle. Le langage juridique du droit civiliste est marqué par l'antéposition :

Article 81 : Appel public à l'épargne

Sont réputées faire publiquement appel à l'épargne :

- Les sociétés dont les valeurs mobilières sont admises en négociation sur la bourse des valeurs d'un État partie, à dater de l'admission de ces titres ;

Le domaine juridique se nourrit de tournures de la langue générale. La formule « sont réputées faire publiquement appel à l'épargne » indique que les membres de la communauté sont déterminés à suivre la règle. L'expression « appel public à l'épargne » ne s'appuie sur aucun fait empirique. La tournure prescriptive confirme le déterminisme juridique. Les exemples de postposition en langue française sont implicitement empreints de l'antéposition caractéristique à un déterminisme pratique. Cette propriété s'exprime par la voix passive.

De même, l'emploi de la voix active en anglais indique que l'homme agit dans son histoire et détermine les différentes orientations de son itinéraire culturel. La structure syntaxique conventionnelle (S+V+O) rend compte de l'idéal collectif de la communauté. La voix active rend également compte de l'évolution du sujet dans le temps. Dans la construction de l'édifice juridique qui abrite les membres d'une communauté, les évolutions consenties par l'homme dans son parcours historique sont transcrites par la voix active. La structure syntaxique de la langue juridique anglaise rend témoignage de l'activité du sujet dans la détermination de son histoire, comme dans le cas ci-après :

In the case of the death of a member, the survivor or survivors where the deceased was a joint holder, or the legal personal representative of the deceased where the sole holder, shall be the only person recognized by the section and shall release the estate of a deceased joint holder from any liability in respect with any share which had been jointly own by him with other persons.

La forte occurrence des verbes modaux « shall », « may » indique l'interaction avec les événements empiriques qui offrent une multiplicité de choix au sujet. L'examen de la syntaxe met en lumière le positionnement ontologique du sujet.

En français, la voix passive indique la passivité du sujet dans l'organisation sociale dans laquelle il est plongé. Cette tournure expressive rend compte de la miniaturisation de l'individu compris dans un ensemble globalisant. Contrairement à la common law, le sujet immergé dans le droit civiliste ne choisit

---

¹⁶ Clifford Geertz, *The interpretation of cultures*, Basic, New York, 1987.

pas les orientations juridiques. Les règles de droit sont codifiées. Contrairement à la voix active qui renseigne sur l'activité du sujet et ses dispositions à l'innovation, l'emploi de la voix passive consacre une allégeance aux règles institutionnalisées dans le temps passé. Ainsi, les phrases sont accompagnées de tournures impératives et prescriptives, comme dans l'exemple ci-dessous :

Article 166 :

L'action sociale. L'action sociale est l'action en réparation du dommage subi par la société du fait de la faute commise par les dirigeants sociaux dans l'exercice de leurs fonctions. Cette action *est intentée* par les dirigeants sociaux, dans les conditions prévues par le présent Acte uniforme pour chaque forme de société.

L'article 166 offre un exemple de voix passive : « Cette action est intentée par les dirigeants sociaux ». Dans cette phrase, « l'action sociale » est l'objet (introjecté) et commande l'action, car les sujets sont tenus de la suivre. La passivité du sujet est perceptible par l'examen de la significativité syntaxique.

Pour ce qui est de l'ordre des propositions, l'anglais donne préséance à la proposition principale, qui porte l'idée directrice de la règle de droit. Les styles direct et indirect sont alors employés dans les occurrences en langue anglaise. Le style indirect est reconnaissable par l'occurrence prématurée des propositions subordonnées dans la phrase complexe. Ces subordonnées précèdent la subordonnée principale dans la phrase. En français, l'on observe un enchâssement de la proposition principale dans les propositions subordonnées relatives. La tendance est davantage celle du style indirect :

a. À l'exception de la société en participation, *toute société doit être immatriculée au Registre du Commerce et du Crédit Immobilier.*

b. *The Director of a company stands in a fiduciary relationship towards the company and shall observe the utmost good faith towards the company in any transaction with it or on its behalf.*

Dans l'exemple en français, l'ordre des propositions dénote l'exhaustivité de la règle de droit. Par ailleurs, il fait ressortir l'aspect prescriptif notamment grâce à la locution adverbiale « à l'exception de ». L'anglais adopte le style direct caractérisé par la préséance de la proposition principale.

Dans les deux langues, les phrases sont en majorité longues et constituées de plusieurs propositions subordonnées. Toutefois, cette profusion de phrases complexes répond à des besoins différents. Tandis que le français recourt aux phrases longues pour présenter l'exhaustivité de la règle de droit, l'anglais apporte des explications. De même, le rapport est différent quand il s'agit de la voix. En effet, la tendance en français est au subjectivisme, tandis que l'anglais opte pour l'objectivisme de la représentation et la réalisation du réel. La syntaxe étant une convention scripturale servant la matérialisation des éléments du réel, la position des éléments syntaxiques varie en fonction de l'orientation de chaque communauté. En common law, il est question de l'évolution de l'homme dans le temps. Le recours à l'empirisme comme matrice de médiatisation de la pensée implique le respect de la convention (S+V+O). Le droit civiliste émane d'un

rationalisme qui suppose souvent que le sujet n'est pas maître de l'action. L'action peut ainsi être exprimée à la voix active en anglais et à la voix passive en français.

L'utilisation des semi-auxiliaires « may », « shall » et « should » offre des alternatives. En effet, le semi-auxiliaire « may » est suivi de la conjonction « or » ou d'autres éléments grammaticaux qui permettent d'explorer les différentes possibilités qui s'offrent aux personnes. L'usage des semi-auxiliaires n'est pas répandu dans le texte juridique français. Ce dernier recourt majoritairement aux verbes d'action, aux connecteurs et aux tournures de négation qui expriment une sorte de coercition, comme dans les cas ci-après :

- a. An auditor of a company *may resign* his office by depositing a notice in writing to that effect at the company's registered office; and any such notice *shall operate* to bring his term to office to an end on the date on which the notice is deposited, or on such later date as may be specified.
- b. *Sauf clause contraire des statuts*, un salarié de la société peut être administrateur si son contrat de travail correspond à un emploi effectif. De même, un administrateur *peut conclure* un contrat de travail avec la société *si* ce contrat correspond à un emploi effectif. Dans ce cas, le contrat est soumis aux dispositions des articles 438 et suivants ci-après.

Les verbes de modalité du premier exemple attestent de l'ouverture et de la flexibilité du droit anglais. La structure langagière suit ce trait culturel. À contrario, le deuxième exemple est caractérisé par une profusion de connecteurs de restriction et de conditionnement, faisant état de la rigidité et de la fixité de la norme dans la culture française. Traduire revient également à réconcilier les positions idéologiques exprimées à travers les structures de la langue. Dans l'autre sens, l'ajustement des matérialités symboliques a un effet sur la perception de l'autre et œuvre au projet interculturel.

3. Problèmes terminologiques et conceptuels dans la version traduite des *Actes uniformes de l'OHADA*

Le terme est l'outil sémantique et le véhicule perceptuel employé par les communautés pour médiatiser leur cognition, leur rapport au monde, aux objets et aux événements. Les communautés font recours aux termes pour communiquer leurs sémantismes particuliers. Ainsi, la dissonance entre le terme et le concept est génératrice de crises identitaires dans une zone interculturelle. Pour illustrer cela, Martins et Nakayama mettent en opposition l'identité revendiquée (*avowed identity*) et l'identité imposée (*ascribed identity*).¹⁷ C'est à dire que, dans l'exercice de la traduction en tant que médiation interculturelle, le terme a vocation à rendre compte de la réalité conceptuelle. C'est dans ce sens que Badir milite en faveur de la dénomination, entendue comme l'élection d'un terme idoine rendant compte de la teneur sémantique actualisée par les

---

¹⁷ Judith Martin & Thomas Nakayama, *Intercultural Communication in Contexts*, McGraw, New York, 2010, p. 500.

contingences spatiotemporelles du concept.¹⁸ Dans le cas de la traduction juridique des *Actes uniformes de l'OHADA*, Ndongo fait constater que l'aiguillon de la crise identitaire naît du défaut de restitution conceptuelle.¹⁹ L'approche fonctionnelle de la traduction permet de trouver les zones de sens partagé et les voies de matérialisation particulière de ce sens. La rupture sémantique entre le terme et le concept est déroutante, car elle ne permet pas de rallier la destination sémantique dans la langue cible. Plusieurs termes des *Actes uniformes de l'OHADA* sont en porte-à-faux avec la réalité conceptuelle, comme dans les exemples ci-après :

Article 150 : *Procédure d'alerte* : « Le commissaire aux comptes, dans les sociétés autres que les sociétés anonymes, demande par lettre au porteur contre récépissé ou par lettre recommandée avec demande d'avis de réception des explications au gérant qui est tenu de répondre dans les conditions et délais fixés aux articles suivants sur tout fait de nature à compromettre la continuité de l'exploitation qu'il a relevé lors de l'examen de documents qui lui sont communiqués ou dont il a connaissance à l'occasion de l'exercice de sa mission. »

Alarm procedure: "In company other than public limited liabilities companies, the auditor may, by hand delivered letter against a receipt or by registered letter with a request for acknowledgement of receipt, ask for explanation from the manager who shall be bound to respond, in accordance with the conditions and within the time limits set forth in the following articles, in respect of any matter likely to jeopardize the continued operation of the company which the auditor noticed while examining documents forwarded to him and those he had access to in the performance of his duties."

L'article 150 rend compte de l'inadéquation sémantique entre le terme et le concept. Le syntagme « alarm procedure » est le résultat d'un jeu de correspondances inter-langagières entre le français et l'anglais. Or la restitution conceptuelle exige une connaissance des subtilités ethnographiques et des acceptions locales des matérialités fonctionnelles partagées. Selon *Companies and Allied Matters Act (C.A.M.A)*, l'élément culturel qui remplit les fonctions similaires à celle de l'expression « procédure d'alerte » est « early warning procedure ». Au cours de l'interaction sémantique dans les zones de représentation plurielle, chaque membre définit son identité et fait des projections culturelles sur l'altérité. Un jeu de stimulus-réponse s'installe entre les différents acteurs culturels. La réponse favorable à l'offre culturelle réalisée par la convergence identitaire dépend de la compatibilité avec les pratiques locales.

L'article 150 est un exemple d'unanimité conceptuelle et de transcodage terminologique dans un champ de représentation multiculturel. Cette uniformisation se traduit par le recours à la traduction littérale. L'adaptation

---

¹⁸ Semir Badir, « Dénommer. Regards rhétoriques sur la terminologie linguistique », in *Usages et fonctions de la rhétorique. Regards interdisciplinaires sur la raison pratique*, Université de Liège, 2013, pp. 1-19.

¹⁹ Jean-Jacques Ndongo, « *Les actes uniformes de l'OHADA en traduction* », in *op. cit.*

sémantico-terminologique de l'expression « dissolution de la société » en anglais n'est pas représentée par l'expression « dissolution of the company ». Les juristes anglophones soutiennent que, au regard du parallélisme des fonctions, l'équivalent terminologique de « dissolution of the company » est « winding up of the company ». L'interférence sémantique est la résultante d'un défaut de correspondance entre les niveaux de langue. En effet, Gémar²⁰ et Vaupot²¹ pensent que la complexité du langage juridique dérive de l'usage commun des signifiants par le langage général et le langage spécialisé. Or, un glissement conceptuel et sémantique s'opère lors du passage d'un domaine général à un domaine spécialisé. L'identification du niveau de langue et l'actualisation du sens sont essentielles pour la convergence culturelle.

Kambaja pense que l'ordre social est éclaté en appartenance communautaire et identitaire.²² Chaque communauté revendique un balisage sémantique particulier. À la suite de Pelage²³, Şavli soutient l'idée selon laquelle « ce qui est proche ou semblable est facile à comprendre, ce qui diffère donne lieu à un transfert négatif et donc à des fautes »²⁴. À l'image de l'opposition entre la faune et la flore, la généralisation de la signification en traduction est de ce fait potentiellement génératrice d'incompréhensions et de divergence identitaire. La délimitation sémantique de la langue cible est, à ce titre, essentielle en traduction juridique. La théorie du sens en traduction développée par Marianne Lederer pourrait ainsi servir la cause de l'identification des éléments culturels équivalents. La localisation apparaît ainsi comme une méthode de conversion culturelle et un levier de réceptivité dans la langue cible. Certains termes nécessitent une localisation et une adaptation particulière du fait du contraste qui va au-delà des voies d'émission culturelle. Le concept de « durée de la société » par exemple est différent dans le droit civiliste et la common law. Les propriétés du concept source ne se retrouvent pas dans le système cible. En français, le droit civiliste prévoit une durée de quatre-vingt-dix-neuf ans de vie pour les entreprises, tandis que la common law stipule que les entreprises ont une durée de vie indéterminée :

Article 28 : *la durée de la société.*

La durée de la société ne peut excéder quatre-vingt-dix-neuf (99) ans.

The duration of the company.

The duration of the company cannot exceed ninety-nine years.

---

²⁰ Jean-Claude Gémar, « Le plus et le moins-disant culturel du texte juridique. Langue, culture et équivalence », in *Meta*, vol. 47, numéro 2, 2002, pp. 163-176.

²¹ Sonia Vaupot, « Équivalence et normes en traduction juridique », in *Linguistica*, 53 (2), 2013, pp. 103-113.

²² Emmanuel Kambaja Musampa, *op. cit.*

²³ Jacques Pelage, *op. cit.*

²⁴ Füsün Şavli, « Interférences lexicales entre deux langues étrangères : anglais et français », in *Synergies Turquie*, no. 2, Université de Marmara, 2009, p. 181.

La réception des termes culturels est conditionnée par leur compatibilité avec les éléments structurants de la culture locale. Martin et Nakayama pensent que l'impératif de préservation de l'héritage culturel acquis dans le temps impose une accommodation des éléments culturels étrangers.²⁵ La traduction assume ainsi un rôle de conversion et d'ajustement conceptuel, terminologique et écologique. Le rôle de la localisation en traduction est ainsi capital pour éviter l'hypertrophie d'une culture et l'atrophie d'une autre. Elle permet de favoriser l'équi-représentativité des formes culturelles et d'éviter la constitution de cultures minoritaires (« co-cultural identities », Mark Orbe, 1998²⁶) en quête de résorption du déficit de puissance. C'est dans ce sillage que, posant la localisation en impératif catégorique, Ladmiral pense que :

« Le concept de localisation devrait se charger d'une signification renouvelée relevant de la philosophie politique, dans le cadre d'une critique du mondialisme débouchant sur la nécessaire revalorisation du local, tant pour des raisons géopolitiques et ethnoculturelles, voire nationales, que pour des raisons économiques et, last but not least, écologiques. »²⁷

Proposer un terme français équivalent pour la durée de vie de la société rompt avec la disposition culturelle en vigueur dans la communauté anglophone. Oswald de Andrade fait ressortir l'urgence de la médiation interculturelle en traduction par le recours à la localisation, afin d'optimiser les conditions de la réceptivité et d'éviter les divergences identitaires, ferments de crise sociales.²⁸ Les revendications consécutives à la traduction juridique des *Actes Uniformes de l'OHADA* pourraient être expliquées par l'aculturalité de la traduction. Ce postulat trouve un écho favorable chez Ndong, qui soutient que la traduction en français des Actes uniformes ne respecte par l'esprit de la common law.²⁹ Les articles 37 et 102 en sont des illustrations :

Article 37 : *Les apports*. Chaque associé doit faire un apport à la société. Chaque associé est débiteur envers la société de tout ce qu'il s'est obligé à lui apporter en numéraire, en nature ou en industrie.

Article 37: *Contribution to the capital*. Each member shall contribute to the capital of the company. Each shall owe the company what he has pledged to contribute in cash or in kind.

Il convient de constater que les concepts développés dans les deux versions sont en tous points identiques. Le terme reconnu est « company's share ». Cette transposition est un exemple du défaut de localisation, synonyme d'altération

---

²⁵ Judith Martin & Thomas Nakayama, *op. cit.*

²⁶ Mark P. Orbe, *Construction co-cultural theory: an explication of culture, power and communication*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1998.

²⁷ Jean-René Ladmiral, « La traduction, phénomène interculturel et psycho-relationnel », in *Meta*, vol. 55 (4), 2010, p. 628.

²⁸ Oswald de Andrade, *Manifeste anthropophage*, éditions Black Jack, 1928.

²⁹ Jean-Jacques Ndong, « *Les actes uniformes de l'OHADA en traduction* », in *op. cit.*

culturelle et de dilution identitaire. Ainsi, le terme proposé est le résultat d'un processus de figuration : la désignation. Cette voie de matérialisation conceptuelle ne tient pas compte des déterminants contextuels et sociaux. Or deux modèles sociaux sont en opposition. Le recours à la dénomination propre à la socio-terminologie s'avère ainsi essentielle comme le montre l'exemple suivant :

Article 102 : *les fondateurs de la société*. Sont qualifiées de fondateurs de la société toutes les personnes qui participent activement aux opérations conduisant à la constitution d'une société. Leur rôle commence lors des premières opérations ou l'accomplissement des premiers actes effectués en vue de la constitution de la société. Il prend fin dès que les statuts ont été signés par tous les associés ou l'associé unique ou, le cas échéant, ont été adoptés par l'Assemblée Générale constitutive.

Article 102: *Founders*. All persons who actively participate in transactions leading to the formation of a company shall be deemed as founders thereof. Their role shall begin with the first transactions or with the performance of the initial acts for the purpose of setting up the company. It shall end on the date on which the Articles of Association are signed by all the members or the sole proprietor.

L'article 102 est caractérisé par une prescription identitaire liée au défaut de localisation et d'adaptation sémantique et terminologique. Le terme équivalent aux « fondateurs de la société » est « promoters ».

Cette traduction pourrait être perçue comme un défaut de négociation culturelle et une tentative d'anthropophagie identitaire. La particularité du langage juridique est qu'il institutionnalise une manière particulière de percevoir la vie sociale. Le langage juridique rend compte des éléments idéologiques, ontologiques et anthropologiques canonisés par les institutions. Cette vision sacro-sainte du droit et du langage juridique impose une justesse dans le maniement symbolique des notions, des concepts, des termes et du style. Moro et Muller Mirza pensent que « la culture irrigue les pensées humaines et les œuvres et est au cœur du développement psychologique ».³⁰ C'est à dire que les itinéraires sociaux pris par les membres des cultures spécifiques sont éclairés par la lanterne desdites cultures. La culture génère des artefacts symboliques dans le temps et dans l'espace. Ces productions culturelles gagnent une valeur affective qui engage les individus à se déployer essentiellement dans ce champ. Dans le prolongement de cette pensée sur la culture et le développement psychologique, Bruner milite en faveur de l'aspect subjectif et déontique de la culture dans ses différents déploiements. Il pense que l'affiliation culturelle est à la base de la psychologie sociale.³¹ La préservation des formes de représentation culturelle

---

³⁰ Christiane Moro & Nathalie Muller Mirza, « La culture au cœur du développement psychologique », in *Sémiotique, culture et développement psychologique*, sous la direction de Christiane Moro et Nathalie Muller Mirza, Presses Universitaire du Septentrion, Villeneuve d'Ascq, 2014, p. 13.

³¹ Jérôme Bruner, « Culture et esprit : une féconde incommensurabilité », in *Sémiotique, culture et développement psychologique*, sous la direction de Christiane Moro et

canonisées par le langage juridique est donc une priorité capitale pour le maintien de la communauté dans la compétition identitaire globale. Vu dans ce sens, les acteurs de la réception-transmission (les traducteurs) assument une responsabilité majeure dans la construction de la convergence identitaire et la préservation de la paix sociale. La complexité de la traduction dans une zone interculturelle réside dans le fait qu'elle mobilise les communautés portées par une volonté unanime de reconnaissance et de pérennisation culturelle et identitaire.

Le rôle social du traducteur consiste donc à trouver les moyens favorables à une équivalence conceptuelle et terminologique. Pour ce faire, le traducteur doit exclure tout moyen de nature à favoriser le transcodage et ses différentes implications, à savoir l'unanimité culturelle et la phagocytations identitaire. Maurice Pergnier, auteur de la théorie sociolinguistique de la traduction, pense que la langue n'est pas un phénomène spontané, mais un réceptacle des constructions sociales.³² Il est essentiel d'obtenir des constructions conceptuelles et terminologiques sur la base des moules sociaux propres à chaque culture. Consciente de l'architecture sociale que doit adopter la traduction, Torres pense que les matériels de construction (méthodes de traduction) doivent favoriser l'équivalence sémantique :

« Le traducteur a en effet le pouvoir de révéler l'autre, l'étranger, et ce, à tous les niveaux de la société. En établissant une relation interactive entre les cultures, le traducteur soit, perpétue la 'tradition', soit la transgresse. [...] En d'autres termes, selon les stratégies de traduction que le traducteur adoptera, les normes existantes, c'est-à-dire l'assimilation de l'étranger, seront renforcées, ou bien il se produira une ouverture vers les innovations dans la langue et la culture. »³³

Dans le cas de la traduction juridique des *Actes uniformes de l'OHADA*, l'étranger c'est la communauté juridique anglophone ayant pour système de base la common law. La révélation de l'autre passe par une médiation de ses formes anthropologiques de représentation conceptuelle. La survie des cultures tient donc aux équivalences employées par la traduction pour les faire cohabiter. Il est nécessaire de faire équivaloir les termes du droit civiliste à ceux de la common law pour permettre l'apparition d'une culture juridique hybride qui porte le sceau des deux cultures prises comme référence.

La relation terme-concept est essentielle dans la gestion des identités en milieu interculturel. Puisque les communautés revendiquent un ancrage sémantique particulier, elles orientent souvent leur mode de perception-action autour de référents antinomiques. Le terme fonctionne comme un voile qui

---

Nathalie Muller Mirza, Presses Universitaire du Septentrion, Villeneuve d'Ascq, 2014, pp. 33-52.

³² Maurice Pergnier, « Les fondements sociolinguistiques de la traduction », in *Revue belge de Philologie et d'Histoire. Langues et littératures modernes*, sous la direction de D. Delabatista, 1984, pp. 534-536.

³³ Marie-Hélène Catherine Torres, « Parlons du traducteur : rôle et profil », in *Traduire, Revue française de la traduction*, no. 227, Société française des traducteurs, 2012, p. 53.

épouse les formes du concept. Le concept obéit aux contingences du temps et du lieu sémantique. Ainsi, le conservatisme terminologique et la fixité conceptuelle en zone interculturelle ne militent pas en faveur d'une médiation culturelle. La réinvention littéraire conçue par l'ajustement de la relation terme-concept aux exigences du lieu sémantique est un moyen de rencontre interculturelle. La localisation et l'adaptation conceptuelle devraient être utilisées dans la traduction des *Actes uniformes de l'OHADA* pour concevoir des matérialités symboliques produites par la créativité du traducteur.

4. Évaluation de l'adaptation sémantico-stylistique de la traduction des *Actes uniformes de l'OHADA*

Molinié parle de la littérarité comme un encodage symbolique des formes anthropologiques et sociologiques de conceptualisation du monde par un pacte scripturaire entre l'immatériel partagé et le terme, réalisation matérielle.³⁴ La rencontre de deux communautés à ancrage conceptuel différent dans un lieu sémantique exige l'usage de moyens propres pour établir une symétrie fonctionnelle. La diversité culturelle et linguistique des profils juridiques des *Actes uniformes de l'OHADA* appelle la nécessité de recourir à des équivalences symboliques et culturelles en traduction. Cette exigence tient à l'impérativité de la gestion des sensibilités culturelles et psycho-relationnelles entre les membres issus de différentes cultures dans un milieu professionnel. Ndongo pense que la traduction juridique des *Actes uniformes de l'OHADA* souffre d'une inadéquation conceptuelle et terminologique.³⁵ Cet état de fait ne milite pas en faveur de la réceptivité de la charge culturelle parmi les membres de la culture cible.

Justa Hölz-Mantarrí, citée par Raková, relève l'aspect déontique de la traduction et le rôle social du traducteur.³⁶ La théorie de l'action prescrit le recours à des procédés propres pour trouver des équivalences conceptuelles et terminologiques dans une zone interculturelle. Cette démarche passe par une accommodation sémantique du texte source en conformité avec les canons de la cible. Les méthodes issues de la traduction littérale impliquent une uniformité des représentations symboliques et conceptuelles. Or, selon Gonzalez-Matthews³⁷ et Pelage³⁸, le droit civiliste et la common law, systèmes juridiques des communautés francophone et anglophone, revendiquent des univers conceptuels et des artefacts terminologiques différents.

En d'autres termes, la composition ontologique des deux systèmes juridiques n'est pas favorable à une symétrie conceptuelle et terminologique dans

---

³⁴ Georges Molinié, « Sémiotique d'une esthétique comparée entre deux codes linguistiques et intersémiotique générale », in *Revista de Filología Francesca*, no. 8, Université Complutense de Madrid, 1995, pp. 117-125.

³⁵ Jean-Jacques Ndongo, « *Les actes uniformes de l'OHADA* en traduction », in *op. cit.*

³⁶ Zuzana Raková, *Les théories de la traduction*, Masarykova univerzita, Brno, 2014, p. 260.

³⁷ Gladys González Matthews, *op. cit.*

³⁸ Jacques Pelage, *op. cit.*

la traduction. L'algorithme des correspondances utilisé dans la traduction juridique des *Actes uniformes de l'OHADA* est ainsi impropre pour favoriser les équivalences culturelles entre les deux systèmes juridiques. Vaupot pense que les traditions d'écriture entendues comme moyens conventionnels de matérialisation des spécificités conceptuelles de la communauté diffèrent d'une langue à une autre.³⁹

Conclusion

La relation symbiotique entre la culture et les développements psychologiques prescrit le recours à des méthodes aptes à créer un équilibre psycho-relationnel en milieu professionnel entre les membres issus de diverses communautés culturelles. Merleau-Ponty soutient que la culture est le palliatif du corps lorsqu'il se montre inapte à déployer la totalité de la cognition du sujet.⁴⁰ Cole définit la culture comme « a pool of artifacts accumulated by a social group in the course of its historical experience »⁴¹. Par conséquent, l'existence de l'homme dans le monde matériel lui inspire de se définir au moyen d'artefacts perceptibles par les organes sensoriels. La langue apparaît ainsi comme l'artefact d'une communauté pourvue d'un ancrage conceptuel spécifique. Le déploiement des concepts (dont l'évolution sémantique est l'une des propriétés) dans le monde matériel s'effectue par le terme. La relation terme-concept est complexe, car les termes ajoutés à la syntaxe sont les avatars de la culture engagée dans le jeu interculturel. L'instabilité sémantique des concepts due à l'influence du contexte requiert une renégociation de la relation terme-contexte et une recherche terminologique capable de convenir au sens conceptuel actualisé. Le cas de la traduction des *Actes uniformes de l'OHADA* illustre la nécessité de faire recours aux approches sémasiologiques et socio-terminologiques propres pour favoriser la convergence entre le concept et le terme. Le recours à des termes qui ne rendent pas la réalité conceptuelle est source de crise identitaire, car la traduction impose une identité qui n'est pas la sienne. L'équivalence conceptuelle et la restitution des formes locales d'expression sont vectrices de convergence identitaire. La modularité de la traduction, en passant de la common law au droit civiliste, est ainsi essentielle pour avoir accès aux produits culturels.

---

³⁹ Sonia Vaupot, « Équivalence et normes en traduction juridique », in *op. cit.*, p. 103.

⁴⁰ Maurice Merleau-Ponty, *Phenomenology of Perception*, Routledge and Kegan Paul, Londres, 1962.

⁴¹ Michael Cole, *Cultural psychology. A once and future discipline*, Harvard University Press, Cambridge, 1996, p. 110.

Provocările unei traduceri specializate – *Kritik des Interventionismus*, de Ludwig von Mises, în traducere în engleză și română

Challenges of a Specialized Translation – *Kritik des Interventionismus*, by Ludwig von Mises, Translated in English and Romanian

Alina Bruckner¹

Rezumat: Lucrarea de față reprezintă un rezultat concret al traducerii din germană în română a colecției de eseuri *Kritik des Interventionismus* a lui Ludwig von Mises, traducere pe care autoarea lucrării de față a efectuat-o recent. Articolul își propune deci să prezinte și să analizeze atât particularitățile morfo-sintactice ale originalului în germană, cât și provocările și dificultățile întâmpinate în procesul de traducere în limba română. În acest sens, analiza de față se bazează și pe o traducere a cărții în limba engleză, realizată însă în ceea ce noi considerăm a fi condiții ideale, ce urmează a fi explicate în cadrul articolului de față. În ce măsură se mai poate invoca ideea de „fidelitate a traducerii”, deși avem de a face cu o traducere specializată, reprezintă un aspect esențial, în jurul căruia se va construi articolul de față.

Cuvinte-cheie: Ludwig von Mises, traducere specializată, echivalență terminologică, adaptare

Abstract: This paper is a result of the translation from German into Romanian of the collection of essays *Kritik des Interventionismus*, signed by the Austrian economist Ludwig von Mises. Therefore, the article intends to analyze not only the morphological and syntactic particularities of the German text, but also the difficulties and challenges of the Romanian translation. This analysis is also based on an English translation, that in our opinion was done under ideal circumstances, which are to be explained further in the article. To what extent could one still refer to the idea of “fidelity”, even though we deal with a specialized translation, is an essential aspect this article intends to focus upon.

Keywords: Ludwig von Mises, specialized translation, terminological equivalence, adaptation

1. Introducere

În *Recomandările pentru protecția juridică a traducătorilor și a traducerilor și mijloacele practice de îmbunătățire a statutului traducătorilor* adoptate de

---

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, bruckner.alina@gmail.com.

Conferința Generală a UNESCO din anul 1976, se regăsește următoarea mențiune, considerată drept aspect esențial al actului de traducere: „traducerea promovează înțelegerea între popoare și cooperarea între națiuni prin facilitarea diseminării de opere literare și științifice, [...] precum și schimbul de idei”², traducătorii și traducerile având „un rol extrem de important în schimburile interculturale din cultură, artă și știință [...]”³. Rolul traducerii ca liant cultural, pentru „translatarea” valorilor între culturi diferite, este evident, traducătorul fiind adesea considerat un al doilea autor.

Însă acest aspect cultural este relevant cu precădere în cazul traducerii literare. Și totuși, întregul act translatologic implică și traduceri ne-literare sau specializate, în cadrul cărora transferul din limba sursă în limba țintă implică o atenție sporită asupra înțelesului conceptelor transmise. Traducerea specializată solicită deci nu doar cunoștințe de limbă, ci și cunoștințe în domeniul specific lucrării, atât în limba sursă, cât și în limba țintă, ceea ce poate cauza numeroase provocări, chiar dificultăți pe latura terminologică celor care activează în acest domeniu. În plus, traducerea specializată în orice domeniu este puternic legată de istoria, cultura și civilizația în cadrul cărora s-a format în timp domeniul respectiv.

În acest context, se pune problema fidelității unei traduceri – un concept pe cât de des invocat, pe atât de vag definit. Cui sau față de ce anume trebuie să fie fidelă o traducere? În ce măsură conceptul de fidelitate reprezintă o noțiune perimată? În cazul unei traduceri specializate, fidelitatea este, din punctul nostru de vedere, un imperativ, dacă avem în vedere acuratețea terminologică fără de care nu se poate. Pornind deci de aici, putem afirma că o traducere specializată trebuie să fie fidelă în primul rând față de textul original. Însă o traducere se efectuează pentru a facilita diseminarea informațiilor într-o limbă și cultură nouă, ceea ce înseamnă că ideea de fidelitate trebuie să se raporteze și la publicul țintă al traducerii. Din această perspectivă vom analiza în continuare traducerea operei lui Ludwig von Mises, *Critica intervenționismului*, din germană în engleză și română.

2. Ludwig von Mises – coordonate ale vieții și operei

Originar din fostul Imperiu Austro-Ungar, născut în anul 1881, Ludwig von Mises a rămas în istorie drept cel mai de seamă reprezentant al Școlii Austriece.

Tânărul Mises și-a început studiile la Universitatea din Viena în anul 1900, obținându-și doctoratul în drept și economie în anul 1906. Lucrarea care l-a propulsat pe Mises în rândul economiștilor europeni, și anume *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel*, provine din perioada tinereții, fiind publicată în anul 1912.

---

² În original, în lb. engleză: „Translation promotes understanding between peoples and co-operation among nations by facilitating the dissemination of literary and scientific works [...] and the interchange of ideas.”, cf. <https://www.fit-ift.org/nairobi-recommendation/>, accesat la data de 15.09.2019.

³ În original, în lb. engleză: „The extremely important role played by translators and translations in international exchanges in culture, art and science”, cf. <https://www.fit-ift.org/nairobi-recommendation/>, accesat la data de 15.09.2019.

Un an mai târziu, el devine profesor la Universitatea din Viena, cursul său fiind frecventat de numeroși studenți și tineri economiști din întreaga Europă. Cu toate acestea, ideile remarcabile enunțate de Mises în lucrarea mai sus menționată nu au fost niciodată pe deplin acceptate de economiștii profesioniști, motive în acest sens fiind menționate de unul dintre discipolii săi, Murray N. Rothbard: pe de o parte, lipsa unei „tradiții economice neoclasice în Germania”, pe de altă parte lipsa unei traduceri în limba engleză:

„Motivele pentru neglijarea generală a rezultatelor lui Mises sunt de căutat în problemele de traducere [...]. În lumea insulară a universitarilor englezi și americani nu avea impact nicio lucrare netradusă în engleză; și, în mod tragic, *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel* nu a fost tradusă în engleză până în 1934, când era prea târziu [...]”⁴

Neapreciat în Austria sa natală, dar și în condițiile iminenței Războiului Mondial, Mises avea să devină unul dintre exilații europeni de seamă. Inițial, el a emigrat în Geneva, unde a predat la Institutul Internațional de Studii Superioare, din 1934 până în 1940. Doi ani mai târziu, Mises avea să ajungă în Statele Unite ale Americii, unde, deși nu a beneficiat de o poziție academică privilegiată, a reușit să publice două noi lucrări în limba engleză, facilitând astfel diseminarea ideilor sale. Nu mult după moartea sa, în anul 1973, soția lui, Margit von Mises, își asumă sarcina remarcabilă de a continua popularizarea ideilor lui Mises prin publicarea lecțiilor și prelegerilor lui Mises în volume de specialitate, dar și prin supervizarea și încurajarea traducerii acestor idei în limba engleză:

„Am considerat că ele [lecțiile] conțineau atât de mult material valoros, atâtea gânduri importante astăzi și în viitor, încât ar trebui făcute accesibile marelui public. [...] Am fost extrem de atentă să păstrez intact sensul fiecărei propoziții, să nu schimb nimic din conținut și să păstrez toate expresiile pe care soțul meu le utiliza adesea și cu care cititorii săi sunt atât de familiarizați.”⁵

Ideea aceasta de a face accesibile teoriile lui Mises unui public cât mai larg, nu doar specialiștilor în domeniul economiei, este de altfel un numitor comun al tuturor lucrărilor lui Mises publicate postum, integral în limba engleză, sub coordonarea soției sale, care aproape în toate cazurile semnează prefețele.

3. Kritik des Interventionismus

Apărut pentru prima dată la Jena, în anul 1929, volumul *Kritik des Interventionismus* reprezintă de fapt o colecție de eseuri și articole semnate de Mises de-a lungul timpului. Ca și în cazul altor opere de-ale sale, *Kritik des*

---

⁴ Murray N. Rothbard, postfață la Mises, Ludwig, *Economia în șapte lecții. Gânduri pentru cei de azi și cei de mâine*, postfață de Murray N. Rothbard, traducere din limba engleză de Dan Cristian Comănescu, Institutul Ludwig von Mises România, 2010, p. 155.

⁵ Mises, Ludwig, *Economia în șapte lecții. Gânduri pentru cei de azi și cei de mâine*, postfață de Murray N. Rothbard, traducere din limba engleză de Dan Cristian Comănescu, Institutul Ludwig von Mises România, 2010, p. 23.

Interventionismus a devenit cunoscută după moartea lui Mises, în traducerea ei în limba engleză din anul 1976.

Lucrarea originală în limba germană reunește cinci eseuri ale lui Mises, primul dintre acestea, *Interventionismus*, fiind și cel mai amplu. Opera prezintă o nouă teorie a intervenționismului. În viziunea lui Mises, intervenționismul este o politică inerent instabilă, deoarece creează situații care ar necesita noi intervenții, care la rândul lor nu rezolvă problema. Mises consideră că acest lanț al măsurilor intervenționiste duce în final la socialism, ceea ce poate fi evitat doar printr-o întoarcere categorică înspre piața liberă. În acest sens, Rothbard menționează despre ideile lui Mises:

„Dacă socialismul este impracticabil, la fel stau lucrurile și cu actele specifice de intervenție guvernamentală în mersul pieței, pentru care Mises obișnuia să întrebuințeze – în chip de poreclă – numele de *intervenționism*. Într-o serie de articole scrise în anii 1920 și grupate apoi în volumul *Kritik des Interventionismus* (1929), Mises a criticat și respins definitiv numeroase măsuri economice etatiste. Socialismul și intervenționismul fiind deopotrivă neviabile, ne rămâne liberalismul *laissez-faire* – adică economia de piață liberă.”⁶

Sub aspect lingvistic, lucrarea în ansamblul ei este caracterizată de structura frazeologică destul de complexă, tipică de altfel limbii germane. Lungimea și structura unei fraze în limba germană reprezintă un element caracteristic al stilului științific, în care se încadrează și lucrarea analizată în articolul de față. Spre deosebire de stilul literar, în textele științifice lungimea unei fraze devine aproape un imperativ, fraza amplificându-se prin adăugarea subordonatelor cu rol de concretizare sau explicare. Totodată, în lucrarea lui Mises se observă un fenomen destul de des utilizat în textele științifice, cu precădere cele în limba germană, și anume concentrarea informației nu în jurul verbului – care în mod normal este centrul unei propoziții – ci în jurul substantivelor, adesea obținute prin substantivizarea verbelor, ceea ce oferă posibilitatea de a dezvolta enumerări multiple în cadrul unei fraze. În acest sens, un exemplu de construcție frazeologică amplă se regăsește chiar în primele pagini:

„Wenn die obrigkeitliche Leitung des Handelns der Eigentümer der Produktionsmittel und der mit Zustimmung der Eigentümer über sie verfügenden Unternehmer so weit geht, daß alle wesentlichen Verfügungen auf Grund obrigkeitlicher Weisung vorgenommen werden, so daß nicht mehr das Gewinnstreben der Grundeigentümer, Kapitalisten und Unternehmer, sondern die Staatsräson darüber entscheidet, was und wie produziert wird, dann haben wir Sozialismus vor uns, mag auch der Name des Sondereigentums erhalten bleiben.”⁷

Fraza de mai sus, formată din 68 de cuvinte, este ilustrativă pentru întreaga operă a lui Mises. Se observă nu doar acea concentrare a informației prin substantivizarea verbelor („das Handeln”, „das Gewinnstreben”), ci și alte feno-

---

⁶ Rothbard în Mises 2010, p. 158ff.

⁷ Mises, Ludwig, *Kritik des Interventionismus. Untersuchungen zur Wirtschaftspolitik und Wirtschafts Ideologie der Gegenwart*, H.Akston Verlags GmbH, München, 2013, p. 22.

mene specifice stilului științific în limba germană: frecvența propozițiilor subordonate și poziționarea lor înaintea propoziției principale, structurile atributive și participiale plasate înaintea substantivelor și, desigur, modul elaborat în care sunt înlănțuite ideile, care trebuie totuși să rămână parte a unui întreg, a unui discurs coerent. Această din urmă trăsătură poate fi desigur specifică nu doar stilului, ci și autorului, însă adesea autorii își însușesc de-a lungul timpului caracteristicile specifice ale unui stil anume.

Enumerarea aspectelor de mai sus are drept scop nu o analiză a structurii frazeologice specifice stilului științific în limba germană, sau măcar stilului lui Mises, ci servește obiectivului lucrării de față, și anume analiza traducerii lucrării lui Mises. Or, complexitatea frazeologică adesea reprezintă o provocare pentru traducători, uneori chiar mai mare decât echivalența terminologică, ceea ce vom elabora în secțiunea următoare, dedicată traducerii în limba engleză.

4. Traducerea în limba engleză: *A Critique of Interventionism*

Traducerea în limba engleză a apărut în anul 1976, beneficiind de o serie întreagă de auspicii favorabile. În primul rând, ea a fost realizată la inițiativa și sub îndrumarea soției lui Mises, Margit von Mises, care de la decesul soțului său își stabilise un nou scop în viață: popularizarea și răspândirea pe scară cât mai largă a tuturor ideilor lui Ludwig von Mises. Remarcabil este faptul că Margit von Mises a înțeles să-și îndeplinească acest scop prin intermediul limbii engleze și prin publicarea lucrărilor în spațiul american.

În al doilea rând, traducerea a fost realizată de Hans F. Sennholz, un discipol al lui Mises, de altfel primul său doctorand din Statele Unite ale Americii. Familiaritatea pe care Sennholz a avut-o atât cu domeniul economic, cât și cu profesorul și omul Mises i-a facilitat desigur traducerea lucrării lui Mises în limba engleză. Pe de o parte, Sennholz a aderat la ideile lui Mises, chiar le-a dezbătut împreună cu acesta, ceea ce i-a permis cu siguranță să adapteze sau să reinterpreteze, după caz, structurile folosite de Mises în lucrarea originală din limba germană. Pe de altă parte, Sennholz a beneficiat de avantajul de a se fi format profesional – deși sub imperiul ideilor lui Mises – în spațiul cultural american, ceea ce i-a oferit deci oportunitatea de a se familiariza cu particularitățile nu doar lingvistice, ci și culturale ale publicului țintă, pentru care efectua traducerea.

Toate acestea i-au permis lui Sennholz să îndeplinească obiectivul propus de Margit von Mises, și anume răspândirea ideilor și teoriilor lui Mises pentru un public cât mai mare. Îndeplinirea acestui obiectiv a presupus pe de o parte traducerea efectivă a eseurilor, altfel spus echivalența terminologică, dar și adaptarea sintactică și frazeologică din germană în engleză. În prefața la ediția în limba engleză, Margit von Mises notează:

„[...] I congratulate Professor Hans F. Sennholz, whom I asked to do the translation, for his brilliant work. He has done a remarkable job of transposing the

lengthy, complicated sentences – so typical of the German language of the 1920s – into fluent and elegant English.”⁸

Pentru a demonstra această afirmație, redăm în continuare pasajul în limba germană citat în secțiunea anterioară a prezentei lucrări:

„If this restriction reaches the point that all important decisions are made along lines of authoritative command, if it is no longer the profit motive of landowners, capitalists, and entrepreneurs, but reasons of state, then we have socialism even if we retain the private property label.”⁹

Dacă fraza originală în limba germană se întindea pe aproape șase rânduri, se observă ușor cum traducerea în engleză este evident prescurtată, deci adaptată. Ceea ce s-a omis în traducerea în limba engleză – cu precădere, propozițiile atributive antepuse substantivelor – nu afectează sensul și ideile transmise și conferă de altfel acea fluentă și elegantă a limbajului pe care le-a lăudat Margit von Mises.

În alte situații, traducătorul Sennholz a optat pentru a împărți fraza din germană în mai multe propoziții, ceea ce din nou facilitează o mai bună înțelegere a textului original. Un exemplu în acest sens ar fi următorul. Originalul în limba germană, format dintr-o singură frază și cu explicații suplimentare în paranteză:

„Wir haben zwei Gruppen solcher Befehle zu unterscheiden: die einen hemmen oder Erschweren unmittelbar die Produktion (im weitesten Sinne des Wortes, so daß darunter auch die Ortsveränderung von wirtschaftlichen Gütern zu verstehen ist), die andern suchen die Preise anders zu bestimmen, als der Markt sie bilden würde.”¹⁰

se transformă în limba engleză în trei fraze, reenunțându-se implicit la conectori, conjuncții și alte cuvinte de legătură:

„We must distinguish between two groups of such orders. One group directly reduces or impedes economic production (in the broadest sense of the word including the location of economic goods). The other group seeks to fix prices that differ from those of the market.”¹¹

Într-un eseu, Sennholz a ales chiar să schimbe ordinea paragrafelor din originalul în limba germană și să omită un paragraf întreg, desigur fără a afecta înțelesul de ansamblu. Însă, în cazul unor noțiuni, probabil în virtutea familiarității cu domeniul economic și cultura țintă, Sennholz a ales să le reinterpreteze sau să ofere alte variante de traducere. Astfel, deși pentru noțiunea germană „Eingriff” traducătorul a ales varianta în engleză „intervention”, atunci când același termen în limba germană a fost inclus în structuri compuse, de exemplu „preispolitischer Eingriff”, Sennholz a ales două variante: atât „price intervention”, cât și „interference with prices”. Însă reinterpretarea mai clară a cuvântului

---

⁸ Mises, Ludwig, *A Critique of Interventionism*, Ludwig von Mises Institute, Alabama, 2011, p. vii.

⁹ *Ibidem*, p. 1.

¹⁰ Mises 2013, p. 28.

¹¹ Mises 2011, p. 5.

original se regăsește în cazul structurii „produktionspolitischer Eingriff”, pe care Sennholz a redat-o drept „restrictions of production”. Or intervenția statului în procesul de producție nu implică automat o restricționare a acesteia (așa cum reiese din termenul în limba engleză), ci, într-o accepțiune mai generală, ea poate să se refere la o planificare și o re-organizare a producției. În prezent, în literatura americană se regăsește structura „government intervention in production”, de altfel similară termenului propus în germană de Mises.

Doar în câteva situații Sennholz a ales să păstreze noțiunile din limba germană, cum este cazul conceptelor *Methodenstreit* sau *Wertfreiheit*, considerând probabil că termenii se încetățeniseră deja și în conștiința americană. În toate celelalte situații potențial ambigue Sennholz a optat fie pentru reinterpretări ale termenilor din limba sursă, fie pentru explicații suplimentare în note de subsol, fiind aici incluse în special denumiri specifice culturii germane și austriece din anii 1920.

De asemenea, Sennholz a marcat uneori în traducerea sa faptul că există o diferență de cultură și de timp între original și traducere, diferență care, deși nu este foarte mare, cuprinde multe evenimente ce au influențat evoluția economică pe plan mondial. Totuși, în cuvântul introductiv pe care îl semnează, Sennholz justifică necesitatea și, implicit, actualitatea acestei traduceri în felul următor:

„The economic principles that Ludwig von Mises expounded in these six essays during the 1920s have endured the test of time, being as valid today as they were in the past. Surely, the names and places have changed, but the inescapable interdependence of market phenomena is the same today, during the 1970s, as it was during the 1920s, and as valid for present-day Americans as it was for the Germans of the Weimar Republic.”¹²

Nu în ultimul rând, merită menționat faptul că traducerea în limba engleză conține un eseu în plus față de originalul din germană, și anume *The Nationalization of Credit?*. De altfel, în același an în care a apărut traducerea în engleză, și opera originală în germană a fost re-editată și completată cu acest al șaselea eseu, pornind de la remarca lui Sennholz, pe care acesta o și menționează într-o notă de subsol:

„In his [Mises'] *Notes and Recollections* (South Holland, I11: Libertarian Press, 1977), the author revealed that he meant to include this essay – written in 1926 – in the original German edition (1929). It was left out of that volume through editorial error, but was included in the 1976 German edition.”¹³

5. Provocări ale traducerii în limba română: *Critica intervenționismului*

Traducerea în limba română a fost efectuată abia în anul 2019, pornind de la opera germană originală din anul 1929. Așadar, traducerea în română nu a

---

¹² *Ibidem*, p. IX.

¹³ *Ibidem*, p. 107.

beneficiat nici de proximitatea în timp cu lucrarea sursă, nici de familiaritatea cu autorul Mises. Totuși, ea se impunea și în limba română pentru a completa imaginea acestui reprezentant de seamă al Școlii Austriece de Economie.

Fraza complexă din germană adesea și-a regăsit un echivalent mai potrivit în română decât în engleză, fiind și ea o trăsătură a stilului științific românesc. Inclusiv substantivizarea verbelor este un fenomen adesea întâlnit și întrebuintat în stilul științific din limba română.

Însă structurile lexicale au fost cele care uneori au pus probleme, în astfel de situații fiind inerentă, uneori utilă comparația cu varianta tradusă în engleză. Astfel, dacă de exemplu Sennholz a optat pentru a păstra termenul *Methodenstreit*, și traducătorul în limba română a ales acest lucru. Totuși, s-a impus aici o notă de subsol pentru a clarifica pe deplin acest concept, care nu mai este acum la fel de actual cum era la începutul anilor '70. Dar dacă ne întoarcem la exemplul „Eingriff”, „preispolitischer Eingriff” și respectiv „produktionspolitischer Eingriff”, traducătorul în limba română a optat să păstreze structura semantică și morfologică propusă de Mises, adaptând totuși lexemele la particularitățile limbii române astfel: „intervenție”, „intervenție politică asupra prețurilor”, respectiv „intervenție politică asupra producției”. De altfel, aceste construcții atributive și participiale pe care limba germană le plasează adesea înaintea substantivelor au reprezentat una dintre cele mai mari provocări ale traducerii în limba română, a cărei structură interioară nu permite aceeași flexibilitate a limbajului. Astfel, împărțirea unei fraze din textul sursă în mai multe propoziții în textul țintă s-a impus adesea tocmai din acest considerent, dar și ținând cont de obiectivul oricărei traduceri, acela de a transmite ideile cu claritate.

În unele cazuri, traducătorul în limba română a resimțit nevoia de a adăuga note explicative – desigur, prin intermediul notelor de subsol – cu precădere acolo unde distanța de aproape un secol între originalul german și traducerea în limba română a dus la uitarea unor nume sau situații care în anii '70 încă erau vii în conștiința publică.

6. Concluzii

Stilul științific, în care este inclus și domeniul economiei, are desigur particularitățile sale nu doar sub aspect terminologic, dar și lexical și frazeologic. Orice proces de traducere, așadar, implică nu doar cunoașterea domeniului și a argoului specific, dar mai ales conștientizarea rolului pe care îl îndeplinește respectiva traducere. Și, deși ideea de „fidelitate a traducerii” nu mai reprezintă azi un concept cheie în domeniu, totuși rămâne întrebarea: cui ar trebui să fie fidelă o traducere – autorului textului sursă sau publicului țintă? Pentru Sennholz, răspunsul pare să fi fost: întâi autorului Mises, apoi publicului american. Însă, din perspectiva traducătorului de astăzi, răspunsul ar putea fi invers: întâi publicului contemporan și culturii țintă, apoi autorului textului sursă.

Intertextuality and Metaphorical Constructions in the Narrative of Intellectual Property Discourse

Intertextualitate și construcții metaforice în limbajul juridic al dreptului proprietății intelectuale

Simona Catrinel Avarvarei¹, Nicoleta Rodica Dominte²

Abstract: Starting from Jackson’s belief that “rules are themselves meaningful as socially-constructed *narratives*”³, this paper sets out to explore the projections of figurative intarsia onto the legal language of IP; thus, *another text* comes to life, versatile and precise enough to explain “complex or abstract ideas”⁴ (Berger 2002: 34). Concerned with the “creations of the mind, inventions, literary and artistic works”⁵ (WIPO), the legal language of intellectual property opens its complex and cryptic discourse to metaphorical constructions, mostly “ontological”⁶ (Lakoff & Johnson 1980: 25), but not only, that pour in its semantic *vessels* a “precious lifeblood” (Milton). We intend to explore the narrative of intellectual property discourse through the lens of allegorical constructions and travel from John Locke’s “sweat of the brow” doctrine to Daniel Defoe’s description of the author’s rights to artistic ownership “as the Author’s Property, ’tis the Child of his Inventions, the Brat of his Brain”⁷ (Review 1710), to the Berne Convention of 1886 as well as to other legal texts in search of that rich intertextuality that lends itself to inquisitive perusal.

Keywords: metaphor, legal language, intertextuality, transfer

---

¹ Lector univ. dr., Universitatea „Ion Ionescu de la Brad” din Iași și cercetător postdoctorand, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, catrinelmona@gmail.com.

² Lector univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, nicoleta_dominte@yahoo.com.

³ See Bernard S. Jackson. *Law, Fact and Narrative Coherence*. Merseyside: Deborah Charles Publications, 1988; (b) *Making Sense in Law*, Liverpool: Deborah Charles Publications, 1995.

⁴ Benjamin L. Berger. “Trial by Metaphor: Rhetoric, Innovation, and the Juridical Text”. *Court Review, The Journal of the American Judges Association*, Vol. 39, no 3, Paper 133, 2002: pp. 1-9. <http://digitalcommons.unl.edu/ajacourtreview/133>, accessed on 12.03.2019.

⁵ See also <https://www.wipo.int/about-ip/en/>, accessed on 12.03.2019.

⁶ George Lakoff, Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980, pp. 25-26.

⁷ See also <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=msu.31293027061526&view=1up&seq=95>, accessed on 12.03.2019.

Rezumat: Pornind de la convingerea lui Jackson conform căreia „regulile sunt ele însele semnificative ca narațiuni construite din punct de vedere social”, această lucrare își propune să exploreze proiecțiile intarsiilor stilistice în limbajul juridic al proprietății intelectuale; astfel se naște un alt text, suficient de versatil și precis pentru a putea explica „idei complexe sau abstracte” (Berger 2002: 34). Preocupat de „creațiile minții, invențiilor, operelor literare și artistice” (WIPO), limbajul juridic al proprietății intelectuale își deschide discursul complex și criptic construcțiilor metaforice, în special, dar nu exclusiv, celor „ontologice” (Lakoff & Johnson 1980: 25), care îi aduc un „sânge prețios” (Milton) în vasele sale semantice. Intenționăm să explorăm narațiunea discursului proprietății intelectuale prin obiectivul construcțiilor alegorice și să călătorim de la doctrina „sweat of the brow” susținută de pragmatismul utilitarian al lui John Locke, la viziunea lui Daniel Defoe asupra drepturilor patrimoniale ale autorului în raport cu opera sa „Copilul Invențiilor sale, Odrasla minții lui”, spre Convenția de la Berna din 1886, în căutarea acelei bogate intertextualități care se migălește prin aplecată căutare de sens.

Cuvinte-cheie: metafora, limbaj juridic, intertextualitate, transfer

Ploughing the field / for cherry-hemp—/ storm echoes. It is with one of Matsuo Bashō's *haikus* that we begin to unfold our thoughts on reflections of the metaphorical constructs onto the canvas of legal language related to the grand specialism of Intellectual Property Law. Professor Stephen L. Winter, in his book, *A Clearing in the Forest: Law, Life and Mind*, sees metaphors as indispensable tools “without which we cannot even begin to understand the complex regularities of the products of the human mind”⁸ and this thought has encouraged us to turn to such an *unorthodox incipit* of an article that approaches legal aspects otherwise renowned for their analytical, rigorous and cryptical nature; nevertheless, it is the original Greek roots of this figure of speech which read ‘*carrying from one place to another*’ and the linguistic approach that we intend to develop which permeate our endeavor with flexibility and ‘lateral’ outlooks. The words of Lakoff and Johnson, two reputed cognitive metaphor scholars, have helped us initiate this journey of ours, “*The essence of metaphor is understanding and experiencing one kind of thing in terms of another*”⁹, since our intent is to prove that intellectual property metaphors subtly shape our understanding of the entire intellectual property legal construct: “metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action. Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature”¹⁰. The choice, however, has been attentively pondered, for “Despite the fact that it is conventional to think of imagination as random, unpredictable, or indeterminate, it is actually orderly and systematic in operation”¹¹, and the three-line poem

---

⁸ Stephen L. Winter. *A Clearing in the Forest: Law, Life and Mind*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2001, p. 43.

⁹ George Lakoff, Mark Johnson. *op. cit. supra* note 4, p. 5 (original emphasis).

¹⁰ *Id.*, p. 3.

¹¹ Stephen L. Winter. *op. cit. supra* note 6, p. 259.

recommends itself as a most profound quintessence of artistic labour, based on agricultural analogy, one of the earliest (recorded) matrixes of cosmogonic creation. Antiphon the Sophist, in a political treatise entitled *On Concord*, uses this agricultural analogy for the first time: “Whatever kind of seed one plows into the earth, this is the kind of harvest one ought to expect. And whenever one plows a noble education into the body of a young man, it lives and thrives throughout his life” (DK 87 B60).¹² The world of ideas has been frequently associated with the mesmeric process of *germination*, a concrete and vivid representation of the otherwise abstract processes of cognition, a most plastic translation of the mystery of creation. It is through the words of Diotima, as reported by Socrates, in Plato’s *Symposium*, that we discover that a philosopher can ‘be pregnant’ (κυέω) or ‘give birth’ (τίκτω) to children, immortal beings, superior in destiny and essence to ordinary, human offsprings:

“Now, some people are pregnant in body, and for this reason turn more to women and pursue love in that way, providing themselves through childbirth with immortality and remembrance and happiness as they think, for all time to come; while others are pregnant soul – because there surely are those who are even more pregnant in their souls than in their bodies, and these are pregnant with what is fitting for a soul to bear and bring to birth. And what is fitting? Wisdom and the rest of virtue, which all poets beget, as well as all the craftsmen who are said to be creative. [...] In my view, you see, when he makes contact with someone beautiful and keeps company with him, he conceives and gives birth to what he has been carrying inside him for ages. [...] And in common with him he nurtures the newborn; such people, therefore, have much more to share than do the parents of human children, and have a firmer bond of friendship, because the children in whom they have a share are more beautiful and more immortal. Everyone would rather have such children than human ones, and would look up to Homer, Hesiod, and the other good poets with envy and admiration for the offspring they have left behind – offspring, which, because they are immortal themselves, provide their parents with immortal glory and remembrance. For example, she said, “those are the sort of children Lycurgus left behind in Sparta as the saviors of Sparta and virtually all of Greece. Among you the honor to Solon for his creation of your laws. Other men in other places everywhere, Greek or barbarian, have brought a host of beautiful deeds into the light and begotten every kind of virtue. Already many shrines have sprung up to honor them for their immortal children, which hasn’t happened yet to anyone for human offspring.”¹³

One important detail for our story is that Diotima refers not only to the towering epic poets Homer (c. 750 B.C.E.) and Hesiod (c. 700 B.C.E.), she also mentions two

---

¹² David Leitao, *The Pregnant Male as Myth and Metaphor in Classical Greek Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, at 134; Diels, H., Kranz, W., eds., *Die Fragmente der Vorsokratiker*. 10th edition. Berlin, 1952.

¹³ Marc S. Cohen, Patricia Curd, and C.D.C. Reeve, editors. *Readings in Ancient Greek Philosophy. From Thales to Aristotle*. Fifth edition. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc, 2016, p. 225, 209d4-e3.

important statesmen and lawmakers (*νομοθέτης*), Lycurgus (c. 800-730 B.C.E.), credited with authoring the oligarchic and stern laws of Sparta, and Solon (c. 640-560 B.C.E.), both poet and founder of the Athenian constitution; thus, we come to understand that authorship and the immortal act of creation accommodate not only the fictitious and enticing world of poetry, but also the inexorable kingdom of law, as mighty expressions of superior creative energies. *Ploughing the fields, begetting children* into the world, mortal or immortal, echo the same metaphor of the *fruitful seed* that meets the life-engendering creative matrix, an inwardly-inverted pneuma, whose magic distils the hidden depths of universe in a myriad of expressions.

Anaxagoras of Clazomenae, a Greek philosopher of the 5th century B.C.E. (born ca. 500–480), claimed that *nous* (intellect or mind) was the motive cause of the cosmos and it too was a metaphorical projection of fertile embryos, as “everything that has life, both greater and smaller, all these Mind controls.”¹⁴ According to Theophrastus (371 - 287 B.C.E.), philosopher and pupil of Aristotle, Anaxagoras thought that the seeds plants originate from are carried down with the rain, whereas Irenaeus, a late second century Christian bishop, attributed him the belief according to which “Living beings were created by seeds falling from the sky.”¹⁵ Thus, we have plants (*φυτόν*) and animal organisms (*ζῶον*) that sprout from seeds, just as poems, laws (*νόμοι*) and arguments originate in thoughts – the invisible and unique germs of intellectual creation, treasured and fostered *ab initio*, long before their very first echo would challenge and ‘storm’ the world. In a metaphorical *regressus ad uterum* perspective, the language of Intellectual Property law ponders on the idea of legal protection of the metamorphosized fruits of the mind from their very first conception, almost ontological in its destiny and future becoming.

David Leitao argues that the first transfer of biological generation towards the masculine element was contrived by Athenian writers (431-421 B.C.E.) who would refer to man’s efforts to formulate laws or write poems as to a form of ‘giving birth’, building, thus, a link between the intellect and the ‘buds’ of its creation¹⁶, an organic extension to the act of cosmogonic creation through thought or mind that dominated the 500s B.C.E. In Euripides’s *Andromache* (427-425 B.C.E.?), the chorus voices the poetry-as-birth metaphor: “When two craftsmen (*ἐργάται*) *give birth* (*τεκόντου*) to a hymn, the Muses tend to promote strife.”, an idea replicated in another tragedy of his, *The Suppliant Maidens* (423 B.C.E.): “Whenever the composer of hymns *gives birth* (*τίκτει*) to songs, he must be in a good mood to give birth (*τίκτει*).”¹⁷ In Aristophanes’ *The Clouds* (418-415

¹⁴ For details, Constantine J. Vamvacas, *The Founders of Western Thought – The Presocratics: A Diachronic Parallelism between Presocratic Thought and Philosophy and Natural Sciences*. Springer, 2009, pp. 197-209.

¹⁵ See Sue Blundell, *The Origins of Civilization in Greek and Roman Thought* (Routledge Revivals), Routledge, 2016 (1986), pp. 45-47; David Leitao, *op. cit. supra* note 10, p. 37.

¹⁶ David Leitao, *op. cit. supra* note 10, pp. 100-17.

¹⁷ *Id.*, at 102.

B.C.E.) we are told that when Strepsiades turns to Socrates's Thinkery in search of some sage arguments and knocks on the door, he disrupts the stream of thoughts of one of the students who sharply reproaches him to have caused "the miscarriage of an idea (φρουτίδ ἐξήμβλωκας) that had not yet been discovered."¹⁸ In *The Frogs* (405 B.C.E.), the Athenian playwright deploys the same metaphor of biological generation in reference to the poetic art, a form of "giving birth to verses that are well matched to the great thoughts and ideas."¹⁹ *Intellectual parturition* may be considered a sort of a commonplace reference in the Ancient Greek literary and philosophical arena whenever the act of artistic creation fell under close scrutiny; equally used are the metaphorical allusions to the germination of seeds in the fertile soil of the mind, congruent attempts in imagining the 'heavenly aithēr, of which Olympus alone is father', as Sophocles wrote in *Oedipus Tyrannus* (430-425 B.C.E.?).

Renaissance, generally defined as the rebirth of Classical Antiquity, continues to perpetuate the time-honoured 'book-as-child' topos as the ultimate, most sublime metaphor of conception, that conjugates 'pregnancy' not only in its fundamental, biological dimension, but also in its intellectual extension. The concept of *intellectual pregnancy* travelled from Plato's *Symposium* and managed to impregnate an entire era of amazing, scholarly achievement. Once the foetus-like thought has achieved a life of its own – 'I have a young/Conception in my brain;' (*Tro.* 1.3.307-8), the moment its echo pursues the mind of the reader – a new, somewhat independent existence is articulated, as Shakespeare suggests in his tragedy, *Troilus and Cressida*, when the latter appeals to Troilus: "My thoughts were like unbridled children, grown / Too headstrong for their mother. See, we fools!" (3.2.111-12) Michel de Montaigne (1533-1592) constructs a unique two-way relationship between his thoughts/essays and himself, and in more than one occasion he turns to the metaphor of 'self-portrait' in order to describe the consubstantiality of his work and himself:

"In modelling this figure upon myself, I have had to fashion and compose myself so often to bring myself out, that the model itself has to some extent grown firm and taken shape. Painting myself for others, I have painted my inward self with colors clearer than my original ones. I have no more made my book than my book has made me – a book consubstantial with its author, concerned with my own self, an integral part of my life; not concerned with some third-hand, extraneous purpose, like all other books."²⁰

In the closing pages of his essay '*De l'affection des pères aux enfants*'/'*Of the Affection of Fathers*', the French philosopher refers to both books and children as 'our other self', but does not hesitate to underline the undeniable superiority of the mental offspring: "For what we engender by the soul, the children of our mind, of our heart

---

¹⁸ *Id.*, at 102.

¹⁹ *Id.*, at 123.

²⁰ Montaigne, Michel de. *The Complete Works of Montaigne*. Translated Donald M. Frame. Stanford: Stanford University Press, 1957, at 504.

and our ability are produced by a nobler part than the body and are more our own. We are father and mother both in this generation.”²¹ John Donne (1572-1631), in his dedicatory epistle *Devotions upon Emergent Occasions to Prince Charles*, writes of a third birth of his, besides the natural birth into the world and the vocational one into priesthood, the most amazing of all, the blessed birth into creation/authorship, the only one that allows human beings to touch immortality:

“To the Most Excellent Prince, Prince Charles.

Most Excellent Prince,

I Have had three Births; One, Naturall, when I came into the World; One, Supernatural, when I entered into the Ministry; and now, a preternaturall Birth, in returning to Life, from this Sicknesse. In my second Birth, your Highnesse Royall Father vouchsafed mee his Hand, not only to sustaine mee in it, but to lead mee to it. In this last Birth, I my selfe am borne a Father: *This Child of mine, this Booke, comes into the world, from mee, and with mee.* And therefore, I presume (as I did the Father, to the Father) to present the Sonne to the Sonne; This Image of my Humiliation, to the lively Image of his Majesty, your Highnesse. It might bee enough, that God hath seene my Devotions: But Examples of Good Kings are Commandments; and Ezechiah writt the Meditations of his Sicknesse, after his Sicknesse. Besides, as I have liv'd to see (not as a Witness onely, but as a Partaker), the happinesse of a part of your Royal Fathers time, so shall I live (in my way) to see the happinesse of the times of your Highnesse too, if this child of mine, inanimated by your gracious Acceptation, may so long preserve alive the Memory of

Your Highnesse

Humblest and

Devotest,

JOHN DONNE”²²

The English poet proudly builds his artistic genealogy around the image of a literary *child* of his, an artistic manuscript which has been forged by the fecund imagination of the author, and which has also played a consistent part in modelling the soul and mind of its creator; a twofold outlook opens onto the act of conception, bringing both parties involved, creator and creation alike, within the same welcoming matrix of becoming through art(istry). While biological offsprings come into the light *from* their genitors and their existence develops another trajectory which is not organically linked to that of the parents, spiritual offsprings remain always inseparably connected *with* their originators.

Ben Johnson (1572-1637), playwright, poet, and literary critic, generally regarded as second in reputation only to Shakespeare²³, flaunted almost the same ideas as his gifted contemporary in what the act of poetic creation was

---

²¹ *Id.*, at 291.

²² Elizabeth M. A. Hodgson, *Gender and the Sacred Self in John Donne*. Newark: University of Delaware Press, 1999, p. 28; John Donne, *Selected Letters*. P.M. Olivier, (ed). New York: Routledge, 2002, p. 103.

²³ Clifford Leech. *Ben Johnson*. Encyclopedia Britannica. [Online] at <<https://www.britannica.com/biography/Ben-Jonson-English-writer>>, accessed on 19.06.2019.

concerned; he resorts to the ‘womb’ metaphor, the best stylistic strategy to approach in order to capture the consuming effort of delivering and expressing an interior plenitude that ‘springs out of the most retired, and inmost parts of us.’²⁴ In that, he is not alone, as John Milton (1608-1674), too, builds analogies between the world of thoughts and the trope of the womb, a fact reflected in the lines of the second Book of his epic poem *Paradise Lost*: “And that must end us, that must be our cure:/To be no more. Sad cure! For who would lose,/Though full of pain, this intellectual being,/Those thoughts that wander through eternity,/To perish, rather, swallowed up and lost/In the wide womb of uncreated night/Devoid of sense and motion?”²⁵ We (re)turn to the same *regressus ad uterum* perspective to try to comprehend the inscrutable roots of genesis, when thoughts moulded shapes of utterance and sensitivity, defying time and reversing its flow, unremittingly longing for immortality. Entering the world with a life of their own, books, pure expressions of concrete transposition of the thought born from creative magmatic travail onto the derm of the page, enjoy the same (birth)right to life and freedom. “The experience of birth provides a grounding for the general concept of CREATION, which has as its core the concept of MAKING a physical object but which extends to abstract entities as well.”²⁶ Presented as a speech ‘to the Parliament of England’ in the reign of Charles I, Milton’s pamphlet *Areopagitica*, published in 1644, takes its ‘force’ from the idea of Greek democracy its title so clearly and powerfully resonates – *Areopagitica* comes from the Greek topos *Areopagus*, a hill of the Acropolis in Athens where the council of elders of the city would meet – and dedicates its ambitus to an impassionate plea against the censorship of books: “books were ever as freely admitted into the world as any other birth; the issue of the brain was no more stifled than the issue of the womb.”²⁷ It is their birthright to be free, for they too come to light from a ‘womb’ of creation, superior in terms of imperishability to the biological cradle of life humans come into the world from – for theirs is the realm of eternity, whereas ours, alas, only the narrow path of transience. In this special architecture of blood and intellectual lineage, books carry the genetic code of the mind and soul that beget them, not lesser a child to their parent than any biological offspring:

---

²⁴ Kate Aughterson, (ed.). *The English Renaissance: An Anthology of Sources and Documents*. London and New York: Routledge, 2002 (1998), p. 324; Douglas A. Brooks, ed. *Printing and Parenting in Early Modern England*. London and New York: Routledge, 2016 (2005); Katharine Eisaman Maus, *Inwardness and Theater in the English Renaissance*. Chicago: University of Chicago Press, 1995, pp. 182-209.

²⁵ John Milton. *Paradise Lost. To which are Prefixed the Life of the Author by Elijah Fenton and a Criticism on the Poem by Dr. Johnson*. London, 1821, Book II, p. 38.

²⁶ George Lakoff, Mark Johnson. *op. cit. supra* note 4, p. 74 (original emphasis).

²⁷ John Milton. *Areopagitica*, with a Commentary by Sir Richard C. Jebb and with Supplementary Material (Cambridge at the University Press, 1918). [Online] at <<https://oll.libertyfund.org/titles/103>>, accessed on 19.06.2019.

“I grant that the behaviour of books, like that of men, must be watched. Books are not absolutely dead things; they have a potency of life in them to be as active as that soul was whose progeny they are. But then they are more than living; a good book is the precious life-blood of a master-spirit, embalmed and treasured up on purpose to a life beyond life. The destruction of a good book ends not in the slaying of an elemental life, but strikes at that ethereal and fifth essence, the breath of reason itself, slays an immortality rather than a life.”²⁸

A most powerful voice that joined the chorus of its illustrious predecessors and which has unceasingly pleaded for the recognition of this sacred bond between author and book was Daniel Defoe (1660-1731), the renowned journalist, writer and pamphleteer. Known as one of the most fervid defenders of the concept of literary property, he authored an article in his journal, *A Review of the State of the British Nation*, that came out on February 2, 1710, in which he dwelt on the idea of artistic authorship and intellectual theft:

“A Book is the Author’s Property, ‘tis the Child of his Inventions, the Brat of his Brain; if he sells his Property, it then becomes the Right of the Purchaser; if not, ‘tis as much his own, as his Wife and Children are his own-But behold in this Christian Nation, these Children of our Heads are seiz’d, captivated, spirited away, and carry’d into Captivity, and there is none to redeem them.”²⁹

He argues that there is an undeniable bond between the author and the book, described as the *brainchild* of its creator, a bond that almost establishes an indissoluble rapport between the two parties involved. Interestingly enough, when this bond is translated in terms of financial agreements, another name is assigned to the book, no longer referred to as the child; instead, its identity slips into a far more pragmatic paradigm assigned to a mutually consented commercial agreement. He asks for a law to prevent “Barbarity and Piracy”, strong words that live on the marginalia of any honest and civilized society, impactful through the vivid resonances they open. Powerful cultural constructs in an age that accommodated both notions, and not only in pages of manuscripts. Defoe is credited with having first associated the idea of intellectual theft with the phenomenon of piracy, linking the two terms for centuries to come, for nowadays intellectual property laws deal with the concept of counterfeiting and piracy, and the latter has become a commonplace reference in current debates on the topic; simply skimming through *The European Union Council Resolution of 25 September 2008 on a comprehensive European anti-counterfeiting and anti-piracy plan (2008/C*

---

²⁸ John Milton. *op. cit. supra* note 25.

²⁹ Daniel Defoe. “Miscellanea”, in Defoe’s *A Review of the State of the British Nation* 515, 515-16 (1710), reprinted in Secord, Arthur Wellesley. Daniel Defoe and Facsimile Text Society. New York: Columbia University Press, 1938. [Online] at <<https://babel.hathitrust.org>>, accessed on 25.06.2019.

253/01), to give just a random example, will reveal the term ‘piracy’ mentioned nineteen times.³⁰ We turn thus to Richard Rorty who believes that:

“Old metaphors are constantly dying off into literalness, and then serving as a platform and foil for new metaphors. This analogy lets us think of “our language” – that is, of the science and culture of twentieth-century Europe – as something that took shape as a result of a great number of sheer contingencies. Our language and our culture are as much a contingency, as much a result of thousands of small mutations finding niches (and millions of others finding no niches), as are the orchids and the anthropoids.”³¹

Aristotle considered that the primary function of metaphor was figurative and ornamental³², and that has been the case for centuries of rhetorical stylistics, but following contemporary perspectives in the philosophy of language and its pragmatic perspective, metaphors have travelled a long and beautiful journey from mere ornamental tropes to figures of thought, as George Lakoff interprets them.³³ In the taxonomy of legal fiction, metaphors have played their part in enriching the language through evocative and thought-provoking analogies. We have already seen how ontological metaphors have deeply permeated the rhetoric of literary authorship discourse, weaving a special texture within the legal text, of blood lineage between author and *brainchild*; hence, there should be little surprise that the consolidated British *Copyright, Designs and Patents Act* of 1988 mentions the so called “orphan work” which is minutely described as: “*a relevant work is an orphan work if - (a) there is a single rightholder in the work and the rightholder has not been identified or located, or (b) there is more than one rightholder in the work and none of the rightholders has been identified or located, despite a diligent search for the rightholder or rightholders having been carried out and recorded in accordance with paragraph 5*”³⁴, or that *The Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works* of 1886, the first international agreement governing copyright, in Article 6B regarding the protection of moral rights of authors, uses the noun ‘mutilation’ with reference to the alteration of any piece of work. It is the convoy of side-connotations that echo brutality, almost savage assault onto the ‘being’ of that particular work of art that projects a most distressing and

---

³⁰ [Online] at [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008G1004\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008G1004(01)), accessed on 20.07.2019.

³¹ Richard Rorty. *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989, p. 16.

³² See Albert N. Katz. *Metaphors: Implications and Applications*. Edited by Jeffery Scott Mio. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

³³ George Lakoff. “A Figure of Thought”, in *Metaphor and Symbolic Activity*, I:3, 1986. <metamorphical-issues-a-figure-of-thought-lakoff-1987.pdf>, accessed on 28.06.2019.

³⁴ *British Copyright, Designs and Patents Act of 1988, Consolidated, Schedule ZA1, Certain Permitted Uses of Orphan Works, Part 1, General Provisions, Article 3, Meaning of “orphan work”*, p. 250. [Online] at https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/772818/copyright-designs-and-patents-act-1988.pdf., accessed on 15.07.2019.

forlorn response to the word itself: “*Independently of the author’s economic rights, and even after the transfer of the said rights, the author shall have the right to claim authorship of the work and to object to any distortion, mutilation or other modification.*”³⁵

The hermeneutics of Intellectual Property Law grafts itself onto millennia of roaring spiritual fervour, making the world’s corolla of wisdom, artistry and soul its divine legacy. It is the noblest and most refined dowry any juridical field could ever dream about, let alone defend and protect. There is little doubt that the cultural dimension has played a significant part in shaping, encrypting and later, decrypting the large contextual framework that accommodated the various areas of law practice, and, as Zoltán Kövecses argues, metaphors are at the very heart of the process of construing cultural models.³⁶ Current legal philosophy concerning copyright law has been shaped by the view on the moral rights which interprets works as the extension of the author’s self, and the Lockean theory of the natural right of an individual to control the fruits of his labour (1690)³⁷; although the latter, as Adam Mossoff asserts, has been lately “relegated to the dustbin of the history of philosophy”³⁸, there is substantial overlap in the 21st construction and understanding of the copyright law between the utilitarian approach, specific to the Anglo-American system, and the moral rights based-rhetoric of Continental legal systems. Regardless of the cultural and, implicitly, juridical context, the metaphor is the shuttle that ties the yarns of the legal fabric and not only embellishes it, but also imprints it with a unique dynamic of expression:

„(...) a cultural investigation of the nature and functions of metaphors belies the idea that metaphors are merely ornamental or literary devices rather than inferential, creative, and constitutive ones. While purporting merely to represent their respective target domains, metaphors arguably shape the prevailing view of cultural phenomena and of theories. One might even go so far as to argue that they serve to construct cultural models and theories. They not only popularize certain values, biases, and epistemological habits, they also provide agreed-upon codes of

---

³⁵ *Article6Bis, Moral Rights, Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works.* [Online] at https://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=283698#P123_20726, accessed on 20.07.2019.

³⁶ See Zoltán Kövecses works, (a) “Does Metaphor Reflect or Constitute Cultural Models?” eds. Raymond W. Gibbs and Gerald J. Steen, *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 1999, pp. 167-88; (b) *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005; (c) *Language, Mind, and Culture: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

³⁷ John Locke. *Two Treatises of Government*. Edited by Peter Laslett. Cambridge: Cambridge University Press. Student edition, 1988.

³⁸ Adam Mossoff. “Saving Locke from Marx: The Labour Theory of Value in Intellectual Property Theory” in *Natural Rights Individualism and Progressivism in American Political Philosophy*. Edited by Ellen Frankel Powel, Fred D. Miller, Jr., and Jeffrey Paul. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, pp. 283-317.

understanding and cultural traditions of looking at the world, forging a widespread consensus by drawing upon culturally rooted views and values.”³⁹

Descending from the Books of Genesis, from King James’s Bible⁴⁰, the trope of the ‘sweat of the brow’ has percolated into the Commonwealth legal system where it is generally viewed as referring to the traditional position on the matter of copyright and originality. In France, spurred on by Beaumarchais (1732-1799), after the great success with the Barber of Seville, performed and published in 1775 as *Le Barbier de Séville*, writers begin to take action and fight for the recognition of their authorial rights, laying down the basis of the first “Society for dramatic legislation” in 1777. The first buds of their struggle bloomed on 19th January 1791, when king Louis XVI ratified the law that recognised the pivotal and sacrosanct principle of the authors’ rights⁴¹, as the bond between creator and the fruit of his mind is so powerful, that in French, an author and his work describe the sublime relationship between earth and sky, body and spirit: „L’auteur d’une œuvre de l’esprit jouit sur cette œuvre, du seul fait de sa création, d’un droit de propriété incorporelle exclusif et opposable à tous” reads Article L111-1 of the ‘Code de la propriété intellectuelle’.⁴²

Intellectual labour, hard work, diligence, a very corporeal philosophy of creation - ‘sweat of the brow’ - and the divine, immaterial touch of the spirit - ‘l’esprit’ - alike forge the mysteriously complex phenomenon of creation and its particular expressions. Being overwhelmingly metaphorical, the language of intellectual property law frees the words from what could have remained an extremely hermetic utterance into a heuristic search of hidden meanings, whose trail is ablaze with wisdom and figurative meanings.

---

³⁹ Ansgar Nünning, Herbert Grabes, and Sibylle Baumach. “Metaphors as a Way of Worldmaking, or: Where Metaphors and Culture Meet” in *Metaphors: Shaping Culture and Theory*. REAL Yearbook of Research in English and American Literature 25. Edited by Herbert Grabes, Ansgar Nünning, and Sibylle Baumach. Tübingen: Narr, 2009, pp. xi-xxviii.

⁴⁰ „In the sweat of thy face shalt thou eat bread, till thou return unto the ground; for out of it wast thou taken: for dust thou art, and unto dust shalt thou return.” Genesis 3:19, King James Bible (1611).

⁴¹ In the United Kingdom, it was *The Statute of Queen Anne, An Act for the Encouragement of Learning, by Vesting the Copies of Printed Books in the Authors or Purchasers of such Copies, during the Times therein mentioned* (1710), which formally recognized in statute law the importance of proprietary rights in copies.

⁴² *Chapitre Ier, Nature du droit d’auteur, Article L111-1, modifié par Loi n°2006-961 du 1 août 2006 – art. 31 JORF 3 août 2006, Code de la propriété intellectuelle*. [Online] at <https://www.legifrance.gouv.fr/>. Web. 25 June 2019.

Vocabular juridic român-norvegian / norvegian-român

Romanian-Norwegian / Norwegian-Romanian Legal Vocabulary

Crina Leon¹

Rezumat: Lucrarea de față include un scurt dicționar român-norvegian / norvegian-român, cu termeni juridici de bază (variantea *bokmål* a limbii norvegiene) și își propune să fie un instrument util pentru traducătorii și interpreții de norvegiană din România și de română din Norvegia, dată fiind lipsa unor dicționare specializate între limbile norvegiană și română, inclusiv în domeniul juridic. Pe lângă traducători și interpreți, de prezentul material pot beneficia și studenții interesați de domeniul juridic, românii stabiliți în Norvegia sau norvegienii stabiliți în România, alături de alte persoane care lucrează în acest domeniu.

Cuvinte-cheie: limba norvegiană, limba română, vocabular juridic

Abstract: The present paper includes a brief Romanian-Norwegian / Norwegian-Romanian dictionary, with basic legal terms (the *Bokmål* variant of the Norwegian language) and aims to be a useful tool for Romanian translators and interpreters of Norwegian and Norwegian translators and interpreters of Romanian, given the lack of specialized dictionaries between Norwegian and Romanian, including those in the legal field. In addition to translators and interpreters, this material may also be useful to students interested in the legal field, Romanians residing in Norway or Norwegians residing in Romania, as well as other people working in this field.

Keywords: Norwegian language, Romanian language, legal vocabulary

Abrevieri

adj. = adjectiv

f. = gen feminin

m. = gen masculin

n. = gen neutru

pl. = număr plural

v. = verb

---

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, crina_laurentiu@yahoo.no.

Vocabular juridic român-norvegian

A

abroga v. avskaffe; oppheve; ~ *o lege*
oppheve en lov
abrogare f. opphevelse m.; avskaffelse m.
absolvi v. frikjenne
abuz n. misbruk n.
abuza v. misbruke
achita v. frikjenne; frifinne
achitare f. frikjennelse m.; frifinnelse m.
açiona v. ~ *în instanță* anlegge sak mot,
gå til sak mot
act n. akt m.
acuză v. tiltale; anklage
acuzare f. tiltale m.; anklage m./f.; *cap de ~*
anklagepunkt n.
acuzat m. saksøkt m.; tiltalt m.
adoptă v. ~ *o lege* gi lovs kraft, vedta en lov
agresiune f. angrep n.
agresor m. angriper m.
alibi n. alibi n.
amâna v. utsette
amenda v. (*o lege*) endre; bøtelegge
amendment n. endring m./f.
amendă f. forelegg n.; bot m./f.
amenința v. true
amenințare f. trussel m.
amnistie f. amnesti n.
amprentă f. avtrykk n.
ancheta v. etterforske; forhøre
anchetă f. etterforskning m./f.; forhør n.
anula v. oppheve
apăra v. forsvare
apărare f. forsvar n.
apărător m. forsvarer m.
apel n. anke m.; appell m.; *face ~*
anke; *termen de ~* ankefrist m.; *proces de ~*
ankesak m./f.
aplana v. (*un conflict*) bilegge
aplica v. ~ *o lege* anvende en lov
arest n. arrest m.; ~ *preventiv* forvaring m./f.
aresta v. arrestere
audia v. avhøre; høre
audiere f. avhør n.
autor m. (*al unei crime*) gjerningsmann m.
autoritate f. myndighet m./f.
avere f. eiendom m.
avocat m. advokat m.; ~ *al apărării*
forsvarsadvokat m., forsvarer m.; ~ *ul*
poporului ombudsmann m.

B

barou n. advokatene; advokatstanden
birocrăție f. byråkrati n.
birocratic adj. byråkratisk
birou n. kontor n.
bun n. eiendom m.; gode n.; ~ *uri imobile*
faste eiendommer; ~ *uri materiale*
materielle goder

C

cadastru n. register n.
calomnia v. bakvaske; baktale
calomnie f. bakvaskelse m.; baktalelse m.
cauză f. sak m./f.
caz n. sak m./f.
cazier n. (*judiciar*) rulleblad n.
cerceta v. (*un inculpat*) forhøre;
etterforske
cercetare f. forhør n.; etterforskning m./f.
cesiona v. avstå; overdra
cesiune f. avståelse m.; overdragelse m.
cheltuială f. omkostning m./f.; utgift m.
cita v. innkalle
citație f. innkalling m./f.
civil adj. sivil; *drepturi ~e* borgerrettigheter pl.
clauză f. forskrift m./f.
codice n. kodeks m.
cognat m. kognat m.
comite v. (*o crimă*) begå
compensație f. kompensasjon m.
complice m. medskyldig
condamna v. dømme; ~ *la moarte* dømme
til døden
condamnare f. dom m.; ~ *pe viață*
livstidsdom m.
conduită f. oppførsel m.
conflict n. konflikt m.; ~ *de interes*
interessekonflikt m.
conforma v. se ~ følge
consilier m. ~ *juridic* juridisk konsulent m.
consulta v. ~ *un avocat* søke juridisk hjelp
consultativ adj. rådgivende
contestație f. imøtegåelse m.
contract n. avtale m.
contravenție f. forseelse m.
control n. kontroll m.
convoca v. innkalle
corupe v. korrumpere

corupție *f.* korrupsjon *m.*
creditor *m.* kreditor *m.*
crimă *f.* forbrytelse *m.*
criminal¹ *m.* forbyrter *m.*
criminal² *adj.* kriminell; forbrytersk
criminalist *m.* kriminolog *m.*
criminalistică *f.* kriminologi *m.*
culpă *f.* straffskyld *m./f.*
cumpărare *f.* kjøp *n.*
curte *f.* (tribunal) rett *m.*; ~ *de apel*
 ankedomstol *m.*; lagmannsrett *m.*; ~ *a*
supremă høyesterett *m.*
custodie *f.* ~ *a copiilor* barnefordeling *m./f.*

D

datorie *f.* gjeld *m./f.*
daună *f.* erstatning *m./f.*
debitor *m.* skyldner *m.*; debitor *m.*
decădere *f.* ~ *din drepturi* tap av borgerlige
 rettigheter
decide *v.* avgjøre; bestemme
decizie *f.* domsavgjørelse *m.*
declara *v.* erklære
declarație *f.* erklæring *m./f.*
defăima *v.* bakvaske; baktale
defăimare *f.* bakvaskelse *m.*; baktalelse *m.*
deținut *m.* fange *m.*; innsatt *m.*
delibera *v.* drøfte; rådslå
deliberare *f.* drøfting *m./f.*; rådslagning *m./f.*
delict *n.* forbrytelse *m.*
denunț *n.* anmeldelse *m.*
denunța *v.* anmelde
denunțator *m.* angiver *m.*
depoziție *f.* vitneforklaring *m./f.*; *face o* ~
 avlegge tilståelse
descendent *m.* avkom *n.*
desemna *v.* utnevne
despăgubi *v.* gi erstatning
despăgubire *f.* erstatning *m./f.*
detenție *f.* fengslig forvaring
directivă *f.* direktiv *n.*; instruks *m.*
dispoziție *f.* bestemmelse *m.*
divulga *v.* avsløre
document *n.* akt *m.*; dokument *n.*
documentație *f.* dokumentasjon *m.*
documentat *adj.* veldokumentert
dosar *n.* saksdokumenter *pl.*; saksmappe
m./f.; ~ *ul* sakens akter
dovadă *f.* bevis *n.*; *o* ~ *concludentă* et
 avgjørende bevis
dovedi *v.* bevis

drept *n.* rett *m.*; ~ *civil* sivilrett *m.*; ~ *penal*
 strafferett *m.*; ~ *maritim* havrett *m.*; ~ *de*
vizită besøksrett *m.*; ~ *administrativ*
 forvaltningsrett *m.*; ~ *internațional*
 folkerett *m.*; ~ *de preempțiune*
 forkjøpsrett *m.*; ~ *de a munci în afara*
penitenciarului frigang *m.*
dreptate *f.* rett *m.*; rettferdighet *m./f.*

E

elibera *v.* (un deținut) løslate
eliberare *f.* løslatelse *m.*
eroare *f.* ~ *juridică* rettsvillfarelse *m.*
escroc *m.* svindler *m.*; bedrager *m.*
escrocherie *f.* svindel *m.*; bedrageri *n.*
evaziune *f.* ~ *fiscală* skatteunndragelse *m.*;
 skattesnyteri *n.*
exceptie *f.* unntak *n.*
executa *v.* sone; henrette; ~ *o pedeapsă*
 sone en straff; ~ *un criminal* henrette en
 forbryter
executor *m.* (testamentar) eksekutor *m.*
expert *m.* spesialist *m.*; ekspert *m.*

F

faliment *n.* konkurs *m.*; *da* ~ *gå* konkurs
fals *n.* forfalskning *m./f.*
fisc *n.* skattevesen *n.*
fraudă *f.* svindel *m.*; bedrag *n.*
funciar *adj.* *carte* ~ *ă* matrikkel *m.*;
proprietar ~ grunneier *m.*
funcție *f.* *deține o* ~ inneha en stilling
funcționar *m.* funksjonær *m.*
furt *n.* tyveri *n.*; ~ *prin efracție* innbrudd *n.*

G

grația *v.* benåde
grațiere *f.* benådning *m./f.*
grefier *m.* dommerfullmektig *m.*

H

hărțui *v.* pine; plage
hărțuire *f.* trakassering *m./f.*; sjikanering
m./f.
hoț *m.* tyv *m.*; ~ *de buzunare* lommetyv *m.*
hoție *f.* tyveri *n.*
hotărâre *f.* kjennelse *m.*; ~ *judecătorească*
 rettsavgjørelse *m.*
hotări *v.* bestemme; beslutte

I

ilegal *adj.* ulovlig
ilegalitate *f.* ulovlighet *m./f.*

imunitate *f.* immunitet *m.*
incapabil *adj.* inhabil
incrimina *v.* anklage
inculpat *m.* tiltalt person
indiciu *n.* indisium *n.*
indiviziune *f.* felleseie *n.*
infracțiune *f.* forbrytelse *m.*
infractor *m.* lovovertreder *m.*
infracțiune *f.* brudd *n.*; lovovertrædelse *m.*
instanță *f.* instans *m.*; ~ *de judecată*
 dommerstanden
insulta *v.* fornærme
insultă *f.* fornærmelse *m.*
intenta *v.* (*un proces*) anlegge
intenționat *adj.* forsettlig
interdicție *f.* forbud *n.*
interoga *v.* forhøre
interogatoriu *n.* avhør *n.*
interpret *m.* tolk *m.*
interzice *v.* forby
intimida *v.* true; skremme
intimidare *f.* trussel *m.*; skremming *m./f.*
invoca *v.* påkalle
irevocabil *adj.* ugjenkallelig

Î

împuternici *v.* gi fullmakt
împuternicire *f.* fullmakt *m./f.*
încălca *v.* bryte
încălcare *f.* brudd *n.*; overtredelse *m.*
închisoare *f.* fengsel *n.*; *băga la* ~ sette i
 fengsel; ~ *pe viață* livsvarig fengsel
înfățișare *f.* fremstilling *m./f.*
întemnița *v.* fengsle

J

judeca *v.* dømme; ~ *un litigiu* dømme i en
 tvist
judecată *f.* rettssak *m./f.*; *da în* ~ anlegge
 sak, innstevne, saksøke, innklage; *sală*
de ~ rettslokale *n.*; *chema în* ~ anlegge
 sak; *cheltuieli de* ~ saksomkostninger *pl.*
judecător *m.* dommer *m.*
judecătorie *f.* tingrett *m.*
jura *v.* sverge; ~ *strâmb* sverge falskt
jurat *m.* jurymedlem *n.*
jurământ *n.* ed *m.*; *depune* ~ avlegge ed; ~
strâmb falsk ed; *depune mărturie sub* ~
 avlegge vitnemål under ed
juridic *adj.* juridisk; *consilier* ~ juridisk
 rådgiver

jurisconsult *m.* juridisk rådgiver
jurisdicție *f.* domsmyndighet *m./f.*;
 jurisdiksjon *m.*
jurisprudență *f.* rettspraksis *m.*;
 rettsvitenskap *m.*
jurist *m.* jurist *m.*
justiție *f.* rett *m.*; rettsvesen *n.*; *Ministerul*
Justiției Justisdepartementet

L

legal *adj.* lovlig; *bază* ~ *ă* hjemmel *m.*
legalitate *f.* legalitet *m.*
legaliza *v.* legalisere
lege *f.* lov *m.*; ~ *în vigoare* gjeldende lov;
proiect de ~ lovutkast *n.*; ~ *a moștenirii*
 arvelov *m.*
legislație *f.* lovgivning *m./f.*
legislativ *adj.* lovgivende; *proces* ~
 lovgivningsprosess *m.*
legislatură *f.* lovgivningsperiode *m.*
libertate *f.* frihet *m./f.*; *pune în* ~ sette fri;
privare de ~ frihetsberøvelse *m.*; ~ *de*
exprimare ytringsfrihet *m./f.*
litigiu *n.* rettstvist *m.*

M

magistrat *m.* dommer *m.*
magistratură *f.* dommerembete *n.*
major *adj.* myndig
mandat *n.* (*împuternicire*) mandat *n.*,
 fullmakt *m./f.*; *ordine* *m.*; ~ *de arestare*
 arrestordre *m.*
martor *m.* vitne *n.*; ~ *ocular* øye(n)vitne *n.*
mărturie *f.* forklaring *m./f.*
mărturisi *v.* tilstå
minister *n.* departement *n.*
minor *adj.* mindreårig
mită *f.* bestikkelse *m.*
mitui *v.* bestikke
moarte *f.* død *m.*; *pedeapsă cu* ~ *a*
 dødsstraff *m.*
moșteni *v.* arve
moștenire *f.* arv *m.*
moștenitor *m.* arving *m.*
motivare *f.* forklaring *m./f.*
muncă *f.* ~ *silnică* straffarbeid *n.*

N

nedreptate *f.* urett *m.*
neregulă *f.* uregelmessighet *m./f.*
notifica *v.* underrette
notificare *f.* kunngjøring *m./f.*

nul *adj.* verdiløs

O

obligatie *f.* forpliktelse *m.*; plikt *m./f.*

obligatoriu *adj.* obligatorisk; påbudt

ofensa *v.* fornærme

ofensă *f.* fornærmelse *m.*

omor *n.* mord *n.*; drap *n.*

omucidere *f.* drap *n.*

ordine *f.* orden *m.*; *tulbura ~a publică*
forstyrre ro og orden

ordonanță *f.* forordning *m./f.*; dekret *n.*

P

pagubă *f.* skade *m./f.*

parchet *n.* påtalemyndighet *m./f.*; aktorat *n.*

parte *f.* part *m.*; *~a vătămată* den krenkede
part

pasibil *adj.* pliktig

pârât *m.* anklagede *m.*

pârî *v.* klage

pedeapsă *f.* straff *m.*; *~ cu moartea*
dødsstraff *m.*; *~ cu închisoarea*
fengselsstraff *m.*

pedepsi *v.* straffe

percheziție *f.* *~ la domiciliu*
husundersøkelse *m.*

plângere *f.* klage *m./f.*; *face o ~* innklage;
depune o ~ inngi en klage

pleda *v.* føre sak (for)

pledoarie *f.* forsvar *n.*; forsvarstale *m.*

precedent *n.* presedens *m.*

preda *v.* *se* ~ overgi seg

predare *f.* overgivelse *m.*

prejudicia *v.* skade

prejudiciabil *adj.* skadelig

prejudiciu *n.* skade *m./f.*

premeditat *adj.* forsettlig

prescrie *v.* *se* ~ bli opphevet/annullert

prescripție *f.* hevdvunnen rett

prescripție *f.* *termen de ~* foreldelsesfrist *m.*

pretenție *f.* krav *n.*

pretinde *v.* kreve

prevedea *v.* fastslå; bestemme

prevenție *f.* forvaring *m./f.*

privilegiu *n.* forrett *m.*

prizonier *m.* innsatt *m.*; fange *m.*

probă *f.* bevis *n.*

procedură *f.* prosedyre *m.*;
saksbehandling *m./f.*

proces *n.* rettssak *m./f.*; *~ de crimă* drapssak

m./f.; *intenta un ~* anlegge sak (mot noen)

proces-verbal *n.* protokoll *m.*; referat *n.*

procuratură *f.* anklagemyndighet *m./f.*;
aktorat *n.*

procuror *m.* offentlig anklager;
statsadvokat *m.*

promulga *v.* kunngjøre; bekjentgjøre

promulgare *f.* kunngjøring *m./f.*;
bekjentgjøring *m./f.*

pronunțare *f.* *~ a unei sentințe*
domsavsigelse *m.*

pronunța *v.* avsi

purător de cuvânt *m.* talsmann *m.*

R

raport *n.* anmeldelse *m.*

ratifica *v.* ratifisere

ratificare *f.* ratifikasjon *m.*

răpi *v.* kidnappe; bortføre

răpire *f.* bortføring *m./f.*; kidnapping *m./f.*

răspundere *f.* ansvar *n.*; *trage la ~* trekke
til ansvar

răspunzător *adj.* ansvarlig

răufăcător *m.* lovbrøyer *m.*

rechizitoriu *n.* tiltale *m.*

recidiva *v.* begå samme forbrytelse igjen

recidivă *f.* gjentakelse av samme
forbrytelse; *caz de ~* gjentakingsstille *n.*

recidivist *m.* vaneforbryter *m.*

reclamant *m.* klager *m.*

reclamație *f.* klage *m.*

rectifica *v.* rette opp; korrigere

rectificare *f.* korrigering *m./f.*; retting *m./f.*

recurs *n.* anke *m.*; kjæremål *n.*; *face ~*
anke, appellere; *termen de ~* ankefrist *m.*

recuza *v.* forkaste

redacta *v.* utarbeide

registru *n.* register *n.*

reglementa *v.* regulere

reglementare *f.* regulering *m./f.*

regulament *n.* reglement *n.*; regler

reglamentar *adj.* reglementsmessig

regulă *f.* regel *m.*

respecta *v.* (*legea*) overholde

revendica *v.* kreve

revendicare *f.* fordring *m./f.*; krav *n.*

rezilia *v.* oppheve; annullere

reziliere *f.* annullering *m./f.*

S

sanționa *v.* straffe; sanksjonere

sanctiune *f.* sanksjon *m.*; straff *m.*
sechestra *v.* holde innesperret;
 beslaglegge
sechstru *n.* beslag *n.*
semnala *v.* gjøre oppmerksom på; opplyse om
sentință *f.* ~ *judecătorească* dom *m.*
sentință *f.* dom *m.*; *pronunța o* ~ avsi en dom
separare *f.* (*soți*) skilsmisse *m.*; ~ *de bunuri*
 særeie *n.*
solicita *v.* søke
solicitant *m.* søker *m.*
soluționa *v.* løse
spargere *f.* innbrudd *n.*
sperjur *n.* falsk ed
stabili *v.* sette; fastsette; bestemme
statua *v.* bestemme; fastsette
stipula *v.* stipulere; fastsette
stipulație *f.* klausul *m.*; bestemmelse *m.*
succesiune *f.* arvefølge *m.*
succesor *m.* arving *m.*
suspect *m.* mistenkelig person; mistenkt *m.*
suspecta *v.* mistenke
suspenda *v.* henlegge
suspendare *f.* henleggelse *m.*
suspiciune *f.* mistanke *m.*

Ș

șantaj *n.* pengeutpressing *m./f.*
șantaja *v.* drive pengeutpressing (mot)
șantajist *m.* pengeutpresser *m.*

T

tâlhar *m.* ransmann *m.*

tâlhărie *f.* ran *n.*
tentativă *f.* forsøk *n.*; bestrebelse *m.*
terț *m.* tredjepart *m.*
testament *n.* testamente *n.*; *lăsa prin* ~
 testamentere
trădare *f.* forræderi *n.*; *înaltă* ~
 høyforræderi *n.*
tribunal *n.* domstol *m.*; *deferi* ~*ului*
 fremstille for retten
tutelă *f.* formynderskap *n.*
tutore *m.* formynder *m.*

U

urmări *v.* overvåke; forfølge
urmărire *f.* forfølgelse *m.*
uzufruct *n.* bruksrett *m.*
uzufructuar *m.* person med bruksrett

V

valoare *f.* verdi *m.*; *obiecte de* ~
 verdigjenstander
vandalism *n.* vandalisme *m.*
vătăma *v.* skade
vătămător *adj.* skadelig
vânzare *f.* salg *n.*; ~ *cumpărare* kjøp og
 salg; ~ *la licitație* auksjon *m.*
verdict *n.* kjennelse *m.*
vină *f.* skyld *m./f.*
vinovat *adj.* skyldig
vinovație *f.* skyld *m./f.*
viol *n.* voldtekt *m.*
viola *v.* (*o lege*) bryte; (*o femeie*) voldta

Vocabular juridic norvegian-român

A

advokat *m.* avocat *m.*; ~*ene* barou *n.*
advokatstand *m.* ~*en* barou *n.*
akt *m.* document *n.*; act *n.*
aktorat *n.* parchet *n.*; procuratură *f.*
alibi *n.* alibi *n.*
amnesti *n.* amnistie *f.*
angiver *m.* denunțator *m.*
angrep *n.* agresiune *f.*
angriper *m.* agresor *m.*
anke *m.* recurs *n.*; apel *n.*
ankedomstol *m.* curte de apel
ankefrist *m.* termen de recurs; termen de
 apel

ankesak *m./f.* proces de apel
anklage¹ *m./f.* acuzare *f.*
anklage² *v.* incrimina; acuza
anklagemyndighet *m./f.* procuratură *f.*
anklagepunkt *n.* cap de acuzare
anklager *m.* offentlig ~ procuror *m.*
anlegge *v.* intenta
anmelde *v.* denunța
anmeldelse *m.* denunț *n.*; raport *n.*
annullere *v.* rezilia
annullering *m./f.* reziliere *f.*
ansvar *n.* răspundere *f.*; *trekke til* ~ trage la
 răspundere
ansvarlig *adj.* răspunzător
anvende *v.* ~ *en lov* aplica o lege

appell *m.* apel *n.*
appellere *v.* face recurs
arrest *m.* arest *n.*
arrestere *v.* aresta
arrestordre *m.* mandat de arestare
arv *m.* moștenire *f.*
arve *v.* moșteni
arvefølge *m.* succesiune *f.*
arvelov *m.* lege a moștenirii
arving *m.* moștenitor *m.*; succesor *m.*
auksjon *m.* vânzare la licitație
avgjøre *v.* decide
avhør *n.* interogatoriu *n.*; audiere *f.*
avhøre *v.* audia
avkom *n.* descendent *m.*
avlegge *v.* ~ *vitnemål under ed* depune mărturie sub jurământ
avsi *v.* pronunța
avskaffe *v.* abroga
avskaffelse *m.* abrogare *f.*
avsløre *v.* divulga
avstå *v.* cesiona
avståelse *m.* cesiune *f.*
avtale *m.* contract *n.*
avtrykk *n.* amprentă *f.*

B
baktale *v.* calomnia; defăima
baktalelse *m.* calomnie *f.*; defăimare *f.*
bakvaske *v.* defăima; calomnia
bakvaskelse *m.* defăimare *f.*; calomnie *f.*
barnefordeling *m./f.* custodie a copiilor
bedrag *n.* fraudă *f.*
bedrager *m.* escroc *m.*
bedrageri *n.* escrocherie *f.*
begå *v.* (*en forbrytelse*) comite
bekjentgjøre *v.* promulga
bekjentgjøring *m./f.* promulgare *f.*
benåde *v.* grația
benådning *m./f.* grațiere *f.*
beslag *n.* sechestr *n.*
beslaglegge *v.* sechestra
beslutte *v.* hotărî
bestemme *v.* hotărî; statua; stabili; prevedea
bestemmelse *m.* dispoziție *f.*; stipulație *f.*
bestikke *v.* mitui
bestikkelse *m.* mită *f.*
bestrebelse *m.* tentativă *f.*
besøksrett *m.* drept de vizită

bevis *n.* probă *f.*; dovadă *f.*; *avgjørende* ~ dovadă concludentă
bevise *v.* dovedi
bilegge *v.* (*en konflikt*) aplana
borgerrettigheter *pl.* drepturi civile
bortføre *v.* răpi
bortføring *m./f.* răpire *f.*
bot *m./f.* amendă *f.*
brudd *n.* încălcare *f.*; infracțiune *f.*
bruksrett *m.* uzufruct *n.*; *person med* ~ uzufructuar *m.*
bryte *v.* viola; încălca
byråkrati *n.* birocratie *f.*
byråkratisk *adj.* birocratic
bøtelegge *v.* amenda

D
debitor *m.* debitor *m.*
dekret *n.* ordonanță *f.*
departement *n.* minister *n.*
direktiv *n.* directivă *f.*
dokument *n.* document *n.*
dokumentasjon *m.* documentație *f.*
dom *m.* sentință *f.*; sentință judecătorească; condamnare *f.*; *avsi en* ~ pronunța o sentință
dommer *m.* judecător *m.*; magistrat *m.*
dommerembete *n.* magistratură *f.*
dommerfullmektig *m.* grefier *m.*
domsavgjørelse *m.* decizie *f.*
domsavsigelse *m.* pronunțare a unei sentințe
domsmyndighet *m./f.* jurisdicție *f.*
domstol *m.* tribunal *n.*
drap *n.* omor *n.*; omucidere *f.*
drapssak *m./f.* proces de crimă
drøfte *v.* delibera
drøfting *m./f.* deliberare *f.*
død *m.* moarte *f.*
dødsstraff *m.* pedeapsă cu moartea
dømme *v.* condamna; judeca; ~ *til døden* condamna la moarte; ~ *i en tvist* judeca un litigiu

E
ed *m.* jurământ *n.*; *falsk* ~ sperjur *n.*; *avlegge* ~ depune jurământ
eiendom *m.* bun *n.*; avere *f.*; *fast* ~ *mer* bunuri imobile
eksekutor *m.* executor *m.*
ekspert *m.* expert *m.*

endre v. (*en lov*) amenda
endring m./f. amendament n.
erklære v. declara
erklæring m./f. declarație f.
erstatning m./f. despăgubire f.; daună f.; *gi*
 ~ despăgubi
etterforske v. ancheta; cerceta
etterforskning m./f. anchetă f.; cercetare f.

F

fange m. deținut m.; prizonier m.
fastsette v. stipula; stabili; statua
fastslå v. prevedea
felleseie n. indiviziune f.
fengsel n. închisoare f.; *sette i* ~ băga la
 închisoare; *livsvarig* ~ închisoare pe viață
fengselsstraff m. pedeapsă cu închisoarea
fengsle v. întemnița
folkerett m. drept internațional
forbrytelse m. delict n.; infracțiune f.;
 crimă f.; *begå samme* ~ *igjen* recidiva;
gjentakelse av samme ~ recidivă f.
forbryter m. criminal m.
forbrytersk adj. criminal
forbud n. interdicție f.
forby v. interzice
fordring m./f. revendicare f.
foreldelsesfrist m. termen de prescripție f.
forelegg n. amendă f.
forfalskning m./f. fals n.
forfølge v. urmări
forfølgelse m. urmărire f.
forhør n. anchetă f.
forhøre v. (*en tiltalt*) cerceta; ancheta;
 interoga
forkaste v. recuza
forkjøpsrett m. drept de preempțiune
forklaring m./f. motivare f.; mărturie f.
formynder m. tutore m.
formynderskap n. tutelă f.
fornærme v. ofensa; insulta
fornærmelse m. ofensă f.; insultă f.
forordning m./f. ordonanță f.
forpliktelse m. obligație f.
forrett m. privilegiu n.
forræderi n. trădare f.
forseelse m. contravenție f.
forsettlig adj. premeditat; intenționat
forskrift m./f. clauză f.
forsvar n. apărare f.; pledoarie f.
forsvare v. apăra

forsvarer m. apărător m.
forsvarsadvokat m. avocat al apărării
forsvarstale m. pledoarie f.
forsøk n. tentativă f.
forundersøkelse m. instrucție
 preliminară
forvaltningsrett m. drept administrativ
forvaring m./f. arest preventiv; *fengslig* ~
 detenție f.
fremstilling m./f. înfățișare f.
frifinne v. achita
frifinnelse m. achitare f.
frigang m. drept de a munci în afara
 penitenciarului
frihet m./f. libertate f.
frihetsberøvelse m. privare de libertate
frikjenne v. achita; absolvi
frikjennelse m. achitare f.
fullmakt m./f. mandat n.; împuternicire f.;
gi ~ împuternici
funksjonær m. funcționar m.
følge v. se conforma

G

gjeld m./f. datorie f.
gjerningsmann m. autor m.
gode n. bun n.; *materielle* ~r bunuri
 materiale
grunneier m. proprietar funciar

H

havrett m. drept maritim
henlegge v. suspenda
henleggelse m. suspendare f.
henrette v. execută; ~ *en forbryter* execută
 un criminal
hjemmel m. bază legală
husundersøkelse m. percheziție la
 domiciliu
høre v. audia
høyesterett m. Curtea supremă
høyforræderi n. înaltă trădare

I

immunitet m. imunitate f.
imøtegåelse m. contestație f.
indisium n. indiciu n.
inhabil adj. incapabil
innbrudd n. spargere f.; furt prin efracție
innkalle v. convoca; cita
innkalling m./f. citație f.
innklage v. da în judecată; face o plângere

innsatt *m.* prizonier *m.*; deținut *m.*
innstevne *v.* da în judecată
instans *m.* instanță *f.*
instruks *m.* directivă *f.*
interessekonflikt *m.* conflict de interese

J

juridisk *adj.* juridic; ~ rådgiver
 jurisconsult *m.*; consilier juridic; *søke* ~
hjelp consulta un avocat
jurisdiksjon *m.* jurisdicție *f.*
jurist *m.* jurist *m.*
jurymedlem *n.* jurat *m.*
jus *m.* (disciplină) drept *n.*

K

kidnappe *v.* răpi
kidnapping *m./f.* răpire *f.*
kjennelse *m.* hotărâre *f.*; verdict *n.*
kjæremål *n.* recurs *n.*
kjøp *n.* cumpărare *f.*
klage¹ *m./f.* plângere *f.*; reclamație *f.*; *inngi*
en ~ depune o plângere
klage² *v.* pârî
klager *m.* reclamant *m.*
klausul *m.* stipulație *f.*
kodeks *m.* codice *n.*
kognat *m.* cognat *m.*
kompensasjon *m.* compensație *f.*
konflikt *m.* conflict *n.*
konkurs *m.* faliment *n.*; *gå* ~ da faliment
konsulent *m.* *juridisk* ~ consilier juridic
kontor *n.* birou *n.*
kontroll *m.* control *n.*
korrigere *v.* rectifica
korrigering *m./f.* rectificare *f.*
korruptere *v.* corupe
korupsjon *m.* corupție *f.*
krav *n.* revendicare *f.*; pretenție *f.*
kreditor *m.* creditor *m.*
kreve *v.* revendica; pretinde
kriminell *adj.* criminal
kriminolog *m.* criminalist *m.*
kriminologi *m.* criminalistică *f.*
kunngjøre *v.* promulga
kunngjøring *m./f.* notificare *f.*;
 promulgare *f.*

L

lagmannsrett *m.* Curte de apel
legalisere *v.* legaliza
legalitet *m.* legalitate *f.*

livstidsdom *m.* condamnare pe viață
lommetyv *m.* hoț de buzunare
lov *m.* lege *f.*; *gjeldende* ~ lege în vigoare
lovbryter *m.* răufăcător *m.*
lovgivende *adj.* legislativ
lovgivning *m./f.* legislație *f.*
lovgivningsperiode *m.* legislatură *f.*
lovgivningsprosess *m.* proces legislativ
lovlig *adj.* legal
lovovertrerdelse *m.* infracțiune *f.*
lovovertreder *m.* infractor *m.*
lovutkast *n.* proiect de lege
løse *v.* soluționa
løslate *v.* (*en innsatt*) elibera
løslatelse *m.* eliberare *f.*

M

mandat *n.* mandat *n.*
matrikkel *m.* carte funciară
medskyldig *adj.* complice
mindreårig *adj.* minor
misbruk *n.* abuz *n.*
misbruke *v.* abuza
mistanke *m.* suspiciune *f.*
mistenke *v.* suspecta
mistenkt *m.* suspect *m.*
mord *n.* omor *n.*
myndig *adj.* major
myndighet *m./f.* autoritate *f.*

O

obligatorisk *adj.* obligatoriu
ombudsmann *m.* avocatul poporului
omkostning *m./f.* cheltuială *f.*
oppførsel *m.* conduită *f.*
oppheve *v.* abroga; rezilia; anula; ~ *en lov*
 abroga o lege
opphevelse *m.* abrogare *f.*
orden *m.* ordine *f.*; *forstyrre ro og* ~ tulbura
 ordinea publică
ordre *m.* mandat *n.*
overdra *v.* cesiona
overdragelse *m.* cesiune *f.*
overgi *v.* ~ *seg se* preda
overgivelse *m.* predare *f.*
overholde *v.* ~ *loven* respecta legea
overtredelse *m.* încălcare *f.*
overvåke *v.* urmări

P

part *m.* parte *f.*; *den krenkede* ~ partea
 vătămată

pengeutpresser *m.* șantajist *m.*
pengeutpressing *m./f.* șantaj *n.*; *drive* ~
mot șantaja
plage *v.* hărțui
plikt *m./f.* obligație *f.*
pliktig *adj.* pasibil
presedens *m.* precedent *n.*
prosedyre *m.* procedură *f.*
protokoll *m.* proces-verbal *n.*
påbudt *adj.* obligatoriu
påkalle *v.* invoca
påtalemyndighet *m./f.* parchet *n.*

R

ran *n.* tâlhărie *f.*
ransmann *m.* tâlhar *m.*
ratifikasjon *m.* ratificare *f.*
ratifisere *v.* ratifica
referat *n.* proces-verbal *n.*
regel *m.* regulă *f.*
register *n.* cadastru *n.*; registru *n.*
reglement *n.* regulament *n.*
reglementsmessig *adj.* regulamentar
regulere *v.* reglementa
regulering *m./f.* reglementare *f.*
rett *m.* curte *f.*; justiție *f.*; dreptate *f.*; drept
n.; *hevdvunnen* ~ prescripție *f.*;
fremstille for -en deferi tribunalului
rettferdighet *m./f.* dreptate *f.*
retting *m./f.* rectificare *f.*
rettsavgjørelse *m.* hotărâre
judecătorească
rettslokale *n.* sală de judecată
rettspraksis *m.* jurisprudență *f.*
rettssak *m./f.* proces *n.*; judecată *f.*
rettstvist *m.* litigiu *n.*
rettsvesen *n.* justiție *f.*
rettsvillfarelse *m.* eroare juridică
rettsvitenskap *m.* jurisprudență *f.*
rulleblad *n.* cazier *n.*
rådgivende *adj.* consultativ
rådslagning *m./f.* deliberare *f.*
rådslå *v.* delibera

S

sak *m./f.* caz *n.*; cauză *f.*; *anlegge* ~ da în
judecatã, intenta un proces; -ens akter
dosarul; føre ~ for pleda; *gå til ~ mot*
acționa în instanță
saksbehandling *m./f.* procedură *f.*
saksdokumenter *pl.* dosar *n.*

saksmappe *m./f.* dosar *n.*
saksomkostninger *pl.* cheltuieli de
judecatã
saksøke *v.* da în judecată
saksøkt *m.* acuzat *m.*
salg *n.* vânzare *f.*
sanksjon *m.* sancțiune *f.*
sanksjonere *v.* sancționa
sette *v.* stabili
sivil *adj.* civil
sivilrett *m.* drept civil
sjikanering *m./f.* hărțuire *f.*
skade¹ *m./f.* prejudiciu *n.*; pagubă *f.*
skade² *v.* prejudicia; vătămă
skadelig *adj.* prejudiciabil; vătămător
skattesnyteri *n.* evaziune fiscală
skatteunndragelse *m.* evaziune fiscală
skattevesen *n.* fisc *n.*
skilsmisse *m.* separare *f.*; divorț *n.*
skremme *v.* intimida
skremming *m./f.* intimidare *f.*
skyld *m./f.* vinovăție *f.*; vină *f.*
skyldig *adj.* vinovat
skyldner *m.* debitor *m.*
son *v.* execută; ~ *en straff* execută o
pedepsă
spesialist *m.* expert *m.*
statsadvokat *m.* procuror *m.*
stilling *m./f.* *inneha en* ~ deține o funcție
stipulere *v.* stipula
straff *m.* sancțiune *f.*; pedeapsă *f.*
straffarbeid *n.* muncă silnică
straffe *v.* pedepsi; sancționa
strafferett *m.* drept penal
straffskyld *m./f.* culpă *f.*
sverge *v.* jura; ~ *falskt* jura strâmb
svindel *m.* escrocherie *f.*; fraudă *f.*
svindler *m.* escroc *m.*
særeie *n.* separare de bunuri
søke *v.* ~ *om* solicita
søker *m.* solicitant *m.*

T

talsmann *m.* purtător de cuvânt *m.*
tap *n.* ~ *av borgerlige rettigheter* decădere
din drepturi
testamente *n.* testament *n.*
testamentere *v.* lăsa prin testament
tilstå *v.* mărturisi
tilståelse *m.* *avlegge* ~ face o depoziție
tiltale¹ *m.* acuzare *f.*; rechizitoriu *n.*

tiltale² v. acuza
tiltalt m. acuzat m.
tingrett m. judecătorie f.
tolk m. interpret m.
trakassering m./f. hărțuire f.
tredjepart m. terț m.
true v. intimida; amenința
trussel m. intimidare f.; amenințare f.
tyv m. hoț m.
tyveri n. furt n.; hoție f.

U

ugjenkallelig adj. irevocabil
ulovlig adj. ilegal
ulovlighet m./f. ilegalitate f.
underrette v. notifica
unntak n. excepție f.
uregelmessighet m./f. neregulă f.
urett m. nedreptate f.
utarbeide v. redacta
utgift m. cheltuială f.
utnevne v. desemna

utsette v. amâna

V

vandalisme m. vandalism n.
vaneforbryter m. recidivist m.
vedta v. (en lov.) adopta
veldokumentert adj. documentat
verdi m. valoare f.; ~gjenstander obiecte de valoare
verdiløs adj. nul
vitne n. martor m.
vitneforklaring m./f. depoziție f.
voldta v. viola
voldtekt m. viol n.

Y

ytringsfrihet m./f. libertate de exprimare

Ø

øye(n)vitne n. martor ocular

Vocabularul ales are la bază următoarele referințe:

- Brookes, Michael, Christine Treutenaere, *1000 de cuvinte-cheie în drept*, traducere de Cristina-Sabina Nicorescu, Editura Compania, București, 2002;
 Halvorsen, Arne, *Dicționar român-norvegian*, Ed. a II-a, Editura Polirom, Iași, 2008;
 Halvorsen, Arne în colaborare cu Crina Leon, *Dicționar norvegian-român, Vol. I (A-K)*, Editura Tehnopress, Iași, 2015;
 Leon, Crina, *Dicționar de buzunar norvegian-român / român-norvegian*, Editura Polirom, Iași, 2009.